

Editör: Doç. Dr. Seda TOPGÜL

Çalışma Yaşamında Davranış Araştırmaları

YAZARLAR:

Doç. Dr. Seda TOPGÜL
Dr. Ferda Şule KAYA

Dr. Saliha EMRE DEVECİ
Öğr. Gör. Yahya AKTU

ÇALIŞMA YAŞAMINDA DAVRANIŞ ARAŞTIRMALARI

EDİTÖR

Doç. Dr. Seda TOPGÜL

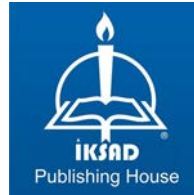
YAZARLAR

Doç. Dr. Seda TOPGÜL

Dr. Ferda Şule KAYA

Dr. Saliha EMRE DEVECİ

Öğr. Gör. Yahya AKTU

Copyright © 2019 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed, or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording, or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution Of Economic
Development And Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

kongreiksad@gmail.com

www.iksad.net

www.iksad.org.tr

www.iksadkongre.org

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2019©

ISBN: 978-605-7695-78-9

Cover Design: İbrahim Kaya

October / 2019

Ankara / Turkey

Size = 16 x 24 cm

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN

ÖNSÖZ

Doç. Dr. Seda TOPGÜL

1 - 3

BÖLÜM 1

PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK OLGUSUNUN KAVRAMSAL ANALİZİ

Öğr. Gör. Yahya AKTU

5 - 31

BÖLÜM 2

SAĞLIK ÇALIŞANLARININ ÖĞRENİLMİŞ İYİMSERLİK DENEYİMLERİ

Öğr. Gör. Yahya AKTU

33 - 53

BÖLÜM 3

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SURİYE'LI MÜLTECİLER HAKKINDAKİ ZENOFOBİ TUTUMLARI (İSTANBUL ÖRNEĞİ)

Dr. Ferda Şule KAYA

55 - 101

BÖLÜM 4

HEKİMLERİN MOBBİNG VE TÜKENMİŞLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİN ETKİ DÜZEYİNİN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Seda TOPGÜL

103 - 124

BÖLÜM 5

İŞ AİLE ÇATIŞMASININ ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNE ETKİSİ

Dr. Saliha EMRE DEVECİ

125 - 145

ÖNSÖZ

Bu kitap çalışma psikolojisi ve örgütsel davranış alanındaki önemli konuları değişik boyutları ile yansıtmayı amaçlamaktadır. Kitapta çalışma psikolojisi ve örgütsel davranış alanında öne çıkan konularla bütüncül bir çalışma ortaya konulmaya çalışılmıştır. Örgütsel bağlılık, iş-aile çatışması, mobbing, tükenmişlik, ayrımcılık gibi ilk dönemlerden günümüze önemini koruyan konuların yanı sıra; örgütsel sessizlik, psikolojik sağlık, öğrenilmiş iyimserlik gibi yeni kavramlarında son dönemlerde ele alındığını görmek mümkündür. Bu çalışma, çalışma psikolojisi ve örgütsel davranış alanının geleneksel konularının yanı sıra son dönemlerdeki yeni kavramlarının da ele alınması açısından önem taşımaktadır.

Eserin birinci bölümünde Yahya AKTU tarafından “Psikolojik Sağlık Olgusunun Kavramsal Analizi” başlıklı çalışmada Nietzsche’nin “Bizi öldürmeyen güçlendirir” sözünden hareketle psikolojik sağlık kavramının kavramsal analizi yapılmıştır. Etkileşimli olmayan nitel araştırma şeklindeki çalışma, elektronik dokümanlar üzerinden kavramın açıklanmasına dayanmaktadır. Yazar, altmışa yakın çalışmanın psikolojik sağlık tanımlamalarını incelemiştir. Kavram analizi ile ortaya koyduğu çalışmada, psikolojik sağlık olgusunun farklı kavramlar ile ifade edildiği ve alanyazında ortak bir kullanımın olmadığı konusuna dikkat çekmektedir.

İkinci bölümde Yahya AKTU bir başka çalışması olan “Sağlık Çalışanlarının Öğrenilmiş İyimserlik Deneyimleri” başlıklı araştırmasında bu kez öğrenilmiş iyimserlik kavramı üzerinde durmaktadır. Öğrenilmiş iyimserlik kavramının nitel olarak ile sağlık çalışanları üzerinden ele alındığı çalışmada, fiziksel sağlık için öğrenilmiş iyimserliğin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sağlık çalışanlarının öğrenilmiş iyimserlik deneyimlerinin hem kendi iş yaşamları hem de hasta ve hasta yakınları üzerinde yaşam kalitesinin yükseltilmesinde önemli bir etkisinin olduğu konusunda çarpıcı sonuçlara ulaşılmıştır.

Üçüncü bölüm Ferda Şule KAYA tarafından hazırlanan “Üniversite Öğrencilerinin Suriye’li Mülteciler Hakkındaki Zenofobi Tutumları (İstanbul örneği) başlıklı çalışmadan oluşmaktadır. Çalışmada zenofobi olarak ifade edilen yabancı korkusuna ilişkin tutumlar geçici koruma altındaki Suriyeliler üzerinden ölçülmeye çalışılmıştır. İstanbul’da üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen araştırmada yabancı düşmanlığı, değerler ölçeği, yurtseverlik ölçeği ve zenofobi ölçeği üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmada toplumların lokomotifi olarak görülen üniversite öğrencilerinin Suriyeli mültecilere karşı tutumları ölçülmüştür. İş yaşamında çoğunluk gruptan farklı olan gruplara karşı yaşanan uyum zorlukları ile ilgili çalışmalar literatürde mevcuttur. Bu çalışmada Türkiye’de yaşayan Suriyeli mültecilerin iş yaşamına uyumu ve yaşanabilecek zorlukların öngörülmesi açısından önemlidir. Sonuç olarak yazarın bu çalışması ile göç alanyazınına bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Eserin dördüncü bölümünde “Hekimlerin Mobbing ve Tükenmişlikleri Arasındaki İlişkide Örgütsel Sessizliğin Etki Düzeyinin İncelenmesi” başlıklı çalışmada üç önemli çalışma psikolojisi kavramı arasındaki ilişkiyi hekimler üzerinden ortaya koymaya çalıştım. Tokat ilindeki kamu ve özel hastanede çalışan hekimlerle gerçekleştirilen araştırmada, hekimlerin yaşadıkları mobbingin hekimlerde duygusal tükenme ve duyarsızlaşmayı arttırdığı, kişisel başarılarını olumsuz etkilediği görülmüştür. Kişisel başarıları olumsuz etkilenen duyarsızlaşan hekimlerin, örgüt gelişimi için gerekli olan bilgi ve yenilikleri kurumları ile paylaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Görevleri sağlık vermek olan hekimlerin, işlerinde isteksiz hale gelmeleri araştırmadan çıkan önemli bir sonuçtur.

Eserin beşinci bölümü “İş Aile Çatışmasının Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi” başlıklı çalışmadan oluşmaktadır. Bu bölüm Saliha EMRE DEVECİ tarafından hazırlanmıştır. Bölüm bireylerin iş ve aile arasında yaşadıkları çatışmanın iş yaşamındaki etkilerine odaklanarak örgütsel bağlılık etkisini incelemektedir. Yazarın Gaziantep’te kamu kurumlarında yaptığı araştırmada, yaşadıkları çatışmanın örgütsel bağlılık ile ilişkisinin olduğu ortaya konmuştur.

Çalışma psikolojisi ve örgütsel davranış alanındaki bu farklı perspektiflerden değerli çalışmaların bir araya getirilmesine olanak sağlayan İksad Yayın Grubu Başkanı Sayın Sefa Salih Bildirici ve çalışmalarla ilgili her sorumuza büyük bir sabırla cevap veren Sayın İbrahim Kaya'ya desteklerinden dolayı gönülden teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Seda TOPGÜL

BÖLÜM 1:
PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK OLGUSUNUN
KAVRAMSAL ANALİZİ

Öğr. Gör. Yahya AKTU¹

---

¹ Siirt Üniversitesi, Eruh MYO, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, Eruh, Siirt.
Email: aktuyahya@gmail.com

“Bizi öldürmeyen güçlendirir”

Nietzsche

GİRİŞ

Çağdaş insanların sorunlarını çözmeye başvurdukları temel yol araştırma veya bilimdir. Bilim, bilimsel yöntemlerle elde edilen her türlü bilgiye ve gerçeğe ulaşmayı amaçlar. Bilimsel yöntemde bir sorun belirlenir, tanımlanır, sorunla ilgili veriler elde edilip analiz edilir ve ulaşılan sonuçlar yorumlanır. Bilim, evrende var olan olguları ve kavramları sistematik bir süreç içerisinde araştırır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018, ss.2-12).

Olgular, bilimsel bilginin yanı sıra kuramsal bir yapının temelini de oluşturmaktadır. Bu nedenle bir kuramın etkisi kavramsal çerçevesinin ve kavramsal tanımlamalarının anlaşılabilir ve ölçülebilir örüntüsüne bağlıdır. Kavramın anlaşılabilirliği oranında bir kuram bilimde yer edinebilir. Bir teorideki bir kavramın analizi bilimsel bilginin artmasına yol açabilir (Aydan, 2018a, 2018b; Büyüköztürk ve diğerleri, 2018). Başka bir ifadeyle kavram analizi, sözcüklerin netleşmesi ve anlamlandırılabilmesine yardımcı olur.

Kavram analizi, bir disiplinin alanına giren kavramların niteliklerini ortaya koymayı ve netleştirmeyi sağlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Mashele, 2003). Bu araştırma deseni etkileşimsiz nitel araştırma kategorisi altında yer almaktadır (Sözbilir, 2016). Kavram analizinde insanların etkileşim söz konusu olmadığı için belgelere dayalı veri toplama ve analiz süreci söz konusudur. Bu analizde amaç, bir kavrama ilişkin çeşitli tanımları, kullanım alanlarını ve ilgili

kavramları inceleyerek kavramın esas öğelerini açığa çıkarmaktır (Aydan, 2018a, 2018b).

Alanyazında birçok kavram analizi çeşidi yer alsa da dört kavram analizi yönteminin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunlar, Wilson'ın (1963) 11 aşamalı modeli, Walker ve Avant'ın (1995, 2005) sekiz basamaklı modeli, Schwartz-Barcott ve Kim'in (1993, 2000) üç evreli hibrid modeli ve Rodgers'in (1989, 2000) altı aşamalı modelleridir (Aydan, 2018a; Cronin, Ryan ve Coughlan, 2010).

Bu modeller arasında Walker ve Avant'ın (1995, 2005) yaklaşımı, aşamaların nasıl işlenmesi gerektiğini daha detaylı bir şekilde açıkladığı için alanyazında sıklıkla tercih edilmektedir (Akgün-Çıtak ve Uysal, 2012; Aydan, 2018b; Cronin ve diğerleri, 2010; Heslop ve Lu, 2014; Mhlanga, Zvinavashe, Haruzivishe ve Ndaimani, 2016; Şener ve Çetinkaya, 2016). Walker ve Avant'ın (2005) yöntemi, temelde bir kavramın tanımlanmış nitelikleri ile ilgili olmayan özellikler arasındaki ayrımı yapmayı amaç edinir. Bu yaklaşımda uygun ve aykırı birer örnek üzerinden kavramsal analiz yapılmaktadır. Bu evrelerden sonra kavramın nasıl ölçüleceği analiz edilmektedir (Aydan, 2018a; Cronin ve diğerleri, 2010).

Türkiye'de kavram analizi çalışmalarının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Yapılan kavram analizi çalışmalarının hemşirelik alanında yoğunlukta olduğu belirtilebilir (Akgün-Çıtak ve Uysal, 2012; Aydan, 2018b; Öner, Şengün ve Üstün, 2011; Şener ve Çetinkaya, 2016). Sözü edilen çalışmalarda Walker ve Avant'ın (2005)

modelinin benimsendiği tespit edilmiştir. Kavram ve olguların sıklıkla açıklanmaya çalışıldığı psikoloji ile psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanlarında herhangi bir kavramsal analiz çalışmasına rastlanmamaktadır.

Bilimin diğer disiplinlerinde olduğu gibi psikoloji, sosyal hizmet ile psikolojik danışma ve rehberlik alanyazınlarında da bazı kavramlara yüklenen anlamlar sonucunda kavram karmaşıklığı oluşabilmektedir. Bu kavramlardan birisi de psikolojik sağlamlıktır (Earvolino-Ramirez, 2007). Psikolojik sağlamlık kavramı (*resilience*), yerel alanyazında süreç içerisinde psikolojik dayanıklılık, kendini toplama gücü, sabır, yılmazlık gibi farklı kelimelerle açıklanmaya çalışılmıştır (Yılmaz-Börekçi ve Gerçek, 2018). Alanyazında önemli bir yere sahip olan psikolojik sağlamlığın çoklu tanımlarının olması kavramın netleştirilmesini engelleyebilmektedir (Earvolino-Ramirez, 2007).

Alanyazında psikolojik sağlamlığın netleştirilmesine, güncelliğinin araştırılmasına ve bu kavramın doğru bir şekilde analiz edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Alanda alışan uzmanlar ve araştırmacıların psikolojik sağlamlık kavramından benzer şeyleri anlaması ve farklı kullanımlar yerine aynı kavramı kullanmaları danışanların ruh sağlığı ve alanyazındaki gelişmelere sağlayacağı katkılardan dolayı önemli olduğu düşünölmektedir. Bu doğrultuda araştırmada Walker ve Avant'ın (2005) yaklaşımı açısından psikolojik sağlamlık olgusunun kavramsal analizi yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Çalışmada, psikolojik sağlamlık kavramının psikolojik danışma ve rehberlik, psikoloji, psikiyatri ve sosyal hizmet alanlarında çalışan uzmanlar ve hizmet sunulan bireylerin daha anlaşılabilir bir şekilde anlamlandırabilmeleri amacıyla nitel araştırma desenlerinden kavram analizi yaklaşımı kullanılmıştır. Kavram analizi, soyut bir kavram veya olgunun açıklanması, tanımlanması, benzer kavramlarla ayrıştırılması, geçerli bir kullanımının sağlanmasını gerektiren biçimsel bir süreçtir (Akgün-Çıtak ve Uysal, 2012; Aydan, 2018a; Cronin ve diğerleri, 2010; Mashele, 2003; Walker ve Avant, 2005).

Araştırma deseni etkileşimli olmayan nitel araştırma sınıflamasında yer almaktadır. Bu doğrultuda çalışmada elektronik dokümanlar üzerinden psikolojik sağlamlık kavramının ve ilişkili kavramların etraflıca açıklanması sağlanmaya çalışılmıştır (Sözbilir, 2016). Walker ve Avant'ın (2005) önerilerinden hareketle çalışmada psikolojik sağlamlık olgusunun tanımlanmış özellikleri ile ayrılan nitelikleri arasındaki farklılık ortaya konulmuştur. Bu aşamadan sonra örnek durum ve aykırı durum üzerinden psikolojik sağlamlık netleştirilmeye çalışılmıştır. Sonrasında da psikolojik sağlamlık kavramını ölçebilecek ölçme araçları ve nitelikleri belirtilmiştir (Aydan, 2018a; Cronin ve diğerleri, 2010).

Veri Toplama Süreci

Psikolojik sağlamlık kavramının alanyazında incelenmesi amacıyla 2010-2019 tarihlerini kapsayan aralıklarda çeşitli veri tabanlarında konuyla ilişkili çeşitli anahtar kelimelerden yararlanılarak birtakım araştırmalar yapılmıştır. Sözü edilen arama motorları, Web of Science, Scopus, ERIC, PsycInfo, PsycArticles, Elsevier, Google Scholar, Ebscohost, Medline, Ulakbim ve YÖK Tez Merkezi veri tabanlarıdır. Araştırmada incelenen tezlerin doktora düzeyinde olması ve makalelerin uluslararası yayınlanan dergide yayımlanmış olması ölçütleri göz önüne alınmıştır. Arananahtar kelimeler ise, psikolojik sağlamlık kavramı (*resilience*), psikolojik dayanıklılık, kendini toplama gücü, yılmazlık şeklindedir. Bu anahtar kelimeleri barındıran çalışmaların künyeleri ve özetleri taranmıştır. Elde edilen 60'a yakın çalışmanın psikolojik sağlamlık tanımlamaları ve ilgili sözcükleri Mayıs-Ağustos 2019 süresince incelenmiştir. Bu aşamalardan sonra kavram analizine geçilmiştir.

Verilerin Analizi

Alanyazında birçok kavram analizi yöntemi bulunmaktadır. Walker ve Avant'ın (2005) yaklaşımı, sistematik bir akış sunduğu ve aşamaları daha açık açıkladığı için sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Bu yaklaşımda sekiz evre bulunmaktadır. Bu aşamalar sırasıyla kavram seçimi, amacın belirlenmesi, kavramın muhtemel uygulandığı alanların saptanması, kavramın belirleyici veya tanıtıcı niteliklerinin ortaya konulması, örnek durumun oluşturulması, sınırlı ve aykırı

durum örneklerinin sunulması, kavramın hazırlayıcı etmenlerinin ve olası sonuçlarının ifade edilmesi ve kavramı ölçebilecek durumlarının veya yollarının belirlenmesidir (Akgün-Çıtak ve Uysal, 2012; Aydan, 2018b, 2018a; Cronin ve diğerleri, 2010; Heslop ve Lu, 2014; Mashele, 2003; Mhlanga ve diğerleri, 2016; Şener ve Çetinkaya, 2016).

Psikolojik sağlamlık kavramının daha iyi açıklanabilmesi için çalışmada Walker ve Avant'ın (2005) yaklaşımı kullanılmıştır. Yukarıda sözü edilen aşamalara ilişkin ayrıntılı betimlemeler bulgular kısmında sunulmuştur.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Nitel desende kurgulanan bu kavram analizi çalışmasının bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, psikolojik sağlamlık olgusunu ve ilgili kavramları konu edinen 60 araştırmayla sınırlıdır. İkinci olarak, bu çalışma 2010-2019 yılları arasında psikolojik sağlamlık ile ilgili yapılmış olan makalelerin ve doktora tezlerinin bulguları ile sınırlıdır. Üçüncü olarak, bu çalışma Walker ve Avant'ın (2005) kavram analizi yöntemiyle sınırlıdır. Son olarak, bu çalışma kuramsal genellemelere ulaşma hedefi ile sınırlıdır.

BULGULAR

Bu çalışmada Walker ve Avant'ın (2005) kavram analizi yaklaşımı doğrultusunda psikolojik sağlamlık olgusunun kavramsal analizi aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşımda kavram analizi sekiz evreden oluşmaktadır.

Kavramın Seçimi

Birinci aşamada analiz yapılacak kavram seçilir (Akgün-Çıtak ve Uysal, 2012; Cronin ve diğerleri, 2010; Mashele, 2003; Walker ve Avant, 2005). Bu çalışmada psikolojik sağlamlık olgusunun kavramsal analizini yapmak üzere bu kavram seçilmiştir. Psikolojik danışma ve rehberlik, psikoloji, psikiyatri ve sosyal hizmet alanlarında çalışan uzmanlar ve hizmet sunulan bireyler tarafından sıklıkla kullanılan psikolojik sağlamlık kavramının açıklığa kavuşturulması gerektiğinden bu kavram üzerinde durulacaktır.

Kavram Analizinin Amacının Belirlenmesi

İkinci aşamada yapılacak kavram analizinin amacı ortaya konulur (Akgün-Çıtak ve Uysal, 2012; Cronin ve diğerleri, 2010; Mashele, 2003; Walker ve Avant, 2005). Bu çalışmada amaç, psikolojik sağlamlık olgusuna ilişkin farklı tanımlarını, kullanım durumlarını ve ilgili kavramlarını inceleyerek bu kavramın temel faktörlerini açığa çıkarmaktır.

Kavramın Muhtemel Kullanım Alanlarının Tespiti

Üçüncü aşamada kavramın kelime anlamları irdelenerek muhtemel uygulama alanlarında kavramın nasıl kullanıldığı, meslektaşların kavramla ilgili ortak anlayış geliştirmeleri açıklığa kavuşturulur (Akgün-Çıtak ve Uysal, 2012; Cronin ve diğerleri, 2010; Mashele, 2003; Walker ve Avant, 2005). Bu aşama için sırasıyla psikolojik sağlamlık kavramının sözlük tanımları, psikoloji terim sözlüğü, alanyazında yapılan tanımlamalar ele alınmıştır.

Cambridge İngilizce sözlüğünde psikolojik sağlamlık (“*resilient*”, t.y.) kavramının sözlük anlamı çabuk iyileşen kendini çabuk toparlayabilen bir yapıda olmak, çabuk iyileşebilme yeteneği şeklinde tanımlanmaktadır. Oxford sözlüğünde zorluklar karşısında hızla iyileşme, kötü durumu atlayıp iyi olma ve esnek bir yapıda olma özelliği olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz-Börekçi ve Gerçek, 2018). Merriam-Webster sözlüğünde ise, değişim veya beklenmedik olumsuz durumlardan kolayca kendini toparlayabilme ve iyileşme kabiliyeti olarak ifade edilmektedir (Earvolino-Ramirez, 2007).

Amerikan Psikologlar Derneği (APA) tarafından hazırlanan psikoloji terimleri sözlüğünde psikolojik sağlamlık, *zorlu yaşam deneyimlerine bilişsel, duygusal ve davranışsal esneklik sağlayabilme, olumsuz durumlarla başa çıkabilme becerisi, iç ve dış taleplere uyum sağlayabilme süreci* olarak açıklanmaktadır. Resilience kavramının farklı disiplinlerde değişik terimsel açıklamaları bulunmaktadır. Örneğin, işletme veya pazarlama terimi olarak, farklı beklenmeyen

durumlar sonucunda esnek olabilme, ayakta kalabilme, kendini toparlayabilme, kendini değiştirip dönüştürebilme ve değişimlere hazır olabilmeyi içermektedir (Christopher ve Peck, 2004).

Psikolojik sağlamlık kavramının işlevsel tanımlamaların ortak vurgularına bakılacak olursa, *bireyin yaşamı içerisinde karşılaştığı riskli olaylar karşısında kendisini koruyucu faktörlerle koruması, kendini toparlayabilmesi, ayakta kalabilmesi, psikolojik sağlığının iyileşmeye başlaması* şeklinde ifade edildiği anlaşılmaktadır (Albayrak, 2018; Gizir, 2006; Kararımak, 2006; Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000; z ve Bahadır Yılmaz, 2009).

Psikolojik sağlamlık ile ilişkili olan kavramlardan söz edilebilir (Kararımak, 2006). Bunlar, z-saygı, yaşam doyumu, öğrenilmiş iyimserliktir. Bu kişilik özelliklerinin tanımları şu şekildedir:

z-saygı: Bireyin kendi özelliklerini olumlu bir şekilde algılama derecesi, fiziksel görünümünü, başarı ve becerilerini görebilme ve başkalarına bunu yansıtabilme özelliğidir (“*self-esteem*”, t.y.).

Yaşam doyumu: Bireyin yaşamı ne kadar anlamlı, dolu ve kaliteli bulduğu, yaşamı ne kadar yaşamak istediğidir (“*life satisfaction*”, t.y.).

ğrenilmiş iyimserlik: Olaylara yüklenilen atfetme biçimi, olayları açıklama biçimi, geleceğe iyimser bakabilme becerisidir (Seligman, 2006).

Kavramın Tanımlayıcı Özelliklerinin Belirlenmesi

Dördüncü aşamada kavramın alanyazında tanımlanan ve sık rastlanan nitelikleri ele alınır (Akgün-Çıtak ve Uysal, 2012; Cronin ve diğerleri, 2010; Mashele, 2003; Walker ve Avant, 2005). Psikolojik sağlık olgusunun çeşitli sözlük tanımlamalarına ve işlevsel alanyazın açıklamaları incelenmiştir.

Psikoloji ile rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanyazınlarında psikolojik sağlık, farklı tanımlamalara, kullanım biçimlerine ve açıklamalarına göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bu açıdan alanyazında henüz fikir birliği sağlanamadığı ifade edilebilir (Kararımak, 2006; Yılmaz-Börekçi ve Gerçek, 2018). Ancak çeşitli tanımlamalarda üç temel noktadan söz edilebilir. Bunlar, bir zorluk durumu, zorlukla başa çıkabilme becerisi ve bireyi koruyan özellikleridir (Gizir, 2006).

Zorluk durumu, travma veya zorlu yaşam olaylarını barındıran bir olayı ifade etmektedir. Zorlukla başa çıkabilme becerisi, yaşamda görülebilen bireysel, ailesel ve çevresel risk faktörlerinin üstesinden gelebilme yeteneğini belirtmektedir. Bireyi koruyan özellikler ise, zorluğun üstesinden gelebilmek için bireysel, ailesel ve çevresel koruyucu etmenleri barındırmaktadır (Gizir, 2006; Kararımak, 2006; Luthar ve diğerleri, 2000).

Alanyazındaki araştırma sonuçlarından hareketle, psikolojik sağlık kavramının yaşamdaki zorluklara olumlu bir şekilde uyum sağlayabilme özelliği olduğu, yaşamdaki dinamik bir süreç olduğu,

zorlu yaşam olaylarıyla veya riskli yaşam şartlarıyla başa çıkmaya çalışırken ortaya çıktığı söylenebilir (Albayrak, 2018; Gizir, 2006; Kararımak, 2006; Luthar ve diğeri, 2000).

Model Vakamın Oluşturulması

Beşinci aşamada kavramın tanımlayıcı özelliklerini oluşturan bir örnek durum sunulur (Akgün-Çıtak ve Uysal, 2012; Cronin ve diğeri, 2010; Mashele, 2003; Walker ve Avant, 2005). Model vakada gerçek yaşamda görülebilen kavramın kullanılma şekline örnek verilir. Model durum sunulurken kavramın tüm özelliklerini içeren en açık şekli ortaya konulması gerektiği belirtilmektedir (Aydan, 2018b; Şener ve Çetinkaya, 2016).

Bu çalışmada araştırmacı tarafından aşağıda sunulan model vaka, psikolojik sağlamlık kavramının bütün tanımlayıcı özelliklerini içermektedir.

Salih, 8 çocuklu bir ailenin beşinci oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Köyleri yaşanan terör olaylarından dolayı boşaldığında kendisi yedi yaşındadır. İlçe merkezine taşındıktan sonra babası tarafından okula gönderilen Salih, kalabalık aile fertleri ve iki göz odadaki evde çeşitli zorluklar yaşadı. Ortaokul sonundaki merkezi sınavda ilçeyi temsilen Fen Lisesi'ni kazanan tek çocuk olarak il merkezinde okula gitmeye başlar. Ayda bir evine gelen Salih, kaldığı lise yurdunda ve okulda çok az arkadaş edinebildi. Babasının gönderdiği harçlıkla kitap aldığı için gezi, spor, eğlence vb. faaliyetlere çoğu kez katılamadı. Birçok zorluğa ve imkânsızlığa rağmen O, üniversiteyi kazandı. Dört yıl

aradan sonra çok sevdiği öğretmenlik mesleğini ailesinden uzak bir yerde yapmaya başladı.

Salih, mesleğinin ilk yılında madde bağımlısı, akademik başarısı düşük olan ve çeşitli suçlara karışan lise öğrencileriyle yaşamın anlamı ve amacı konusunda sohbetlerde bulundu. Birçok kız öğrencisini okumaya karşı yüreklendirdi. Bir yandan da hayalindeki gibi akademisyen olmak için girişimlerde bulundu. Salih, merkezi sınavlardan yüksek notlar almasına rağmen girdiği tüm mülakat sınavlarından elendi. Arkadaşlarından Cemil, okumak konusunda hevesini kırmak istemediğini, kendisinin azimli biri olduğunu bazen ısrar etmenin yeterli olmadığını söyledi. Bir diğer arkadaşı Mustafa sınavlarda alınacak bireylerin daha önceden belli olduğunu dolayısıyla ısrar etmemesi gerektiğini belirtti. Ancak bir sonraki sene, bir sonraki sene ve dördüncü sene de sınavlara girdi ve mülakatlardan elendi.

O, pes etmedi. Babasının küçükken hayalini kurduğu toplumuna faydalı bir insan olmak istiyordu. Bunun için de akademisyenliği seçmek istiyordu. Beşinci sene kazandı, ancak annesinin yoğun bakımda olmasından dolayı gidip lisansüstü kaydını yapamadı. Altıncı senesinde kazandı ve birinci dönemin sonunda hiçbir neden gösterilmeden danışman hocası tarafından okumaması yönünde görüş bildirildi. O, yine pes etmedi. Sekizinci denemesinde başka bir ilden yüksek lisanstan mezun oldu. Salih, uzun yıllar sonra çeşitli zorlukların üstesinden gelerek alanında başarılı bir akademisyen oldu.

Bu vaka psikolojik sağamlık kavramının tanımlayıcı özellikleri açısından incelendiğinde, Salih adlı şahsın yaşamında psikolojik sağamlığın tüm özellikleri görülebilmektedir. Salih, çeşitli zorlu yaşam olayları ve hastalık, engellenme gibi çevresel risk faktörleri karşısında bireysel ve ailesel koruyucu faktörler sayesinde ayakta kalabilmiş ve yaşama uyum sağlayabilmiştir.

Sınırdaki ve Karşıt Vakanın Oluşturulması

Altıncı aşamada kavramın bazı özelliklerini barındıran sınırdaki durum örneği ve hiçbir niteliğini içermeyen karşıt durum örneği ortaya konulur (Akgün-Çıtak ve Uysal, 2012; Cronin ve diğerleri, 2010; Mashele, 2003; Walker ve Avant, 2005).

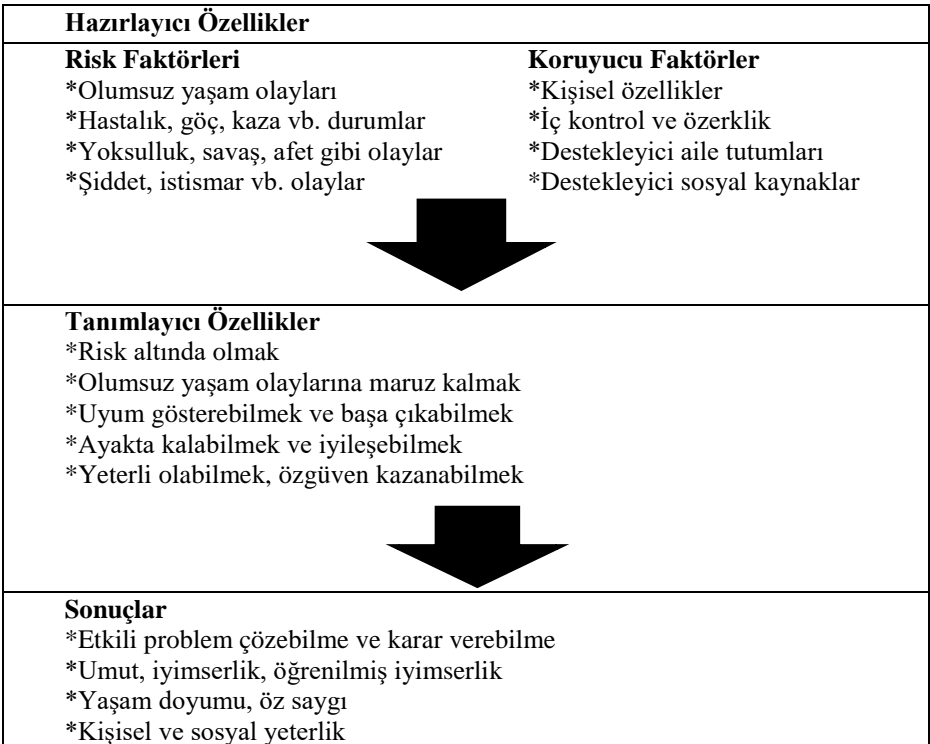
Yukarıdaki örnekte Salih'in arkadaşı Cemil'in okumak konusunda hevesini kırmak istemediğini, kendisinin azimli biri olduğunu bazen ısrar etmenin yeterli olmadığını söylemesi, sınırdaki vakaya örnektir. Çünkü Cemil, psikolojik sağamlığın iki koşulu olan zorlu yaşam olayları ve/veya risk faktörlerinden söz etmekte ancak koruyucu faktörleri göz ardı etmektedir.

Yine aynı örnekte geçen Mustafa adlı şahsın söylemleri karşıt vakaya örnek olduğu söylenebilir. Çünkü Mustafa, sınavlarda alınacak bireylerin daha önceden belli olduğunu dolayısıyla ısrar etmemesi gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla, Mustafa'nın söyleminin psikolojik sağamlığın koşullarından hiçbirini sağlamadığı görülmektedir.

Kavramla İlgili Hazırlayıcı Etmenlerin ve Doğurguların Tespiti

Yedinci aşamada kavramın ortaya çıkmasını kolaylaştıran faktörler ile kavram ortaya çıktıktan sonraki meydana gelen özellikler açıklanır (Akgün-Çıtak ve Uysal, 2012; Cronin ve diğerleri, 2010; Mashele, 2003; Walker ve Avant, 2005). Psikolojik sağlamlık olgusunun hazırlayıcı faktörleri, risk etmenleri ve koruyucu etmenler olarak ifade etmek mümkündür. Sonuçları ise, başa çıkmaya ilişkin etmenler olarak belirtilebilir (Luthar ve diğerleri, 2000). Bu özellikler ile tanımlayıcı özellikler Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Psikolojik sağlamlık kavramının hazırlayıcı ve tanımlayıcı özellikleri ve sonuçları

Kavramın Ölçüm Yollarının Belirlenmesi

Sekizinci ve son aşamada kavramın nasıl ölçüleceği ve olası ölçme araçları belirlenir (Akgün-Çıtak ve Uysal, 2012; Cronin ve diğerleri, 2010; Mashele, 2003; Walker ve Avant, 2005). Türkiye’de psikolojik sağlık kavramıyla ilgili yapılan çalışmaların çoğu teorik boyutta olduğu için bu kavramı ölçen sınırlı sayıda ölçme aracına rastlanmaktadır. Türkiye’de psikolojik sağlık olgusunu ölçen ölçme araçları ile ilgili betimleme Tablo 1’de ele alınmıştır.

Tablo 1. *Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Sağlık Ölçüm Araçları*

Yazarlar	Çalışmanın Adı	Kullanılan Ölçme Aracı
G. Arslan, (2015a)	Çocuk ve genç psikolojik sağlık ölçeğinin psikometrik özellikleri: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması	Liebenberg, Ungar, & LeBlanc (2013). Çocuk ve genç psikolojik sağlık ölçeği
G. Arslan, (2015b)	Yetişkin psikolojik sağlık ölçeğinin psikometrik özellikleri: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması	Resilience Research Centre (2013). Yetişkin psikolojik sağlık ölçeği
T. Doğan, (2015)	Kısa psikolojik sağlık ölçeğinin uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması	Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., & Jennifer Bernard, J. (2008). Kısa psikolojik sağlık ölçeği
Bulut, S., Doğan, U., & Altundağ, Y. (2013)	Adolescent psychological resilience scale: Validity and reliability study	Bulut, S., Doğan, U., & Altundağ, Y. (2013). Adolescent psychological resilience scale
Kararımk, Ö. (2010)	Establishing the psychometric qualities of the Connor-Davidson resilience scale using exploratory and confirmatory factor analysis in a trauma survivor sample	Connor-Davidson (2003). Resilience scale
Gizir C. A., & Aydın, G. (2006)	Psikolojik sağlık ve ergen gelişim ölçeğinin uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması	Wested (2002). Psychological resilience and adolescent development scale

Tablo 1’de görüldüğü gibi, Türkiye’de psikolojik sağlamlık olgusunu ölçen ölçme araçları altı adettir. Türkiye’de psikolojik sağlamlık kavramı yerine kullanılan yılmazlık (7), kendini toparlama gücü (2) ve psikolojik dayanıklılık (3) kavramları dâhil edildiğinde psikolojik sağlamlığı ölçen yaklaşık 20 ölçme aracı olduğu söylenebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmada psikolojik sağlamlık kavramına ilişkin kavram karmaşıklığını gidermek ve kavrama ilişkin net bir açıklama getirebilmek amacıyla Walker ve Avant'ın (2005) kavram analizi yönteminin aşamaları takip edilerek analiz yapılmıştır. Psikoloji ile rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanyazınlarında psikolojik sağlamlık kavramının netleştirilmesi alanda çalışanlar ve hizmet sunulanlar açısından ortak bir anlayış kazandırabilir.

Araştırma sonuçları Türkiye’de psikolojik sağlamlık olgusuna eşdeğer olarak psikolojik dayanıklılık, kendini toparlama gücü, yılmazlık ve esneklik gibi çeşitli kavramların kullanıldığını göstermektedir (Albayrak, 2018; Earvolino-Ramirez, 2007; Yılmaz-Börekçi ve Gerçek, 2018). Alanyazında netliğin ve birlikteliğin sağlanması için ortak bir fikrin geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Alanyazında farklı alanlarda kullanılmaya başlanan psikolojik sağlamlık kavramına yönelik olarak tek başına resilience kavramı yerine *psychological resilience* teriminin kullanılmaya başlandığı söylenebilir (Albayrak, 2018; Gizir, 2006). Böylelikle her alan için sınırlandırılmış bir tanımlama yapılmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

Araştırmada psikolojik sağlamlık kavramına ilişkin çeşitli tanımlamalarda üç temel noktadan söz edildiği sonucuna varılmaktadır. Bu noktalar, zorlu bir yaşam durumu, bu zorlukla başa çıkabilme becerisi ve kişiyi koruyucu etmenlerdir (Albayrak, 2018; Earvolino-Ramirez, 2007; Fletcher ve Sarkar, 2013; Gizir, 2006;

Graber ve diğçerleri, 2015; Greene, Galambos ve Lee, 2004; Kararımak, 2006; Luthar ve diğçerleri, 2000; Öz ve Bahadır Yılmaz, 2009; Yılmaz-Börekçi ve Gerçek, 2018). Alanyazındaki araştırma sonuçlarından hareketle, psikolojik sağlamlık kavramının yaşamdaki zorluklardan olumlu bir şekilde üstesinden gelebilme özelliğı olduğu, yaşamdaki dinamik bir süreç olduğu, zorlu yaşam olaylarıyla veya riskli yaşam şartlarıyla başa çıkmaya çalışırken ortaya çıktığı söylenebilir (Albayrak, 2018; Gizir, 2006; Graber ve diğçerleri, 2015; Kararımak, 2006; Luthar ve diğçerleri, 2000).

Araştırmanın sonuçları doğrutusunda araştırmacılara bazı önerilerde bulunulabilir. Psikolojik sağlamlık olgusunun yaşa ve gelişim dönemine göre geliştirilen ölçme araçları olduğu görölmektedir. Gelecekteki çalışmalarda bu konuda ampirik araştırmaların yapılması önerilmektedir. Bu çalışmanın sonuçları psikolojik sağlamlığın üç önemli noktasının olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda araştırmacıların psikolojik sağlamlık kavramının niteliklerini, terimsel açıklamalarını, öncüllerinin ve deneysel çıktılarının netleştirmeleri önerilmektedir. Böylelikle teorik ve pratik çalışmalara katkıda bulunabilir.

Araştırmanın sınırlılıkları bağlamında bazı önerilerde bulunulabilir. Bu çalışma psikolojik sağlamlık olgusunu ve ilgili kavramları konu edinen 60 araştırmayla sınırlıdır. İlerleyen çalışmalarda psikolojik sağlamlık, yılmazlık, psikolojik dayanıklılık dâhil edilerek kavramsal analiz yapılabilir. Bu çalışma 2010-2019 yılları arasında psikolojik sağlamlık ile ilgili yapılmış olan makalelerin ve doktora tezlerinin

bulguları ile sınırlıdır. Araştırmacıların daha kapsamlı araştırma sonuçlarını göz önünde bulundurarak analiz yapmaları önerilir. Bu alışma Walker ve Avant'ın (2005) kavram analizi yöntemiyle sınırlıdır. Sonraki çalışmalarda daha sistemli tematik analiz için Schwartz-Barcott ve Kim'in (1993, 2000) hibrid modeli kullanılarak psikolojik sağlamlık olgusu incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Akgün-Çıtak, E. ve Uysal, G. (2012). Kavram analizi: Eleştirel düşünme. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9(3), 3–9. https://www.journalagent.com/kuhead/pdfs/KUHEAD_9_3_3_9.pdf adresinden erişildi.
- Albayrak, G. (2018). A significant concept in positive psychology: Psychological resilience. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 9(34), 2492–2505. http://www.ijoess.com/Makaleler/1540944749_26.2492-2505GuldenerAlbayrak.pdf adresinden erişildi.
- Arslan, G. (2015). Çocuk ve genç psikolojik sağlık ölçeğinin (ÇGPSÖ-12) psikometrik özellikleri: Geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(16), 1–12. <https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/cocuk-ve-genc-psikolojik-saglamlik-olcegi-toad.pdf> adresinden erişildi.
- Aydan, S. (2018a). Sağlık hizmeti araştırmalarında kavram analizi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 21(3), 551–562. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/552635> adresinden erişildi.
- Aydan, S. (2018b). İhbarcılık: Bir kavram analizi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(41), 78–100. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/465253> adresinden erişildi.
- Bulut, S., Doğan, U. ve Altundağ, Y. (2013). Ergen psikolojik sağlık ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Suvremena Psihologija/Contemporary Psychology*, 16(1), 21–32.

<https://www.researchgate.net/publication/281061242> adresinden erişildi.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, O., Karadeniz, S. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (24. bs.). Ankara: Pegem Akademi. doi:10.14527/9789944919289

Çalışması, G. ve Arslan, G. (2015). Yetişkin psikolojik sağlamlık ölçeğinin (YPSÖ) psikometrik özellikleri: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 2(16), 344–357.

<https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/yetiskin-psikolojik-saglamlik-olcegi-toad.pdf> adresinden erişildi.

Christopher, M. ve Peck, H. (2004). Building the resilient supply chain. *The International Journal of Logistics Management*, 15(2), 1–13. doi:10.1108/09574090410700275

Cronin, P., Ryan, F. ve Coughlan, M. (2010). Concept analysis in healthcare research. *International Journal of Therapy and Rehabilitation*, 17(2), 62–68.

https://www.researchgate.net/publication/233407576_Cronin_P_Ryan_F_Coughlan_M_2010_Concept_analysis_in_healthcare_research_International_Journal_of_Therapy_and_Rehabilitation_172_62-68 adresinden erişildi.

Doğan, T. (2015). Kısa psikolojik sağlamlık ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93–102.

<https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/kisa-psikolojik-saglamlik-olcegi-toad.pdf> adresinden erişildi.

Earvolino-Ramirez, M. (2007). Resilience: A Concept Analysis.

Nursing Forum, 42(2), 73–82. doi:10.1111/j.1744-6198.2007.00070.x

- Fletcher, D. ve Sarkar, M. (2013). Psychological resilience: A review and critique of definitions, concepts, and theory. *European Psychologist*, 18(1), 12–23. doi:10.1027/1016-9040/a000124
- Gizir, C. A. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması ve Rehberlik Dergisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113–128. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/200204> adresinden erişildi.
- Gizir, C. A. ve Aydın, G. (2006). Psikolojik sağlamlık ve ergen gelişim ölçeğinin uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 87–99. <https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/psikolojik-saglamlik-ve-ergen-gelisim-olcegi-toad.pdf> adresinden erişildi.
- Graber, R., Pichon, F. ve Carabine, E. (2015). *Psychological resilience State of knowledge and future research agendas*. www.odi.org/twitter adresinden erişildi.
- Greene, R. R., Galambos, C. ve Lee, Y. (2004). Resilience theory. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 8(4), 75–91. doi:10.1300/J137v08n04_05
- Heslop, L. ve Lu, S. (2014). Nursing-sensitive indicators: A concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 70(11), 2469–2482. doi:10.1111/jan.12503
- Kararımak, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik*

Dergisi, 3(26), 129–142.

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/200210> adresinden erişildi.

Kararmak, Ö. (2010). Establishing the psychometric qualities of the Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC) using exploratory and confirmatory factor analysis in a trauma survivor sample. *Psychiatry Research*, (179), 350–356.
doi:10.1016/j.psychres.2009.09.012

Luthar, S. S., Cicchetti, D. ve Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543–562. doi:10.1111/1467-8624.00164

Mashele, M. (2003). *Critical Thinking: A concept analysis*.
<https://core.ac.uk/download/pdf/43164787.pdf> adresinden erişildi.

Mhlanga, M., Zvinavashe, M., Haruzivishe, C. ve Ndaimani, A. (2016). Quality nursing care: A concept analysis. *Quest Journals Journal of Medical and Dental Science Research*, 3(1), 25–30.
www.questjournals.org adresinden erişildi.

Öner, H., Şengün, F. ve Üstün, B. (2011). Bakım: Kavram Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 4(3), 137–140. <http://www.deuhyoedergi.org> adresinden erişildi.

Öz, F. ve Bahadır Yılmaz, E. (2009). Ruh sağlığının korunmasında önemli bir kavram: Psikolojik sağlamlık A Significant Concept in Protecting Mental Health: Resilience (Derleme) Prof. Dr. Fatma

ÖZ*, Uz. Hem. Emel BAHADIR YILMAZ*. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi* , 82–89.

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/88536> adresinden erişildi.

Resilience – APA Dictionary of Psychology. (y.y.). 2 Ağustos 2019 tarihinde <https://dictionary.apa.org/resilience> adresinden erişildi.

Resilience | Definition of Resilience by Merriam-Webster. (y.y.). 2 Ağustos 2019 tarihinde <https://www.merriam-webster.com/dictionary/resilience> adresinden erişildi.

Resilience | İngilizce-Türkçe Sözlük - Cambridge Dictionary. (y.y.). 1 Ağustos 2019 tarihinde <https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/ingilizce-türkçe/resilient?q=resilience> adresinden erişildi.

Seligman, M. E. P. (2006). *Learned optimism : How to change your mind and your life*. New York, USA: Vintage Books. 12 0011 1000 0000 0072 0496 61 adresinden erişildi.

Şener, E. ve Çetinkaya, F. F. (2016). Güç bağımlılığı: Bir kavram analizi. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 125–137.

<http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/11630/4695#sthash.7BDmXr4v.dpbs> adresinden erişildi.

Sözbilir, M. (2016). *Araştırma yaklaşım, desen ve yöntemleri*. Erzurum.

https://ebeam.files.wordpress.com/2009/09/hafta_7_arastirma-yaklanc59fc4b1m-desen-yc3b6ntemleri4.pdf adresinden erişildi.

Walker, L. O. ve Avant, K. C. (2005). *Strategies for theory*

construction in nursing. New York, NY: Pearson.

<https://www.pearsonhighered.com/assets/preface/0/1/3/4/0134754077.pdf> adresinden erişildi.

Yılmaz-Börekçi, D. ve Gerçek, M. (2018). Resilience kavramının sosyal bilimlerde Türkçe kullanımları bağlamında değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 41–51. doi:10.5505/pausbed.2018.72473

BÖLÜM 2:
SAĞLIK ÇALIŞANLARININ ÖĞRENİLMİŞ İYİMSERLİK
DENEYİMLERİ

Öğr. Gör. Yahya AKTU¹

---

¹ Siirt Üniversitesi, Eruh MYO, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, Eruh, Siirt.
aktuyahya@gmail.com

GİRİŞ

Birey, geliştikçe ve değişime uğradıkça yaşama uyum sağlamayı ve ayakta kalabilmeyi başarabilmektedir (Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000). Yaşam, anlam kazandıkça üstesinden gelinen zorluklara yüklenen anlamlar da değişebilmektedir. Yaşamın bir anlam ve amaç arayışı olduğu düşünöldüğünde (Frankl, 2009), yaşamdan daha çok haz duyulabilmektedir (Seligman, 2008).

Birey, yaşamdaki deneyimlerine, yaşamda bulduğu anlama ve öğrenme yaşantılarına göre mutluluğu aramaktadır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Yaşamdaki anlam arayışına ve psikolojik açıdan bireyin gelişimine farklı bir açı kazandıran çabalardan biri de Pozitif Psikoloji Yaklaşımı (PPY)'dir (Avcı, 2009). Mutluluğu, yaşamın eksiklik yanlarını düzeltmeye odaklanma çabası yerine yeterliliklere göre açıklamaya çalışan PPY, insanların yanı sıra grupların ve kurumların da iyi oluşunu fark etmeye yardımcı olmaktadır (Carr, 2016; Hefferon ve Boniwell, 2018; Sarı, 2017; Seligman, 2002; Temiz, 2017).

Yaşamdaki çoğu şeyin bir şekilde pekiştirilerek öğrenildiği düşünöldüğünde bireyin bazen bir şeyle uğraşmamasını, kendi gelişimi için çaba sarf etmemesini ve kendisini güçsüz hissetmesini çaresizlik terimiyle açıklanabilir (Carr, 2016; Hefferon ve Boniwell, 2018; Seligman, 2007). Çaresizlik, çocukluktan itibaren öğrenilen bir karamsarlık ve olumsuz beklentiler bütünü olarak görölebilir. Nasıl olsa sonucun istediği gibi olamayacağını düşönen birey herhangi bir

harekete geçmek istemeyebilir. Bu durum öğrenilmiş çaresizlik kavramıyla açıklanmaktadır. Öğrenilmiş çaresizlik içinde kıvranan bireyin artık olumsuz bir durumu değiştirebileceğine olan inancı kalmamış ve direnci kırılmıştır (Avcı, 2009; Sarı, 2017; Seligman, 2007).

Öğrenilmiş çaresizlik gibi öğrenilen bir başka kavram öğrenilmiş iyimserliktir. Öğrenilmiş çaresizliğin tersine bir şeyin üstesinden gelinebileceğine inanmayı ve yaşanan olumsuzlukları geçici olarak görmeyi içeren durum ise öğrenilmiş iyimserlik olarak belirtilmektedir (Seligman, 2007). Öğrenilmiş iyimserlik, sorunlara çözüm üretmeyi içeren bilişsel bir durumdur. Bu bilişsel yapı, bireye her aksilikte en kötü olasılığa nasıl odaklanılmaması gerektiğini, bu durumdan nasıl kurtulabileceğini gösterebilmektedir (Avcı, 2009; Carr, 2016; Seligman, 2007).

Öğrenilmiş iyimserlik, bir yükleme tarzı olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle bir duruma yönelik olumlu veya olumsuz anlam yükleme biçimidir (Seligman, 2007). Öğrenilmiş iyimserlik, olumsuz düşüncelerin farkına varılması, zorlu yaşam olaylarına akılcı, işlevsel ve genelleme ve kişiselleştirmelerden uzak bir açıklama tarzı ile olaylara yaklaşmayı içermektedir (Carr, 2016; Hefferon ve Boniwell, 2018; Seligman, 2007). Bu bakış açısı ile birey olumsuz durumlarla daha etkili bir şekilde yüzleşebilir. Öğrenilmiş iyimserlik, yaşamın bir parçası olan olumsuz düşünceleri düzeltmek ve karamsar düşünce yapısını değiştirmeye odaklanmayı kapsamaktadır (Avcı, 2009; Carr, 2016; Hefferon ve Boniwell, 2018; Sarı, 2017; Seligman, 2007).

Seligman (2007), öğrenilmiş iyimserliği Terslik-Düşünce-Sonuç (TDS) Modeli ile açıklamaktadır. Bu modeldeki terslik kavramı, olumsuz bir durumu, zorlu yaşam olayı veya beklenmeyen ve istenmeyen bir negatifiği içermektedir. Düşünce, bireyin tersliğe ilişkin yorumlama biçimi, bilişsel çarpıtmaları veya otomatik düşüncesidir. Sonuç, bu otomatik düşüncelere eşlik eden duygu durumu ya da hislerdir (Avcı, 2009; Peterson, 2000; Peterson ve Steen, 2002; Schueller ve Seligman, 2008).

Öğrenilmiş iyimserlik veya TDS modelinde temel görev karamsarlıkla başa çıkabilmektir. Bu düşünce yapısının dört ögesinden ve bir sonucundan söz edilmektedir (Seligman, 2007). Karamsarlıkla başa çıkmada yardımcı olan öğeler; kanıtlar, alternatifler, doğurgular ve işe yararlılıktır. Kanıtlar, yorumlama biçimindeki çarpıklıkları ve gerçekçi olmayan düşünceleri test etmeyi içermektedir. Alternatifler, bireyin terslikte etkisi olan tüm olasılıkları gözden geçirmeyi kapsamaktadır. Doğurgular, tersliğe ilişkin geliştirilen bilişsel çarpıtmaların veya otomatik düşüncelerin neler olacağına değerlendirilmesidir. İşe yararlılık ise, bireyin tersliğe ilişkin bilişsel çarpıtmalarının veya otomatik düşüncelerinin yapıcılık ve yıkıcılık çerçevesinde sorgulamasıdır (Avcı, 2009; Carr, 2016; Hefferon ve Boniwell, 2018; Peterson ve Steen, 2002; Sarı, 2017; Schueller ve Seligman, 2008; Seligman, 2007).

Öğrenilmiş iyimserlik ile karamsarlıkla başa çıkma aşamaları kısaca şöyle sıralanabilir. Birinci evre, bir sıkıntı, zorluk ve engellenme durumunun olmasıdır. İkincisi, bu sıkıntıya ilişkin olumsuz bir

inancın, içsel atfetmenin, otomatik düşüncenin veya çarpıtılmış düşüncenin ortaya çıkmasıdır. Üçüncü olarak, bu düşünceye eşlik eden duygunun keşfi ve bireyin kendisinin nasıl hissettiğidir. Dördüncü aşama, kanıtlar, alternatif yollar, sonuçlar ve işe yararlılık açısından otomatik düşünceyi incelemeyi içermektedir. Bu düşünce ve duyguyu onaylamaya ilişkin kanıtlar aranır. Kanıt bulunmuyorsa zorluk veya sıkıntıyı alternatif yollarla olayı açıklama yapılır. Bu durumda ise yeni oluşan duygu durumu ve etkileri gözden geçirilir. Yeni oluşan duyguların ve sonuçların faydası olup olmadığı değerlendirilir (Avcı, 2009; Carr, 2016; Peterson ve Steen, 2002; Sarı, 2017; Schueller ve Seligman, 2008; Seligman, 2007). Böylelikle birey, karamsarlığa karşı çıkma becerilerini geliştirerek veya öğrenilmiş iyimserliği kullanarak karamsarlıkla başa çıkabilir.

Alanyazında öğrenilmiş iyimserlikle ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde; öğrenilmiş iyimserliğin depresyon ve karamsarlıkla başa çıkma, bilişsel davranışçı terapi temelli davranış değiştirme, yalnızlık, umut, kaygı, mutluluk, psikolojik sağlamlık, ölüm, yas ve hastalıkla başa çıkma, iletişim becerileri ile yakın ilişkili olduğu görülmektedir (Avcı, 2009; Carr, 2016; Peterson ve Steen, 2002; Schueller ve Seligman, 2008).

Alanyazındaki araştırmaların sonuç ve önerilerinden (Avcı, 2009; Peterson ve Steen, 2002; Schueller ve Seligman, 2008; Seligman, 2007) hareketle bu çalışmada, sağlık çalışanlarının öğrenilmiş iyimserlik deneyimlerinin neler olduğu sorusuna cevap aranmıştır. Öğrenilmiş iyimserlik ile ilgili araştırmaların odak noktasında yas gibi

psikolojik sağlığın yanı sıra fiziksel hastalık gibi bedensel sağlığın da olduğu söylenbilir (Peterson ve Steen, 2002; Schueller ve Seligman, 2008; Seligman, 2007). Bu durum, ruh sağlığı alanında çalışanlar gibi diğer sağlık çalışanlarının öğrenilmiş iyimserlik yapılarının hastaların veya fiziksel sağlığı bozulan bireylerin yaşamını değiştirebilir.

Sağlık alışanlarının öğrenilmiş iyimserliği kazanmaları ve yaşamlarında deneyimleyebilmeleri hem onların hem de hasta ve hasta yakınlarının yaşamlarını olumlu şekilde etkileyebilir. Ayrıca sağlık çalışanlarının öğrenilmiş iyimserliği nasıl deneyimlediklerinin bilinmesi sonucunda diğer insanlar da karamsarlıkla başa çıkmada onları örnek alabilir. Bu doğrultuda araştırmada sağlık çalışanlarının öğrenilmiş iyimserlik deneyimlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Metodu

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından olgu bilim desenine dayanmaktadır. Olgu bilim, olayların veya olguların insanların öznel deneyimleri bağlamında nasıl algılandığını ortaya koyan ve derinlemesine araştırma yapmaya olanak sağlayan modeldir (Patton, 2018; Yıldırım ve şimşek, 2016). Bu doğrultuda sağlık çalışanlarının öğrenilmiş iyimserlik olgusunu nasıl anlamlandırdıklarını öğrenmek için olgu bilim deseni tercih edilmiştir.

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir ildeki hastanede görev yapan sağlık çalışanları oluşturmuştur. Katılımcılar amaçlı örnekleme yaklaşımlarından ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, araştırmanın amacı bağlamında zengin bilgi kaynaklarına ulaşmayı seçmeyi; ölçüt örnekleme ise, katılımcıların bir dizi kıstasa göre araştırmaya dâhil edilmesi veya araştırmadan hariç tutulmasıdır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018; Creswell, 2014; Patton, 2018; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırmaya katılan katılımcıların yaşları 19-29 arasında değişmektedir. Katılımcıların 3'ü erkek, 12'si kadındır. Katılımcılardan biri 2, üçü 3, dördü 5 ve altısı 5 yıllık çalışma deneyimine sahiptir. Katılımcıların 2'si bekâr, 13'ü evlidir. Katılımcılar 3'ü ortaöğretim, 4'ü önlisans ve 8'i lisans mezunudur.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen yarı-yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla toplanmıştır. Görüşme formundaki başlıklar öğrenilmiş iyimserlik alanyazını (Peterson ve Steen, 2002; Schueller ve Seligman, 2008; Seligman, 2007) ışığında düzenlenmiştir. Bu başlıklar yaşamdaki zorluklar ve sıkıntılar, bu sıkıntıya ilişkin inançlar, bu inancın test edilmesi, kanıtların aranması, alternatif yolları görme, duygu durum değişimi, işe yararlılık düşüncesi şeklindedir.

Görüşmeler çalışmanın amacına uygun olarak katılımcıların çalıştıkları kurumlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ses kayıt cihazı ve yazılı alan notları ile kayda alınmıştır. Görüşmelerin süresi 21 ile 46 dakika arasında değişmektedir. Görüşmelerden elde edilen tüm ham veriler bilgisayar ortamında korunmak üzere işlenmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi, NVivo yardımıyla nitel veri analizi yöntemlerinden içerik analizi ile gerçekleştirilmiştir. NVivo, belirli kodları benzer tema ve alt temalar altında toplamaya yardım eden bir nitel veri yönetimi programıdır (Bazaley ve Jackson, 2015). İçerik analizi ise, belirli ölçütlere dayalı kodlamalar ile metin içindeki kelimeleri anlamlı içerikler oluşturarak sınıflandırma olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2018; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu süreç tema, alt tema ve kod işlemleriyle kategorileştirme olarak da bilinmektedir.

Tema ve alt temaların oluşturulmasında Creswell'in (2014) önerileri doğrultusunda yedi aşamalı bir yol izlenmiştir. İlk olarak ses kayıtları ve yazılı alan notları bilgisayarda kaydedilmiştir. İkinci olarak, ham veriler ve katılımcılar K1, K2 şeklinde bir set olarak kodlamaya tabi tutulmuştur. Üçüncü olarak, tüm veriler paragraflara ayrılarak ayrıntılı okuma süreci gerçekleştirilmiştir. Dördüncü olarak, katılımcıların yaygın olarak kullandıkları ifadeler ile alanyazın bağlamında kodlama sistemi geliştirilmiştir. Beşinci aşamada kodlama sistemiyle verilerin ilişkilendirilmesi sonucunda temalar elde edilmiştir. Altıncı evrede

alanyazın ile kodlama sistemi yaklaşık beş ay sürekli karşılaştırma analiz işlemine tabi tutulmuştur. Bu aşamada olgunun derinliğine inilmeye çalışılmıştır. Son olarak, temalar altına alınan veriler alanyazın doğrultusunda raporlandırılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada geçerlik kavramı yerine nitel alanyazında benimsenen inandırıcılık ve aktarılabilirlik terimleri kullanılmıştır. Güvenirlik yerine de tutarlılık ve teyit edilebilirlik terimleri tercih edilmiştir (Bazaley ve Jackson, 2015; Creswell, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırmada inandırıcılığı sağlamak amacıyla öğrenilmiş iyimserlik olgusunun alanyazını birkaç kaynaktan incelenmiştir. Katılımcılarla güven ortamı sağlandıktan sonra uzun süreli etkileşim geçirilmiştir. Buna ek olarak katılımcılarla görüşme sonunda alan notları paylaşılmış ve katılımcıların onayı alınmıştır. Araştırmada aktarılabilirliği yerine getirmek üzere farklı özelliklere sahip katılımcılar araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmanın deseni tüm ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Ek olarak bulgular bölümünde doğrudan alıntılara yer verilmiştir (Bazaley ve Jackson, 2015; Creswell, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırmada tutarlılık ölçütünü sağlamak için araştırmacı zamana bağlı tutarlılık yöntemini tercih etmiştir. Buna göre üç aylık zaman aralıklarıyla temalar ile ham veriler arasında yapılan kodlama sistemi incelenmiştir. Yapılan bu çalışma sonucunda iki değerlendirme

arasında Miles ve Huberman'ın [Uzlaşma yüzdesi = Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100] yöntemiyle belirlenmiştir (Miles, Huberman ve Saldaña, 2014). Buna göre tutarlılık katsayısının %91 olduğu görülmüştür. Uyuşmayan alt temalar alanyazın ve yazılı alan notları taranarak uygun temaların altına yerleştirilmiştir. Böylelikle iki tema ve bunlara bağlı sekiz alt temaya ulaşılmıştır.

Araştırmada teyit edilebilirliği şartını sağlamak amacıyla katılımcıların özellikleri ayrıntılı anlatılmıştır. Araştırma süreci aşamalı olarak açıklanmış ve katılımcı görüşleri doğrudan sunulmuştur. Ayrıca başka araştırmacıların görebilmeleri için ham veriler NVivo dosyası olarak bilgisayarda muhafaza altına alınmıştır (Bazaley ve Jackson, 2015; Creswell, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Sınırlılıklar

Bu çalışmanın örnekleme yaşları 19-29 arasında olan katılımcılardan oluşmakta olan kesitsel bir çalışmadır. Çalışma, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan bir ilde çalışan katılımcılarla sınırlıdır. Araştırmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yaklaşımlarından ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Veriler yarı-yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Bu çalışmada geçen öğrenilmiş iyimserlik olgusu ilgili alanyazın ile sınırlıdır. Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim desenine dayanmaktadır. Bu yüzden sonuçlar karşılaştırırken ve genellenirken bu sınırlılıklara dikkat edilmelidir.

BULGULAR

Sağlık çalışanlarıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilere ilişkin bulgular, iki tema ve sekiz alt tema halinde sunulmuştur. Araştırmada ortaya çıkan kodlama sistemi Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. *Öğrenilmiş iyimserlik olgusuna yönelik ortaya çıkan tema ve alt temalar*

Tema	Alt Tema
Karamsarlığı kavrama	-Sıkıntıyı görme
	-Olumsuz düşünce
	-Duygu durum tespiti
Karamsarlığa karşı çıkma	-Kanıtların aranması
	-Alternatif düşünceleri fark etme
	-Duygu durum değişimi
	-İşe yararlılık düşüncesi
	-Güç kazanma

Tablo 1’de görüldüğü gibi, öğrenilmiş iyimserlik olgusuna nasıl deneyimlediklerine ilişkin katılımcıların görüşlerinin iki tema altında olduğu görülmüştür. Karamsarlığı kavrama ve karamsarlığa karşı çıkma temalarına ilişkin betimlemeler ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

Karamsarlığı Kavrama

Karamsarlığı kavrama temasına bağlı sıkıntıyı görme, olumsuz düşünme ve duygu durum tespiti alt temalarının toplandığı görülmüştür. Bu alt temalara ilişkin katılımcı görüşleri aşağıda ortaya konulmuştur.

Sıkıntıyı görme. Karamsarlığı kavrama temasına bağlı sıkıntıyı görme alt temasına ilişkin katılımcıların tümünün (n=15) ortada yaşanan bir zorluğun veya tersliğin, sıkıntılı bir durumun veya olayın olduğunu fark ettikleri anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili K2 kodlu katılımcının görüşü şu şekildedir: *“Tanıdığım biri yanımdan geçerken selam vermediğinde kendimi kötü hissedirim.”* Başka bir katılımcı (K15) bu konuda *“Ortada bir terslik olduğunda hep kendimi suçlarım, nerde yanlışlık yaptım diye uzun zaman düşünürüm”* biçiminde fikir bildirmiştir.

Olumsuz düşünce. Karamsarlığı kavrama temasına bağlı olumsuz düşünce alt temasına ilişkin katılımcıların tamamına yakını (n=12) ortada yaşanan bir zorluğun veya tersliğin, sıkıntılı bir durumun veya olayın olduğunu fark ettikleri anda düşüncelerinin olumsuz olduğunu bildirmektedirler. Bu durum öğrenilmiş iyimserlik alanyazınında otomatik düşünce veya bilişsel çarpıtma olarak ifade edilmektedir. K3 kodlu katılımcı bunu: *“Genellikle kendimle ilgili hatalar aklıma gelir, neyi nerede yanlış yaptım şeklinde düşünürüm”* şeklinde ifade etmiştir. Benzer bir durumu, olumsuz şekilde yorumlayan başka bir katılımcı (K14) şöyle açıklamıştır: *“İlkin kendimi suçlu bulurum, kendimin bir işe yaramadığını ve hatanın benden kaynaklandığını düşünürüm.”*

Duygu durum tespiti. Karamsarlığı kavrama temasına bağlı duygu durum tespiti alt temasına ilişkin katılımcıların büyük bir kısmının (n=11) duygularının farkında olduğu, ancak karamsar bakış açısını nasıl ortaya koyacaklarını bilmedikleri anlaşılmaktadır. Duygu durum

tespiti konusunda bir katılımcı (K5) düşüncesini “Çok üzülürüm, kendimi çok kötü hissederim. Bilmeden kırmış olabilirim miyim diye kafamı kurcalarım.” şeklinde belirtmiştir.

Karamsarlığa Karşı Çıkma

Karamsarlığa karşı çıkma temasının altında kanıtların aranması, alternatif düşünceyi fark etme, duygu durum değişimi, işe yararlılık düşüncesi ve güç kazanma alt temalarının toplandığı görülmüştür. Bu alt temalara ilişkin katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

Kanıtların aranması. Karamsarlığa karşı çıkma temasına bağlı kanıtların aranması alt temasına ilişkin katılımcıların yarısından fazlasının (n=9) kendilerinin olumsuz düşüncelerini veya otomatik düşüncelerini test etmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ortada ters giden bir durumu fark etmek, bunu olumsuzluğa yormak ve düşüncesine kanıtlar aramak katılımcılar tarafından yeterince başvurulmayan bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili K6 kodlu katılımcının görüşü şu şekildedir: *“Olayla ilgili hatta olaydan çok öncesiyle ilgili bir arayış içerisinde olurum. Sonunda kendi düşüncemi sorguladığım oluyor.”* Benzer bir şekilde başka bir katılımcı (K13), *“Düşüncelerime kanıtlar ararım, çünkü o kanıtlarla olayların üstesinden gelebilirim diye bakarım. Kendi düşüncemin nasıl mantıklı olmadığı konusunda arayış içerisinde olurum.”* biçiminde fikirlerini ortaya koymuştur.

Alternatif düşünceyi fark etme. Karamsarlığa karşı çıkma temasına bağlı alternatif düşünceyi fark etme alt temasına ilişkin katılımcıların yarısına yakınının (n=7) ortada yaşanan bir zorluğun veya tersliğin,

sıkıntılı bir durumun veya olayın farklı şekilde yorumlanması konusunda farklı seçenekleri göz önüne aldıkları görülmüştür. Bu tema ile ilgili K7 kodlu katılımcı *“Bazen arkadaşlarıma sorarım. Yakın arkadaşlarım farklı fikirler sunabiliyor bana. Ben de sonradan fark ediyorum”* biçiminde düşüncesini dile getirmiştir. Benzer bir şekilde başka bir katılımcının (K11) görüşü *“Benim düşündüğüm ve uyguladığım bir yol etkili bir sonuç vermediğinde başka yolları denerim. Sonuçta olay olmuş ama sebebi benim düşündüğüm gibi olumsuz olmayabilir diye düşünmeye başlarım.”* şeklindedir.

Duygu durum değişimi. Karamsarlığa karşı çıkma temasına bağlı duygu durum değişimi alt temasına ilişkin katılımcıların yarısına yakınının (n=7) ortada yaşanan bir zorluğun veya tersliğin, sıkıntılı bir durumun veya olayı farklı bir şekilde yorumladıklarında içsel rahatlama hissettikleri anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili K8 kodlu katılımcının görüşü şu şekildedir: *“Önce çok üzülürüm ve sıkılırım sonra cesaret alarak daha güçlü bir şekilde toparlanırım.”* Benzer bir şekilde başka bir katılımcı (K13), *“Olumsuz bir durum karşısında ilkin üzüntülü olurum sonra mantıklı bir şekilde düşününce olayı yanlış yorumladığımı gördüğümde kendimi mutlu hissederim.”* biçiminde fikirlerini ortaya koymuştur.

İşe yararlılık düşüncesi. Karamsarlığa karşı çıkma temasına bağlı işe yararlılık düşüncesi alt temasına ilişkin katılımcıların yarısına yakınının (n=6) ortada yaşanan bir zorluğun veya tersliğin, sıkıntılı bir durumun veya olaya ilişkin olumsuz düşüncelerini değiştirdiklerinde yeni düşüncelerini daha faydalı buldukları

görülmüştür. Bu durumla ilgili K9 kodlu katılımcı görüşünü “*Hangi düşüncemin fayda sağladığına odaklanıyorum. Sonradan edindiğim olumlu düşünce beni huzurlu yaptığı için onu daha faydalı buluyorum.*” biçiminde açıklamıştır. Benzer fikirde olan K2 kodlu katılımcının düşüncesi şu biçimdedir: “*Yeni düşünceyi benimsiyorum, çünkü daha çok işime geliyor ve rahatlıyorum. En azından kendimi suçlu hissetmeyip olumsuz durumu başka sebeplere bağlı olduğunu görebiliyorum.*”

Güç kazanma. Karamsarlığa karşı çıkma temasına bağlı güç kazanma alt temasına ilişkin katılımcıların yarısına yakınının (n=6) ortada yaşanan bir zorluğun veya tersliğin, sıkıntılı bir durumun veya olaya ilişkin olumsuz düşüncelerini değiştirip yeni bir bakış açısıyla olaya baktıklarında kendilerinin enerji ve güç elde ettikleri anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili K5 kodlu katılımcı görüşünü “*Karşılaştığım engelleri aşınca ve onları güzel yorumlayınca kendimi güçlü hissediyorum. Yeniden kuvvet kazanmış oluyorum.*” şeklinde ifade etmiştir. Konuyla ilgili başka bir katılımcı (K7) “*Yaşam sanki bir deney oluyor, kendime değer veriyorum. Ayakta kalıp sağlam bir irade sahibi olduğum için sıkıntılı durum beni güçlü kılmış oluyor.*” biçiminde düşüncesini ortaya koymuştur.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sağlık çalışanlarının öğrenilmiş iyimserlik deneyimlerinin incelendiği bu araştırmada iki tema ve bu temalara ilişkin sekiz alt temaya ulaşılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, öğrenilmiş iyimserliğin karamsarlığı kavrama ve karamsarlığa karşı çıkma boyutlarından oluştuğu söylenebilir. Araştırmada sağlık çalışanlarının öğrenilmiş iyimserlik süreçlerinin otomatik düşünceye kanıt arama, alternatif yollar bulma, duygu durum değişimi ve işe yararlılık çerçevesinde yeni düşünceyi test etme olduğu ortaya çıkmıştır.

Alanyazında depresyonla başa çıkmada öğrenilmiş iyimserliğin etkisini inceleyen birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. Bu çalışmalarda karamsarlıkla başa çıkma stratejisi önemli bir yer tutmaktadır (Avcı, 2009). Sağlık alanında yapılan bir çalışmada karamsar olan hastaların daha çok ilaç tükettikleri ve ruh sağlıklarının daha düşük olduğu bulunmuştur (Colligan, Offord, Malinchoc, Schulman ve Seligman, 1994). Araştırmaların bulguları fiziksel sağlığın sağlanabilmesi için öğrenilmiş iyimserlik gibi psikolojik sağlık göstergelerinin de etkili olduğunu göstermektedir. Dahası depresyona yakalanmada karamsar bakış açısının etkili olduğu tespit edilmiştir (Seligman, 2007, 2008). Astım hastalarıyla yapılan başka bir çalışmada hastalık ile karamsar düşünce arasında pozitif korelasyon bulunmuştur (Altunbaş, 2005). Ameliyata girecek hastalarla yapılan bir çalışmada ise, iyimser bakış açısının daha az

anksiyete, çaresizlik ve sosyal destek aramaya yöneltildiği saptanmıştır (Kaya, Acaro, Fiendir ve Gültaş, 2007).

Alanyazındaki çalışmalar ile bu çalışmanın sonuçlarından hareketle, öğrenilmiş iyimserliğin fiziksel sağlık üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu ifade edilebilir. Sağlık çalışanlarının öğrenilmiş iyimserlik deneyimlerinin hem kendi iş yaşamları hem de hasta ve hasta yakınlarının yaşam kalitelerini yükseltmeye yönelik olduğu açıktır. Bu açıdan sağlık çalışanlarının olaylara karamsar bakış açısı yerine karamsarlığı kavrama ve karamsarlığa karşı çıkma boyutlarından oluşan öğrenilmiş iyimserliği öğrenmelerinde ve öğretmelerinde önemli yararlar bulunmaktadır.

Bu çalışmanın sınırlılıkları bağlamında çeşitli önerilerde bulunulabilir. Çalışma, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan bir ilde çalışan ve yaşları 19-29 arasında değişen sağlık çalışanlarıyla sınırlıdır. İleride yapılacak çalışmalarda daha geçerli ve güvenilir sonuçlar elde etme açısından katılımcı sayısının artırılması ve çeşitlendirilmesi önerilmektedir. Bu kesitsel ve nitel çalışmanın daha güçlü bir şekilde doğrulunun test edilebilmesi için karma araştırmaların yapılması alanyazına katkı sunabilir. Çalışmada öğrenilmiş iyimserlik olgusu ele alınmıştır. Gelecekteki çalışmalarda öğrenilmiş iyimserliğe etki eden veya etkilenen değişkenleri ele alınmasında olgunun daha iyi ortaya konulabilmesi adına yarar bulunabilir. Bu çalışmanın yöntemi olgu bilim desenine dayanmakta, katılımcıları ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir. Farklı çalışmalarda nitel desenlerden durum çalışması ve amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme ile daha öznel bir durum farklı katılımcılarla çalışma yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Altunbaş, F. (2005). *Astım hastalarında hastalığa uyum ile algılanan sosyal destek, stresle başa çıkma tarzı, iyimserlik ve açıklama biçimi arasındaki ilişkiler*. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- AVCI, D. (2009). *Öğrenilmiş iyimserlik eğitim programının 9. ve 10. sınıf öğrencilerinin iyimserlik düzeylerine etkisi*. Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Bazaley, P. ve Jackson, K. (2015). *NVivo ile nitel veri analizi*. (Çev. Eds. A. Bakla ve S. B. Demir). Ankara: Anı.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, O., Karadeniz, S. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (24. basım). Ankara: Pegem Akademi. doi:10.14527/9789944919289
- Carr, A. (2016). *Pozitif psikoloji*. (Çev. Ü. Ç. Şimşek). İstanbul: Kaknüs.
- Colligan, R. C., Offord, K. P., Malinchoc, M., Schulman, P. ve Seligman, M. E. P. (1994). CAVEing the MMPI for an Optimism-pessimism scale: Seligman's attributional model and the assessment of explanatory style. *Journal of clinical psychology*, 50(1), 71–95.
- Creswell, J. W. (2014). *Araştırma Deseni*. (Çev. Ed. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Frankl, V. E. (2009). *İnsanın anlam arayışı* (3. basım). İstanbul: Okuyan Us.
- Hefferon, K. ve Boniwell, I. (2018). *Pozitif psikoloji: Kuram, araştırma ve uygulamalar*. (Çev. Ed. T. Doğan). Ankara: Nobel.
- Kaya, H., Acaro, R., Fiendir, M. ve Gültaş, S. (2007). The effect of

- optimism at the preoperative anxiety and coping of neurosurgery patients. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 15(59), 75–81.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D. ve Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543–562. doi:10.1111/1467-8624.00164
- Miles, M. B., Huberman, A. M. ve Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis : A methods sourcebook* (3. Ed.). California: Sage. Google books
- Patton, Q. M. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev. Eds. M. Bütün ve S. B. Demir, 2. basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Peterson, C. (2000). The future of optimism. *American Psychologist*, 55(1), 44–55. doi:10.1037/0003-066X.55.1.44
- Peterson, C. ve Steen, T. A. (2002). Optimistic explanatory style (Eds. C. R. Snyder ve S. J. Lopez), *Handbook of positive psychology* içinde (ss. 244–257). New York, NY:USA: Oxford University Press.
- Sarı, T. (2017). Kişiliğin diğer yönlerini araştıran mini kuramlar: Bağlanma, denetim odağı, pozitif psikoloji (Eds. D. Gençtanırım-Kurt ve E. Çetinkaya-Yıldız), *Kişilik kuramları* içinde (ss. 550–597). Ankara: Pegem Akademi.
- Schueller, S. M. ve Seligman, M. E. P. (2008). Optimism and pessimism (Eds. K. S. Dobson ve D. J. A. Dozois), *Risk factors in depression* içinde (ss. 171–194). San Diego, CA, USA:

Elsevier Academic Press. doi:http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-08-045078-0.00008-3

Seligman, M. E. P. (2002). Positive psychology, positive prevention, and positive therapy (Eds. C. R. Snyder ve S. J. Lopez), *Handbook of positive psychology* içinde (ss. 3–7). New York, NY:USA: Oxford University Press.

Seligman, M. E. P. (2007). *Öğrenilmiş iyimserlik*. (Çev. S. Kunt). Ankara: HYB.

Seligman, M. E. P. (2008). Positive health. *Applied Psychology*, 57(s1), 3–18. doi:10.1111/j.1464-0597.2008.00351.x

Seligman, M. E. P. ve Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5–14. doi:10.1037/0003-066X.55.1.5

Temiz, Y. E. (2017). Erdem temelli müdahalelerin dini danışmanlık ve rehberliğe katkısı: Pozitif psikoloji yaklaşımı (Ed. A. Ayten), *Manevi danışmanlık ve rehberlik: Teori ve uygulama alanları* içinde (ss. 301–350). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. basım). İstanbul: Seçkin.

BÖLÜM 3:
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SURİYE'Lİ MÜLTECİLER
HAKKINDAKİ ZENOFOBİ TUTUMLARI (İSTANBUL
ÖRNEĞİ)

Dr. Ferda Şule KAYA¹

---

¹ Demiroğlu Bilim Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye. Kaya.s2565@gmail.com

1. GİRİŞ

Bu çalışma İstanbul’da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin Türkiye’ye zorunlu olarak göç eden Suriyeli mültecilere karşı yabancı korkusu (zenofobi) tutumlarını araştırmaktadır.

Siyaset bilimi açısından “Arap baharı” olarak başlayan süreç sonucunda 7 milyondan fazla Suriye vatandaşı can güvenliklerinin tehdit altında olması nedeniyle zorunlu göç ile karşı karşıya kalmışlardır. Arap Bahar’ının kıvılcımı Tunuslu 26 yaşındaki Muhammed Buazizi mühendislik eğitimi almıştır, iş bulamamıştır ve pazarda meyve satmaktadır. 17 Aralık 2010’da Buazizi pazarda satış yaptığı esnada zabıta memuru kendisine hakaret eder ve tokat atar. Bu olayı Kabul edemeyen Buazizi valilik önünde kendisini yakar ve ağır yaralı şekilde hastaneye kaldırılır fakat ölür. Bunun üzerine çıkan protestolar şiddetlenir ve hızla yayılır. 18 Aralık 2010 tarihinde Tunus’ta başlayan protestolar, benzer ekonomik ve haksızlığa uğramışlık duygusu yaşayan Arap dünyasına yayılır. Birçok Arap ülkesinde yönetimine baş kaldıran gruplar canlarını kaybetme endişesi ile ülkelerini terk etmek zorunda kalırlar. Sonuçta, 7,6 milyon Suriyeli zor şartlarda ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. Bunların 1.532 bin 74’ü Türkiye’ye olmak üzere çeşitli ülkelere sığınmak üzere yola çıkmışlardır (Boyras, 2015).

1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi’ne göre mülteci, yaşadığı ülkede insan hakları ihlali içinde olan, doğuştan sahip olduğu özellikleri açısından kötü muameleye maruz kalan kişi ve grupların ülkesini terk etmek zorunda kalmasıdır. Bu sebeple bu kişiler zorunlu göç eden

kişilerdir. Dışişleri Bakanlığı'nca bu kişiler vatansız veya yabancı uyruklu kişi olarak tanımlanmaktadır (huksam.hacettepe.edu.tr, 2013, egm.gov.tr, 2006).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 13 Haziran 2019 Türkiye'deki resmi kayıtlara göre koruma altına alınan 3 milyon 613 bin 644 Suriyeli mülteci bulunmaktadır. Bu kişilerin 1 milyon 956 bin 459'u erkeklerden, 1 milyon 657 bin 185'i ise kadınlardan oluşmaktadır. Yine aynı verilerine göre sayıca en fazla kişi 546 bin 296 kişi İstanbul'da ikamet etmektedir. İstanbul'un genel nüfusuna oranı ise Mülteciler Derneği tarafından %3,63 olarak bildirilmiştir. (mülteciler.org.tr, 2019)

Abraham Maslow (1970) ihtiyaçlar teorisinde birinci basamağa fizyoloji ihtiyaçları, ikinci basamağa ise güvenlik ihtiyacını koymaktadır. Maslow'un teorisine göre insanoğlu önce hayatta kalma mücadelesi verir ve hemen sonra güvenli ortam arayışına geçer. Bu açıdan bakıldığında zorunlu göç yaşayan her grup gibi Suriyeli mülteciler de bu mücadele ile karşı karşıya kalmıştır.

Basında sürekli bu vatandaşlara sahip çıkmanın onurlu bir durum olduğu vurgusu yapılmış ve Türk halkı göçmenlere merhametle yaklaşmıştır. Fakat zaman içinde beraber yaşamının zorlukları da kamuoyunda ve basında yer almaya başlamıştır. Öztürk ve Çoltu (2018) Suriyeli mültecilerle yaşanan zorlukların içinde en çok ekonomik boyutun etkili olduğunu ifade ederken, Tunç (2015) yaptığı çalışmada Suriyeli göçmenler ile güvenlik, ekonomik ve iş sahalarının paylaşımı konularında sorunlar yaşandığını ifade etmiştir.

Bu çalışma Suriyeli mültecilerin sosyal entegrasyonunu sosyal kimlik teorisi açısından ele almaktadır. Sosyal psikoloji, bireyin nasıl bir kimliğe sahip olacağı durumunu içinde bulunduğu toplum ile etkileşimi ile tanımlar. Bu bağlamda kimlik konusunu doğuştan sahip oldukları üyelikler ile tanımlarken, içine doğduğu toplum ile etkileşimi ile de şekillendiğine dikkat çeker (Tajfel ve Turner, 1979). İnsanların doğarken sahip oldukları din, etnik kimlik, aile, sosyal çevre gibi kimlikler en iyi, en etkili üyelikler olarak algılanır. Başlangıçta kendisi ile barışık olmak adına olumlu olarak tanımlanan bu kendine dönük olumlu atıflar, farklı gruplarla karşılaştığında çatışma zemini hazırlayabilmektedir. Suriyeli mülteciler bu açıdan bakıldığında kendilerine ait değerleri ve kimlik algıları olan gruplarla yakın ilişki içine girmek zorunda kalmışlardır. Birbiri ile farklı olan bu gruplar birbirleri ile entegre olabilecekler midir? Yoksa çatışmalar zamanla artıp bir arada yaşanamaz duruma mı dönüşecektir. Bu çalışma üniversite öğrencileri gözünden çatışma ihtimallerini araştırmaktadır. Üniversite öğrenimi evrensel bakış açısını kazandırmayı hedeflemektedir. Bu sebeple üniversite öğrencilerinin mülteci konusunu sağ duyu ile değerlendirme ihtimali yüksektir. Bu sebeple elde edilen bulguların, Suriyeli mülteciler ile yerleşik halkın sosyo-psikolojik entegrasyonuna katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma İstanbul'da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin Suriyeli mülteciler konusundaki zenofobi (yabancı korkusu) ile ilgili tutumlarını araştırmayı amaçlamaktadır. Bu konu için, öncelikle üniversite öğrencilerinin değerler açısından evrensel mi geleneksel mi

olduklarını tespit etmekle başlanmıştır. İkinci aşamamız üniversite öğrencilerinin yurtseverlik düzeyini belirlemek olmuştur. Üçüncü aşamada ise üniversite öğrencilerinin Suriyeli göçmenlere karşı zenofobi tutumları ölçülmüş ayrıca Suriyeli mültecileri ne kadar yakından tanıdığı sorular sorulmuştur.

Değerler, temsil ettikleri durum ile ilgili bireylerin sahip oldukları tutumlardır. Schwartz (1996) değer kuramında 10 değer tipinden bahseder. Bu değer tiplerini çember olarak tanımlamaktadır ve Schwartz'a göre bir gruba yakın olan değerler diğer gruptan uzaklaşmaktadır. Schwartz değer kuramında on değeri güç, başarı, hazcılık, uyarılım, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik olarak tanımlamaktadır. Burada evrenselcilik ile geleneksellik Schwartz tarafından birbirinden uzak yerlere konumlandırılmaktadır. Schwartz'ın kuramında evrenselcilik "bütün insanlar için anlayış, hoşgörü; insanların ve doğanın esenliğini koruma" olarak tanımlanırken, geleneksellik "kültürel, dini uygulamalara ve anlayışlara saygı, bağlılık" olarak tanımlanmaktadır. Evrenselcilik bu dünyada yaşayan her canlının huzurunu hedef alırken, geleneksellik mensup olduğu kültürün ve grupların huzur ve mutluluğunu hedefleyebilmektedir. Çalışmamızda Schwartz'ın değer kuramına dayanarak Suriyeli mültecilere karşı Türklerin tutumlarını tanımlayabilmek için önce değer yönelimlerini tanımlamanın uygun olacağı düşünülmüştür. Suriyeli mültecilere karşı tutumlarında değer yönelimleri ile yabancı korkusu arasında ilişki sorgulanmıştır.

Çalışmamızın ikinci sorgulaması katılımcıların Yurtseverlik düzeyini tanımlamak olmuştur. Sosyal psikologlar bireyin, doğduğu andan itibaren, içine doğduğu toplumun kurallarını öğrenmeye başladığını belirtir. Bu bağlamda yurtseverlik, önce ailede daha sonra eğitim kurumlarında öğrendiği bir tutumdur. Literatürde ise yurtseverlik, bireylerin üzerinde yaşadıkları toprağa bağlılıkları olarak tanımlanır (Bar-Tal & Staub,1997;) Kateb (2000) ise yurtseverlik ve milliyetçilik arasındaki benzerliğe dikkat çeker ve bir ülkeye kendisini kuvvetle bağlı hisseden bireylerin başka ülkelere objektif olamayacaklarını ifade eder. Macintvre (2006) yurtseverliğin kişinin ülkesine ait değerleri, özellikleri sevmesi ile oluştuğunu ifade eder. Nathanson (1997) aşırı ve ılımlı yurtseverlik tanımı yapar. Aşırı yurtseverliği ülkesini daha üstün gören ve ayrımcı tavır içinde olmak şeklinde tanımlarken ılımlı yurtseverliği ülkesine karşı özel sevgi besleyen fakat ayrımcı tavır içinde olmayan tutum olarak tanımlamaktadır.

Bu çalışma Schatz, Staub ve Lavine (1999) 'ın yurtseverlik tanımı çerçevesine yapılmıştır. Schatz ve arkadaşları kör ve yapıcı olacak şekilde iki yurtseverlik türünden bahsetmektedir. Kör yurtseverlik (blind patriotism), bir bağlılık türü olarak, koşulsuz sadakat ve ülkesinin faydasına olacak faaliyetleri sorgusuz destekleme olarak tanımlanmaktadır (Schatz & Staub, 1997). Bu tür yurtseverlikte birey ülkesinin eleştirmesine tahammül edemez. Yapıcı yurtseverlik (constructive patriotism) ise insanların, toplumun ve insanlığın zarar göreceğini düşündükleri politika ve kararlarda itiraz etme hakkını görebilmektir. Burada esas eleştirme ve sorgulama hakkını kendisinde

görebilmektir. Eleştirmesi ise daha az bağlı olduğu anlamına gelmemektedir. Hatta ülkesinde olay olayları ve kararları takip edip eleştirmeyi yurtseverlik olarak tanımlamaktadır (Schatz & Staub, 1997). Eleştirel bir tavır ile otoriteyi benimsemektense yaptırımların ülke menfaatine ne karar yarar sağlayacağını sorgular (Staub, 1997; 221-222).

Çalışmamızda değerler ve yurtseverlik ilişkisini sorgularken evrensel değerler ile yapıcı yurtseverlik arasında ve geleneksellik ile kör yurtseverlik arasında olumlu ilişki beklenmektedir.

Çalışmamızın ana problem olmasına rağmen çalışmamızda üçüncü sırada yabancı korkusu (zenofobi) sorusu sorulmuştur. Zenofobi; kelime anlamı olarak yabancı korkusu veya yabancı düşmanlığı olarak tanımlanmaktadır. Zenofobi, İngilizce “xenophobia” kökeninden olup Türkçe ’ye zenofobi olarak yerleşmiştir. Yunanca yabancı anlamına gelen “xenos” ve korku anlamına gelen “phobos” kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır (Vikipeda,2019).

Bauman (2013) zenofobi kavramını yabancı’ olan her şeye karşı düşmanlık veya korku olarak tanımlamaktadır. Vorster (2002) zenofobi kavramını yalnız göçmenlere karşı değil kendisinden farklı gördüğü kişi veya gruplara karşı atfettiği tutum olarak tanımlarken, Yakushko (2008) göçmenlere ve yabancılara atfedilen tutum ve ön yargı olduğunu altını çizmektedir.

Tajfel (1982), sosyal kimlik teorisinde, bireyin doğarken mensup olduğu (cinsiyet, milliyet, yaş, din, aile v.b.) üyelikleri benimsemesi

olarak tanımlamaktadır. Bireyin kendisi ile barışık olması ait olduğu grupları olumlu değerlendirmesi ile mümkündür. İçine doğduğu toplum bireye mensup olduğu grubu hatırlatıp, bununla gurur duyması yönünde telkinlerde bulunmaktadır. Bu durum zaman içinde mensup olduğu grupları olumlu, diğer grupları olumsuz veya statü olarak düşük algılamasına neden olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında zaman zenofobi kendisinden olmayan gruplara karşı gösterdiği tepki olarak da tanımlanabilir.

Zenofobi konusunda Van Der Veer vd. (2013) ve Haque (2015) tarafından geliştirilen ölçekler bulunmaktadır. Bu çalışmada Van Der Veer vd. tarafından geliştirilen ölçeğin geliştirilmiş formu kullanılmıştır. Van Der vd. (2013) ölçeğinde yalnızca yabancı korkusuna odaklanırken daha sonra yaptığı çalışmalarda nefret ve aşağılama boyutlardan da bahsetmiştir. Van Der vd. yabancılara karşı bireylere göre üç farklı şekilde tepki göstermektedir. Birinci boyut ölçeğin kelime anlamı ile örtüşecek şekilde korku boyutunu anlamaya çalışmaktadır. Fakat yapılan çalışmalar yabancılara yalnızca korku ile yaklaşılmadığı bunun yanında nefret ve aşağılama boyutları ile de yaklaşılabilirliği tespit edilmiştir. Bir diğer ifade ile yabancıya karşı korku boyutu, göçmenlerin ülke ekonomisi için bir yük olması, göçmenlerin artmasından dolayı ileride azınlık durumuna düşmekten duyulan endişe gibi tutum cümleleri ile tanımlamaktadır. Nefret boyutunu, ne zaman bir göçmen görsem çileden çıkarım, Suriyelilerden nefret ederim gibi ifadeler oluşturmaktadır. Aşağılama boyutu ise,

Suriyelilerin cahil olduğu görüşündeyim, Suriyeliler, genellikle kaba ve anlayışsız olur gibi ifadelerden oluşmaktadır.

Bu bakış açısı ile çalışmamamızın ana problemi; üniversite öğrencilerinin geleneksellik, evrensellik değerleri, yurtseverlik ve zenofobi ilişkisini incelemektedir.

Alt problemleri ise;

Evrensel ve geleneksel değerler ile yurtseverlik arasında nasıl bir ilişki vardır mıdır?

Evrensel ve geleneksel değerleri ile zenofobi arasında ilişki var mıdır?

Geleneksellik, evrensellik değerleri, yurtseverlik ve zenofobi tutumları ile öğrenim görülen bölüm arasında ilişki var mıdır?

Geleneksellik, evrensellik değerleri, yurtseverlik ve zenofobi tutumları ile ekonomik düzey arasında ilişki var mıdır?

Cinsiyet değişkeni açısından geleneksellik, evrensellik değerleri, yurtseverlik ve zenofobi tutumları arasında fark oluşmakta mıdır?

Suriyeli tanıdığı kimse (arkadaş, komşu) olması ile geleneksellik, evrensellik değerleri, yurtseverlik ve zenofobi tutumları arasında farklılık var mıdır?

2. YÖNTEM

Araştırma niceliksel, tarama türü bir çalışmadır. İstanbul'da öğrenim gören üniversite öğrencilerine kolayda örneklem yöntemi ile ulaşılmıştır.

2.1. Çalışma grubu

İstanbul'da öğrenim gören üniversite öğrencilerine kolayda örneklem tekniği ile ulaşılmıştır. Çalışma grubumuzu çeşitli üniversitelerde öğrenim gören, üniversite öğrenci yurtlarında kalan veya öğrencilerin arkadaşları olacak şekilde araştırmamıza gönüllü katılımı kabul eden 18-30 yaş arası öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışma grubumuzun demografik verileri tablo 1'de verilmiştir. Çalışmamıza katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümler tablo 2'de, gelir düzeyleri ise tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Veriler

	Değişken	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	202	62,5
	Erkek	121	37,5
Yaş	18-30	323	100
Medeni Durum	Evli	17	5,3
	Bekar	306	94,7

Tablo 2. Okunan Bölüm

	Frekans	Yüzde
Öğretmen	80	24,8
Sağlık Çalışanı	49	15,2
Mühendis	51	15,8
Tıp Fakültesi	19	5,9
Sosyal Bilimler	124	38,4

Tablo 3. Gelir Düzeyi

	Frekans	Yüzde
Düşük	3	0,9
Ortanın Altı	8	2,5
Orta	194	60,1
Ortanın Üstü	106	32,8
Üst Düzey	12	3,7

2.2. Çalışmada kullanılan ölçekler

a) Demografik form, yaş, cinsiyet, bölüm, ekonomik düzey sorularından oluşmaktadır.

b) Değerler ölçeği:

Değerler ölçeği Schwartz (1996) tarafından geliştirilmiştir. Çalışmamızda Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) tarafından dilimize çevrilen ve geçerlik güvenirlik çalışmaları yapılan versiyonu kullanılmıştır. 10 alt boyuttan oluşan ölçeğin alt boyutları; güç, başarı, hazcılık, uyarılma, özdenetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum, güvenlik olarak sıralanmaktadır. Değer boyutları için cronbach alfa katsayıları 0.51-0.77, arasında değişmektedir. Çalışmamızda bu alt boyutlardan evrenselcilik ve geleneksellik alt boyutları kullanılmıştır.

Schwartz (1996) geleneksel (tradition) değeri bir dinin ya da herhangi bir geleneksel kültürün kendine ait âdet ve fikirlerini kabul etme, bunlara yönelik bağlanma ve saygı gösterme olarak tanımlarken, evrensel değeri (universalism) etrafına karşı anlayışlı olma,

çevresindekilere karşı takdir edici ve hoşgörülü şekilde yaklaşma ve insanların ve doğanın iyiliğini gözetme olarak tanımlamaktadır. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) yaptığı güvenilirlik geçerlik çalışmasında evrenselcilik alt boyutu .72 (Ort.=5.53; ss.=.8975), Geleneksellik alt boyutu .53 (ort. =4.54; ss.=.9964) olarak belirtilmiştir.

c) Yurtseverlik Ölçeği

Schatz, Staub ve Lavine (1999) tarafından geliştirilen yurtseverlik ölçeği, yurtseverliğin yapıcı ve kör boyutlarını tanımlamayı hedeflemektedir. Ölçekte kör yurtseverlik, kişinin kendi ülkesinin kabul ettiği ve uyguladığı politikaları sorgusuz kabul etme ve sorgusuz bir sadakete bağlılık türü olarak tanımlanırken, yapıcı yurtseverlik ise siyasi ve yöneyimsel yaklaşımları ve uygulamaları, toplumsal, evrensel ve insani değerleri göz önüne alarak, ihlal durumunda kaşı çıkılmayı gerektirir şeklinde karakterize edilmektedir. Ölçeğin Türk toplumu açısından güvenilirlik ve geçerlik çalışması Yazıcı ve Yazıcı (2009) tarafından yapılmıştır. Ölçek kör ve yapıcı yurtseverlik olarak iki boyuttan oluşmakta olup, kör yurtseverlik için 12 madde (1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12), yapıcı yurtseverlik için 8 madde (13, 14, 15, 16, 17, 18, 19,20.) olmak üzere toplam 20 maddeden oluşmaktadır. 5.,7. Ve 12. Maddeler ters kodlanmaktadır. Ölçeğin toplam varyansı açıklama oranı % 44.15 olarak hesaplanmış, maddelere ait faktör yüklerinin .36 ile .84 arasında değiştiği görülmüştür. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı YTÖ'nin tamamı için .79, kör yurtseverlik alt boyutu için .81, yapıcı yurtseverlik boyutu için .84 olarak bulunmuştur. Uygulamada 5'li likert tipinde yapılmıştır.

Yurtseverlik Ölçeği Faktör Analizi

Çalışmada kullanılan yurtseverlik ölçeğinin, örneklekimizden elde edilen veriler ile tekrar faktör analizi yapılmıştır. Öncelikle örneklemden elde edilen verilen faktör analizi uygulamasına uygun dağılım gösterip göstermediğini anlamak için Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve Bartlett testleri uygulanmıştır. Kaiser Meyer Olkin testi sonucunda KMO katsayısı ,86 olarak hesaplanmıştır. Bartlett testi sonucu ise 2679,85 ($p<0.05$) olarak bulunmuştur. KMO katsayısının ,86 ve Bartlett testinin ise istatistiksel olarak anlamlı çıkması elde edilen verileri faktör analizi çalışmasının yapılmasına uygun olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2008). Yapılan analizler sonucu verilerin faktör analizi için uygun olduğu görüldüğü için faktör analizi uygulanmasına karar verilmiştir.

Yurtseverlik tutum ölçeğinin boyutlarını ve bu boyutlarda hangi maddelerin yer aldığını belirlemek için faktör analizi ve döndürme işlemi olarak Varimax döndürme metodu uygulanmıştır. İlk yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin dört boyuttan oluştuğu görülmüştür. Ancak bu boyutlar hem bizim çalışmamızda hem de Yazıcı ve Yazıcı (2009)'nın yaptığı çalışmada kuramsal olarak açıklanamadığı için ölçeğin faktör yapısı iki faktör olarak sınırlandırılmıştır. Aşağıda verilen tablo 4'te faktör analiziyle oluşturulan alt boyutların öz değerleri ve açıkladıkları varyans miktarı verilmiştir.

Tablo 4. Faktör Analizi Sonuçlarına Göre Açıklanan Toplam Varyans Miktarı

Faktör	Başlangıç Özdeğerleri			Faktör Yüklerinin Döndürülmüş Toplamları		
	Toplam	Açıklanan varyans %	Kümülatif %	Toplam	Açıklanan varyans %	Kümülatif %
1	4,862	24,312	24,312	4,814	24,068	24,068
2	4,522	22,612	46,924	4,571	22,857	46,924
3	1,208	6,041	52,966			
4	1,147	5,734	58,700			
5	,970	4,851	63,551			
6	,850	4,252	67,803			
7	,750	3,749	71,552			
8	,692	3,458	75,011			
9	,664	3,321	78,332			
10	,636	3,180	81,512			
11	,511	2,556	84,068			
12	,490	2,451	86,519			
13	,443	2,214	88,732			
14	,394	1,970	90,703			
15	,374	1,871	92,573			
16	,359	1,796	94,369			
17	,323	1,616	95,985			
18	,282	1,410	97,395			
19	,278	1,389	98,784			
20	,243	1,216	100,000			

İki faktör ile sınırlandırılan ölçeğin tablo 4’te görüldüğü üzere birinci faktörün eigen öz değeri 4,81 ve açıkladığı varyans oranı 24,06 olarak hesaplanmıştır. İkinci faktörün eigen öz değeri 4,54 ve varyans oranı 22,85’tür. Ölçeğin iki boyutta açıkladığı toplam varyans oranı 46,92 olarak hesaplanmıştır. Literatürde faktör analizi kapsamında, herhangi bir ölçeğin güvenilirliği için toplam açıklanan varyans oranının %30’un üzerinde olması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2008). Bu çalışmada elde edilen %46’lık varyans oranı kabul edilebilir ölçülerdedir. Faktör analizi sonucunda maddelerin boyutlara göre dağılımı ve aldığı faktör yükleri tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Yurtseverlik Tutum Ölçeği Madde Faktör Yükleri

Madde	Faktör Yükleri	
	1. Boyut	2. Boyut
1. Türkiye'yi tüm kalbiyle desteklemeyen insanlar başka bir yerde yaşamalıdır.	,652	,067
2. Türkiye, hemen hemen her zaman haklıdır.	,836	-,026
3. Haklı ya da haksız olsun ülkemizi desteklerim	,690	,157
4. Türkiye'nin resmi Kıbrıs politikasını protesto edenler Türkiye karşıtıdır.	,611	,237
5. Türkiye'nin politikalarına karşı protesto ve gösteri yapanlar büyük ölçüde zeki, sorumluluk sahibi ve iyi insanlardır. *	,214	,063
6. Türkiye'nin politikalarının hemen her zaman ahlaken doğru olduğuna inanıyorum.	,815	-,064
7. Bir başka ülke, hakkında çok az şey bildiğim bir konuda Türkiye'nin önemli bir politikasıyla görüş ayrılığına düşerse, ille de ülkemizin yaklaşımını desteklemem. *	,488	-,164
8. Türkiye'nin politikalarını sırf benim ülkemizin politikaları olduğu için desteklerim.	,680	,174
9. İnsanlar sürekli olarak Türkiye'de bir şeylerin akışını değiştirmeye çalışmamalıdır.	,542	-,016
10. Dünyada Türkiye'ye yönelik zaten çok fazla eleştiri varken, biz yurttaşlar da onu eleştirmemeliyiz.	,777	-,151
11. Bu ülkeyi eleştirmek Türkiye karşıtıdır.	,670	-,248
12)Bu ülkeyi eleştirenler de dahil, tam bir konuşma özgürlüğüne sahip olmalıyız. *	,118	-,613
13. Türkiye'ye mensup olduğum için onun bazı eylemleri beni üzer.	-,015	,523
14. İnsanlar, bu ülkeyi olumlu bir yöne doğru hareket ettirmek için çok çalışmalıdır.	-,009	,714
15. Eğer Türkiye'yi seviyorsan onun sorunlarının farkına varmalı ve onları düzeltmeye çalışmalısın.	,029	,727
16. Eğer Türkiye Cumhuriyeti'ni eleştirirsem, bunu ona olan sevgimden dolayı yaparım.	,123	,789
17. Ülkeme önem verdiğim ve onu geliştirmek istediğim için Türkiye'nin bazı politikalarına karşı çıkarım.	-,152	,689
18. Türkiye'ye olan sevgimi olumlu değişim çabalarını destekleyerek gösteririm.	,112	,768
19. Ülke sevgim, popüler fakat yıkıcı olabilecek politikalara karşı çıkmamı gerektirir.	,070	,680
20. Ülkemin güçlü olması kadar haklı olmasına da önem veririm.	,109	,704

* Maddeler ters çevrilmiştir.

Tablo 5'e bakıldığında, ölçeğe uygulanan faktör analizi sonucuna göre, 1 – 11 arasındaki maddelerin birinci boyutta, 12 – 20 arasındaki maddelerin ise ikinci boyutta toplandığı görülmektedir. Ortaya çıkan sonuçlar, literatürde yer alan ve Yazıcı'nın gerçekleştirdiği güvenilirlik ve geçerlik çalışmasında esas alınan kuramsal yapıyı desteklemektedir. Ölçeğin birinci boyutunda yer alan maddelerin faktör yükleri .24 ile .83 arasında, ikinci boyutta yer alan maddelerin ise faktör yükleri .52 ile .84 arasında değişmektedir. Literatüre bakıldığında, güvenilirlik kapsamında faktör analizinde madde yüklerinin ,30 üstünde olması beklenmektedir ve çalışmamızda birinci boyutta yer alan beşinci maddenin bu faktör yükü değerini sağlamadığı anlaşıldı için analiz dışında bırakılmıştır. Ayrıca daha önce Yazıcı'nın gerçekleştirdiği geçerlik güvenilirlik çalışmasında ters kodlanmış olarak birinci boyutunda yer alan 12. madde, bu çalışmada yapılan faktör analizinde ikinci boyutta negatif olarak yük aldığı için sonraki aşamada yapılacak faktör analizinde normal kodlanmış olarak kullanılmıştır. 5. maddenin çıkarılması ve 12. maddenin normal kodlanması sonucunda verilen uygunluğu kontrol etmek amacıyla tekrar KMO ve Barlett testleri uygulanmış ve analiz sonucunda KMO değeri ,87 ve Bartlett testi sonucu ise 2635,50 ($p<0.05$) olarak hesaplanmıştır. Madde düzenlemesi sonucunda tekrar iki boyutta yapılan faktör analizi sonucunda açıklanan toplam varyans oranı 49,18'e yükselmiştir.

Tablo 6. Faktör Analizi Sonucuna Göre Açıklanan Toplam Varyans Miktarı

Faktör	Başlangıç Özdeğerleri			Faktör Yüklerinin Döndürülmüş Toplamları		
	Toplam	Açıklanan varyans %	Kümülatif %	Toplam	Açıklanan varyans %	Kümülatif %
1	4,823	25,386	25,386	4,774	25,125	25,125
2	4,522	23,800	49,186	4,572	24,061	49,186
3	1,159	6,099	55,285			
4	,976	5,138	60,423			
5	,915	4,818	65,241			
6	,842	4,434	69,675			
7	,694	3,655	73,330			
8	,675	3,551	76,881			
9	,654	3,445	80,326			
10	,531	2,794	83,120			
11	,494	2,599	85,719			
12	,444	2,338	88,057			
13	,394	2,074	90,131			
14	,385	2,025	92,157			
15	,359	1,892	94,049			
16	,327	1,720	95,769			
17	,282	1,485	97,254			
18	,279	1,466	98,720			
19	,243	1,280	100,000			

Beşinci maddenin çıkarılması ve 12. maddenin normal kodlanarak yapılan faktör analizi sonuçları tablo 7’de verilmiştir. Tabloda verildiği üzere yapılan son faktör analizinde ölçeğin birinci boyutunda yer alan maddelerin faktör yükleri ,48 - ,83; ikinci boyutunda yer alan maddelerin faktör yüklerinin ise ,52 - ,79 arasında değiştiği görülmüştür.

Tablo 7. Yurtseverlik Tutum Ölçeği Madde Faktör Yükleri

Madde	Faktör Yükleri	
	1. Boyut	2. Boyut
1. Türkiye'yi tüm kalbiyle desteklemeyen insanlar başka bir yerde yaşamalıdır.	,652	
2. Türkiye, hemen hemen her zaman haklıdır.	,837	
3. Haklı ya da haksız olsun ülkemizi desteklerim	,689	
4. Türkiye'nin resmi Kıbrıs politikasını protesto edenler Türkiye karşıtıdır.	,609	
6. Türkiye'nin politikalarının hemen her zaman ahlaken doğru olduğuna inanıyorum.	,816	
7. Bir başka ülke, hakkında çok az şey bildiğim bir konuda Türkiye'nin önemli bir politikasıyla görüş ayrılığına düşerse, ille de ülkemizin yaklaşımını desteklemem. *	,483	
8. Türkiye'nin politikalarını sırf benim ülkemizin politikaları olduğu için desteklerim.	,672	
9. İnsanlar sürekli olarak Türkiye'de bir şeylerin akışını değiştirmeye çalışmamalıdır.	,540	
10. Dünyada Türkiye'ye yönelik zaten çok fazla eleştiri varken, biz yurttaşlar da onu eleştirmemeliyiz.	,784	
11. Bu ülkeyi eleştirmek Türkiye karşıtıdır.	,683	
12. Bu ülkeyi eleştirenler de dahil, tam bir konuşma özgürlüğüne sahip olmalıyız.		,611
13. Türkiye'ye mensup olduğum için onun bazı eylemleri beni üzer.		,524
14. İnsanlar, bu ülkeyi olumlu bir yöne doğru hareket ettirmek için çok çalışmalıdır.		,714
15. Eğer Türkiye'yi seviyorsan onun sorunlarının farkına varmalı ve onları düzeltmeye çalışmalısın.		,728
16. Eğer Türkiye Cumhuriyeti'ni eleştirirsem, bunu ona olan sevgimden dolayı yaparım.		,791
17. Ülkeme önem verdiğim ve onu geliştirmek istediğim için Türkiye'nin bazı politikalarına karşı çıkarırım.		,688
18. Türkiye'ye olan sevgimi olumlu değişim çabalarını destekleyerek gösteririm.		,770
19. Ülke sevgim, popüler fakat yıkıcı olabilecek politikalara karşı çıkmamı gerektirir.		,680
20. Ülkemin güçlü olması kadar haklı olmasına da önem veririm.		,707

* Madde ters çevrilmiştir.

Beşinci maddenin çıkarılması ve 12. maddenin normal kodlanması sonucunda ölçeğin 19 madde ve iki boyuttan oluştuğu görülmektedir. Sonraki aşamada ölçeğin ve alt boyutlarının iç tutarlılık katsayılarının belirlenmesi amacıyla Cronbach Alpha testi yapılmıştır. Test sonucunda birinci boyut olan kör yurtseverlik boyutunun iç tutarlılık katsayısı ,86, ikinci boyutu olan yapıcı yurtseverlik boyutunun iç tutarlılık katsayısı ise ,85, olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin genel iç tutarlılık katsayısı ,82 olarak hesaplanmıştır. Literatürde iç tutarlılık kapsamında Cronbach Alpha analizi sonucunda hesaplanan iç tutarlılık katsayısının, 70 ve daha yukarıda olması beklenmektedir. Yapılan analizler sonucu ortaya çıkan değerlerin literatürde belirtilen bu değerlerin üstünde olduğu için ölçeğin iç tutarlılığın yeterli olduğu görülmüştür (Büyüköztürk, 2008).

d) Zenofobi ölçeği

Çalışma kapsamında katılımcıların zenofobi tutumlarını ölçmek amacıyla Van Der Veer ve arkadaşları (2013) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarılma çalışması Bozdağ ve Kocatürk (2017) tarafından yapılan zenofobi ölçeği kullanılmıştır. Van Der Veer vd. tarafından yapılan geliştirme çalışmasında zenofobinin daha çok korku boyutu (fear-base) üstüne çalışmalarına rağmen zenofobinin nefret ve aşağılama yönlerinin de olduğunu ve bunlarında önemini ifade etmişlerdir. Yapılan faktör analizi çalışmalarında zenofobi ölçeğinin 3 boyutlu bir ölçek olduğu görülmüş ve maddelerden yola çıkarak bu boyutların “korku” “nefret” ve “aşağılama” olmasına karar verilmiştir.

Ölçeğin birinci alt boyutu olan nefret boyutu yedi maddeden (3, 5, 6, 8, 11, 12, 14) ikinci alt boyutu olan korku boyutu yedi maddeden (1, 2, 4, 7, 9, 10, 16) ve üçüncü alt boyutu olan aşağılama boyutu ise dört maddeden (13, 15, 17, 18) oluşmaktadır. Ölçeğin yedinci ve 11. maddeleri analizlerde ters olarak kodlanmıştır.

Ölçeğin korku alt boyutunda yer alan “Göçmenler, toplumda kültürel karmaşaya neden olur. “gibi maddeler daha çok, ölçeğin uygulandığı ev sahibi toplumdaki bireylerin göçmenler sebebiyle ortaya çıkabilecek ekonomik, kültürel ve sosyal anlamda zararlara yönelik endişe ve korkularını ortaya çıkarmaya yöneliktir. Nefret alt boyutunda yer alan “Ne zaman bir göçmen görsem çileden çıkarım.” gibi maddeler, yine ev sahibi olan toplumdaki bireylerin göçmenlerle iletişim kurmaktan hoşlanmam, bu bireyler ile aralarında var olan ya da oluşabilecek farklılıklara tolerans göstermeme ve bunlar sonucunda oluşan öfkeyi içermektedir. Aşağılama alt boyutundaki “Göçmenler, genellikle kaba ve anlayışsız olur.” gibi maddeler ise göçmenleri eğitsel, kültürel, ahlaki ve sosyal anlamda daha düşük düzeyde görmeyi ve bunun sonucunda ortaya çıkabilecek hor görmeyi anlamaya yöneliktir.

Çalışmamızda Göçmenler ifadesi yerine Suriyeliler ifadesi kullanılmıştır. Uygulama 5’li likert tipinde yapılmıştır.

Çalışmada bu 3 ölçek dışında; Suriyeli komşunuz, arkadaşınız var mı şeklinde iki adet soru, yanıtları evet veya hayır olacak şekilde sorulmuştur.

3. BULGULAR

Gerçekleştirilen çalışma kapsamında ölçekler toplamda 323 katılımcıya uygulanmış ve katılımcılardan alınan cevaplar SPSS 22.0 paket programı yardımı ile analiz edilmiştir.

Cinsiyet, semt vb. demografik bilgilerin analiz edilmesi için verilere frekans analizi uygulanmıştır. Katılımcıların ölçekler kapsamında aldıkları değerlerin cinsiyet ve Suriyeli bireyler ile etkileşimine göre farklılaşma gösterip göstermediğini anlamak amacıyla bağımsız örneklem T-testi ve Mann-Whitney u testi uygulanmıştır. Ayrıca katılımcıların okudukları bölüme veya gelir düzeylerine göre farklılıklarını analiz etmek için tek yönlü varyans analizi (Anova) uygulanmıştır. Kullanılan ölçeklere verilen cevaplar arasında ilişkilere bakmak için ölçek toplam puanları ve alt boyut puanları arasında korelasyon analizi uygulanmıştır.

Çalışmamızda katılımcıların kullanılan ölçeklerden aldıkları ortalama puanları tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Ölçeklere Ait İstatiksel Bilgiler

	N	Min.	Maks.	Ort.	Ss.
Geleneksellik	323	1,00	5,00	4,076	,693
Evrensellik	323	1,00	5,00	4,579	,516
Yurtseverlik Toplam Puanı	323	1,00	5,00	3,489	,533
Kör Yurtseverlik	323	1,00	5,00	2,775	,831
Yapıcı Yurtseverlik	323	1,00	5,00	4,284	,625
Zenofobi Toplam Puanı	323	1,00	5,00	3,338	,894
Zenofobi Nefret Boyutu Puanı	323	1,00	5,00	2,902	1,055
Zenofobi Korku Boyutu Puanı	323	1,00	5,00	3,659	,669
Zenofobi Aşağılama Boyutu Puanı	323	1,00	5,00	3,107	1,118

Kullanılan tüm ölçekler 5’li likert tipindedir. Tabloyu incelediğimizde katılımcıların evrensellik puanlarının, geleneksellikten daha yüksek olduğunu görüyoruz. Ayrıca yurtseverliğin alt boyutlarına baktığımızda yapıcı yurtseverlik ortalama puanının kör yurtseverlik ortalama puanından daha yüksek olduğunu görüyoruz. Zenofobi alt boyut puanlarına baktığımızda ise korku alt boyutunun en yüksek ortalamaya sahip olduğunu görüyoruz.

Çalışmamız kapsamında katılımcıların geleneksellik ve evrensellik puanlarının cinsiyete bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır. Evrensellik açısından cinsiyete bağlı olarak anlamlı farklılık bulunamazken, geleneksellik açısından anlamlı farklılık bulunmuştur.

Tablo 9. Katılımcıların Geleneksellik Puanlarının Cinsiyete Göre Bağımsız Örneklem *t*-Testi Sonuçları

		N	$\bar{x}$	ss	t	sd	p
Geleneksellik	Kadın	202	4,01	0,67	-2,038	321	0,042*
	Erkek	121	4,2	0,71			

*p<0,05

Tablo 9’da katılımcıların geleneksellik puanları cinsiyete göre bağımsız örneklem t-testi ile incelenmiş ve farklılaşma olduğu gözlenmiştir. Tablo incelendiğinde erkek katılımcıların aritmetik ortalaması 4,2; kadın katılımcıların 4,01 olup anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır (t(321)=-2,038; p<0,05). Erkek katılımcıların geleneksellik puanı kadın katılımcılardan daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 10. Katılımcıların Yurtseverlik Puanlarının Cinsiyete Göre Bağımsız Örneklem *t*-Testi Sonuçları

		N	$\bar{x}$	ss	t	sd	p
Yurtseverlik	Kadın	202	3,44	0,48	-2,097	321	0,037*
	Erkek	121	3,56	0,60			

*p<0,05

Tablo 10’da katılımcıların yurtseverlik puanları cinsiyete göre bağımsız örneklem t-testi ile incelenmiş ve farklılaşma olduğu gözlenmiştir. Tablo incelendiğinde erkek katılımcıların aritmetik ortalaması 3,56; kadın katılımcıların 3,44 olup anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır (t(321)=-2,097; p<0,05). Erkek katılımcıların geleneksellik puanı kadın katılımcılardan daha yüksek çıkmıştır. Genel yurtseverlik puanı açısından cinsiyete bağlı olarak farklılık bulunmuşken, alt boyutlar açısından incelendiğinde anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Tablo 11. Katılımcıların Geleneksellik ve Evrensellik Puanlarının Okudukları Bölümlere Göre Anova Testi Sonuçları

		N	x	ss	f	p	Anlamlı Fark
Geleneksellik	1.Öğretmen	80	4,1518	,66594	4,125	0,003*	3-4 3-5
	2.Sağlık Çalışanı	49	4,2070	,64224			
	3.Mühendis	51	4,2717	,68646			
	4.Tıp Fakültesi	19	3,7218	,78025			
	5.Sosyal Bilimler	124	3,9493	,68456			
Evrensellik	1.Öğretmen	80	4,6438	,47655	3,004	0,019*	3-5
	2.Sağlık Çalışanı	49	4,6122	,53232			
	3.Mühendis	51	4,7328	,46972			
	4.Tıp Fakültesi	19	4,4342	,38498			
	5.Sosyal Bilimler	124	4,4839	,55031			

*p<0,05

Tablo 11’de katılımcıların geleneksellik ve evrensellik puanları okudukları bölüme göre ANOVA ile incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olduğu gözlenmiştir. Hangi bölümde okuyan katılımcıların arasında fark olduğunu anlamak için Tukey testi uygulanmıştır. Tabloda görüldüğü üzere geleneksellik açısından anlamlı bir farklılaşma ($F=4,125$; $p<0,05$) olup, mühendisler ($\bar{x}=4,27$), tıp fakültesi ($\bar{x}=3,72$) ve sosyal bilimler öğrencilerinden ($\bar{x}=3,94$) daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. Evrensellik puanına göre anlamlı farklılaşma ($F=3,004$; $p<0,05$) olup, mühendisler ($\bar{x}=4,73$), sosyal bilimlerden ($\bar{x}=4,48$) daha yüksek bir ortalamaya sahiptir.

Tablo 12. Katılımcıların Yurtseverlik ve Alt Boyut Puanlarının Okudukları Bölümlere Göre Anova Testi Sonuçları

		N	$\bar{x}$	ss	f	p	Anamlı Fark
Yurtseverlik	1.Öğretmen	80	3,482 9	,5769 0	5,25 8	0,000 **	2-5 3-4 3-5
	2.Sağlık Bölümleri	49	3,618 7	,5078 5			
	3.Mühendis	51	3,718 3	,5672 3			
	4.Tıp Fakültesi	19	3,324 1	,5269 8			
	5.Sosyal Bilimler	12 4	3,373 9	,4589 7			
Kör Yurtseverlik	1.Öğretmen	80	2,801 3	,9287 9	3,17 0	0,014 *	2-5
	2.Sağlık Çalışanı	49	3,038 8	,7740 1			
	3.Mühendis	51	2,923 5	,9624 1			
	4.Tıp Fakültesi	19	2,494 7	,8468 7			
	5.Sosyal Bilimler	12 4	2,634 7	,6844 4			
Yapıcı Yurtseverlik	1.Öğretmen	80	4,240 3	,6947 8	4,20 4	0,002 *	3-1 3-2 3-4
	2.Sağlık Çalışanı	49	4,263 0	,6139 2			
	3.Mühendis	51	4,601 3	,4298 6			
	4.Tıp Fakültesi	19	4,245 6	,8153 0			
	5.Sosyal Bilimler	12 4	4,195 3	,5839 0			

*p<0,05, ***p<0,001

Tablo 12’de katılımcıların yurtseverlik ve alt boyut puanları okudukları bölüme göre ANOVA ile incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olduğu gözlenmiştir. Hangi bölümde okuyan katılımcıların arasında fark olduğunu anlamak için Tukey testi uygulanmıştır. Tabloda görüldüğü

üzere yurtseverlik açısından anlamlı bir farklılaşma ($F=5,258$; $p<0,01$) olup, sağlık bölümlerinde okuyanlar ($\bar{x}=3,61$), tıp fakültesinde okuyanlardan ($\bar{x}=3,32$) daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. Ayrıca mühendisler ($\bar{x}=3,71$), tıp fakültesi ($\bar{x}=3,32$) ve sosyal bilimler öğrencilerinden ($\bar{x}=3,37$) daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. Kör yurtseverlik puanına göre anlamlı farklılaşma ($F=3,170$; $p<0,05$) olup, sağlık bölümlerinde okuyanlar ($\bar{x}=3,03$), sosyal bilimlerden ($\bar{x}=2,63$) daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. Yapıcı yurtseverlik açısından anlamlı bir farklılaşma ($F=4,204$; $p<0,05$) olup, mühendisler ($\bar{x}=4,60$), öğretmenlik ($\bar{x}=4,24$), sağlık ($\bar{x}=4,26$) ve sosyal bilimlerde ($\bar{x}=4,19$) okuyanlardan daha yüksek bir ortalamaya sahiptir.

Tablo 13. Katılımcıların Zenofobi ve Alt Boyut Puanlarının Okudukları Bölümlere Göre Anova Testi Sonuçları

		N	$\bar{x}$	ss	f	p	Anlamlı Fark
Zenofobi	1.Öğretmen	80	3,4958	1,02377	3,426	0,009*	1-4 2-4 3-4
	2.Sağlık Çalışanı	49	3,4723	,77654			
	3.Mühendis	51	3,5120	,89934			
	4.Tıp Fakültesi	19	2,9591	,80398			
	5.Sosyal Bilimler	124	3,1703	,82142			
Nefret	1.Öğretmen	80	3,1250	1,22625	4,025	0,003*	1-4 2-4 3-4
	2.Sağlık Çalışanı	49	3,1079	1,05161			
	3.Mühendis	51	3,0308	1,01391			
	4.Tıp Fakültesi	19	2,3534	,86814			
	5.Sosyal Bilimler	124	2,7085	,92014			
Korku	1.Öğretmen	80	3,7036	,69235	3,028	0,018*	2-4
	2.Sağlık Çalışanı	49	3,8192	,59389			
	3.Mühendis	51	3,7955	,65916			
	4.Tıp Fakültesi	19	3,3759	,72876			
	5.Sosyal Bilimler	124	3,5530	,65427			
Aşağılama	1.Öğretmen	80	3,3438	1,21526	2,571	0,038*	1-4 3-4
	2.Sağlık Çalışanı	49	3,0867	1,03021			
	3.Mühendis	51	3,3186	1,23499			
	4.Tıp Fakültesi	19	2,8816	,91806			
	5.Sosyal Bilimler	124	2,9093	1,03020			

*p<0,05

Tablo 13’de katılımcıların zenofobi ve alt boyut puanları okudukları bölüme göre ANOVA ile incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olduğu gözlenmiştir. Hangi bölümde okuyan katılımcıların arasında fark olduğunu anlamak için Tukey testi uygulanmıştır. Tabloda görüldüğü üzere zenofobi açısından anlamlı bir farklılaşma ($F=3,426$; $p<0,05$) olup, öğretmenlik ($\bar{x}=3,49$), sağlık ($\bar{x}=3,47$) ve mühendislik ($\bar{x}=3,51$) okuyanlar tıp fakültesi ($\bar{x}=2,95$) okuyanlardan daha yüksek bir

ortalamaya sahiptir. Nefret alt boyutu açısından anlamlı farklılaşma ($F=4,025$; $p<0,05$) olup, öğretmenlik ($\bar{x}=3,12$), sağlık ($\bar{x}=3,10$) ve mühendislik ($\bar{x}=3,03$) okuyanlar tıp fakültesi ($\bar{x}=2,35$) okuyanlardan daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. Korku alt boyutu açısından anlamlı farklılaşma ($F=3,028$; $p<0,05$) olup, sağlık ($\bar{x}=3,81$) okuyanlar, tıp fakültesi ($\bar{x}=3,37$) okuyanlardan daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. Aşağılama alt boyutu açısından anlamlı farklılaşma ($F=2,571$; $p<0,05$) olup, öğretmenlik ($\bar{x}=3,34$) ve mühendislik ($\bar{x}=3,31$) okuyanlar, tıp fakültesi ($\bar{x}=2,88$) okuyanlardan daha yüksek bir ortalamaya sahiptir.

Tablo 14. Katılımcıların Zenofobi ve Alt Boyut Puanlarının Gelir Düzeylerine Göre Anova Testi Sonuçları

		N	$\bar{x}$	ss	f	p	Anlamlı Fark
Zenofobi	Düşük	3	2,3333	,81838	2,844	0,024*	1-5
	Ortanın Altı	8	3,0069	,81727			
	Orta	194	3,3091	,86514			
	Ortanın Üstü	106	3,3742	,91824			
	Üst Düzey	12	3,9630	,93213			
Nefret	Düşük	3	1,6190	,29738	2,606	0,036*	1-5
	Ortanın Altı	8	2,5357	1,09531			
	Orta	194	2,8682	1,03894			
	Ortanın Üstü	106	2,9569	1,05388			
	Üst Düzey	12	3,5357	1,10174			
Korku	Düşük	3	2,8095	,83707	2,577	0,038*	1-5
	Ortanın Altı	8	3,3750	,65214			
	Orta	194	3,6554	,66919			
	Ortanın Üstü	106	3,6671	,66181			
	Üst Düzey	12	4,0357	,49534			
Aşağılama	Düşük	3	2,8333	1,58771	1,717	0,146	
	Ortanın Altı	8	2,7813	,60412			
	Orta	194	3,0464	1,07932			
	Ortanın Üstü	106	3,1675	1,14576			
	Üst Düzey	12	3,8333	1,45904			

*p<0,05

Tablo 14’te katılımcıların zenofobi ve alt boyut puanları gelir düzeylerine göre ANOVA ile incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olduğu gözlenmiştir. Hangi gelir düzeyinde olan katılımcıların arasında fark olduğunu anlamak için Tukey testi uygulanmıştır. Tabloda görüldüğü üzere zenofobi açısından anlamlı bir farklılaşma ($F=2,844$; $p<0,05$) olup, düşük gelir düzeyine sahip katılımcılar ($\bar{x}=2,33$), üst düzey gelir grubundan ($\bar{x}=3,96$) daha düşük bir ortalamaya sahiptir. Nefret alt boyutu açısından anlamlı farklılaşma ($F=2,606$; $p<0,05$) olup, düşük gelir düzeyine sahip katılımcılar ($\bar{x}=2,53$), üst düzey gelir grubundan ($\bar{x}=3,53$) daha düşük bir ortalamaya sahiptir. Korku alt boyutu açısından anlamlı farklılaşma ($F=2,577$; $p<0,05$) olup, düşük gelir düzeyine sahip katılımcılar ($\bar{x}=2,80$), üst düzey gelir grubundan ($\bar{x}=4,03$) daha düşük bir ortalamaya sahiptir.

Tablo 15. Kullanılan Ölçek Puanları Arası Kolerasyon Analizi Sonuçları

		Geleneksel	Evrensel	Yurtseverlik	Kör Yurtseverlik	Yapıcı Yurtseverlik	Zenofobi	Nefret	Korku	Aşağılama
Geleneksel	R	1,000	,574**	,380**	,342**	,167**	,100	,096	,130*	,078
	P		,000	,000	,000	,003	,073	,086	,019	,164
Evrensel	R	,574**	1,000	,404**	,180**	,428**	,261**	,227**	,236**	,243**
	P	,000		,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000
Yurtseverlik	R	,380**	,404**	1,000	,779**	,537**	,215**	,238**	,175**	,153**
	P	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,002	,006
Kör Yurtseverlik	R	,342**	,180**	,779**	1,000	-,018	,108	,171**	,041	,084
	P	,000	,001	,000		,747	,053	,002	,458	,130
Yapıcı Yurtseverlik	R	,167**	,428**	,537**	-,018	1,000	,245**	,204**	,259**	,155**
	P	,003	,000	,000	,747		,000	,000	,000	,005
Zenofobi	R	,100	,261**	,215**	,108	,245**	1,000	,939**	,845**	,834**
	P	,073	,000	,000	,053	,000		,000	,000	,000
Nefret	R	,096	,227**	,238**	,171**	,204**	,939**	1,000	,716**	,708**
	P	,086	,000	,000	,002	,000	,000		,000	,000
Korku	R	,130*	,236**	,175**	,041	,259**	,845**	,716**	1,000	,571**
	P	,019	,000	,002	,458	,000	,000	,000		,000
Aşağılama	R	,078	,243**	,153**	,084	,155**	,834**	,708**	,571**	1,000
	P	,164	,000	,006	,130	,005	,000	,000	,000	

*p<0,05, **p<0,01

Tablo 15’de katılımcıların ölçek toplam puanlarının birbirleri ile arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan spearman kolerasyon analizinin sonuçları verilmiştir. Yapılan analizde geleneksellik puanı ile kör yurtseverlik puanı arasında pozitif yönlü (geleneksellik arttıkça kör yurtseverlik artan) %34,2 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmıştır (r:0,342; p=0,000; p<0,001). Ayrıca evrensellik puanı ile yapıcı yurtseverlik arasında pozitif yönlü (evrensellik arttıkça yapıcı yurtseverlik artan) %42,8 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmıştır (r:0,428; p=0,000; p<0,001).

Katılımcıların evrensellik puanı ile zenofobi toplam puanı arasında pozitif yönlü (evrensellik arttıkça zenofobi artan) %26,1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmıştır (r:0,261; p=0,000; p<0,001).

Katılımcıların yurtseverlik toplam puanı ile zenofobi toplam puanı arasında pozitif yönlü (yurtseverlik arttıkça zenofobi artan) %21,5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmıştır (r:0,215; p=0,000; p<0,001). Yurtseverliğin alt boyutlarına baktığımızda ise katılımcıların özellikle yapıcı yurtseverlik puanı ile zenofobi puanları arasında pozitif yönlü (yapıcı yurtseverlik arttıkça zenofobi artan) %24,5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmıştır (r:0,245; p=0,000; p<0,001).

Tablo 16. Katılımcıların Zenofobi ve Alt Boyut Puanlarının Suriyeli Komşuya Göre Bağımsız Örneklem *t*-Testi Sonuçları

	Suriyeli komşum var	N	$\bar{x}$	ss	t	sd	p
Zenofobi	Evet	75	2,8904	,89431	-5,049	318	,000*
	Hayır	245	3,4638	,85016			
Nefret	Evet	75	2,3543	1,00120	-5,244	318	,000*
	Hayır	245	3,0525	1,01118			
Korku	Evet	75	3,4076	,72718	-3,759	318	,000*
	Hayır	245	3,7335	,63418			
Aşağılama	Evet	75	2,6633	1,06503	-3,921	318	,000*
	Hayır	245	3,2286	1,10062			

* $p < 0,001$

Tablo 16’da katılımcıların zenofobi ve alt boyut puanları Suriyeli komşusu olup olmamasına göre bağımsız örneklem t-testi ile incelenmiş ve farklılaşma olduğu gözlenmiştir. Zenofobi toplam puanı açısından baktığımızda evet diyen katılımcıların aritmetik ortalaması 2,89; hayır diyen katılımcıların 3,46 olup anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır ($t(318)=-5,049$; $p < 0,001$). Suriyeli komşusu olan katılımcıların zenofobi toplam puanı hayır diyen katılımcılardan daha düşük çıkmıştır. Nefret alt boyutu açısından baktığımızda evet diyen katılımcıların aritmetik ortalaması 2,35; hayır diyen katılımcıların 3,05 olup anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır ($t(318)=-5,244$; $p < 0,001$). Suriyeli komşusu olan katılımcıların nefret puanı daha düşük çıkmıştır. Korku alt boyutu açısından baktığımızda evet diyen katılımcıların aritmetik ortalaması 3,40; hayır diyen katılımcıların 3,73 olup anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır ($t(318)=-3,759$; $p < 0,001$). Suriyeli komşusu olan katılımcıların korku puanı daha düşük çıkmıştır. Aşağılama alt

boyutu açısından baktığımızda evet diyen katılımcıların aritmetik ortalaması 2,66; hayır diyen katılımcıların 3,22 olup anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır ($t(318)=-3,921$; $p<0,001$). Suriyeli komşusu olan katılımcıların aşağılama puanı daha düşük çıkmıştır.

Tablo 17. Katılımcıların Zenofobi ve Alt Boyut Puanlarının Suriyeli Arkadaşa Göre Bağımsız Örneklem *Mann-Whitney U* Testi Sonuçları

	Suriyeli arkadaşım var	N	Sıra ort	Sıra Toplamı	U	P
Zenofobi	Evet	42	93,60	3931,00	3028,00	,000*
	Hayır	279	171,15	47750,00		
Nefret	Evet	42	95,18	3997,50	3094,50	,000*
	Hayır	279	170,91	47683,50		
Korku	Evet	42	111,80	4695,50	3792,50	,000*
	Hayır	279	168,41	46985,50		
Aşağılama	Evet	42	111,62	4688,00	3785,00	,000*
	Hayır	279	168,43	46993,00		

* $p<0,001$

Tablo 17’de katılımcıların zenofobi ve alt boyut puanları Suriyeli arkadaşı olup olmamasına göre Mann-Whitney U testi ile incelenmiş ve farklılaşma olduğu gözlenmiştir. Zenofobi toplam puanı açısından baktığımızda evet diyen katılımcıların sıra ortalaması 93,60; hayır diyen katılımcıların 171,15 olup anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır ($u=3028$; $p<0,001$). Suriyeli arkadaşı olan katılımcıların zenofobi toplam puanı hayır diyen katılımcılardan daha düşük çıkmıştır. Nefret alt boyutu açısından baktığımızda evet diyen katılımcıların sıra ortalaması 95,18; hayır diyen katılımcıların 170,91 olup anlamlı bir

şekilde farklılaşmıştır ($u=3094,5$; $p<0,001$). Suriyeli arkadaşı olan katılımcıların nefret puanı daha düşük çıkmıştır. Korku alt boyutu açısından baktığımızda evet diyen katılımcıların sıra ortalaması 111,80; hayır diyen katılımcıların 168,41 olup anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır ($u=3792,5$; $p<0,001$). Suriyeli arkadaşı olan katılımcıların korku puanı daha düşük çıkmıştır. Aşğılama alt boyutu açısından baktığımızda evet diyen katılımcıların aritmetik ortalaması sıra ortalaması 111,62; hayır diyen katılımcıların 168,43 olup anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır ($u=3785$; $p<0,001$). Suriyeli arkadaşı olan katılımcıların aşğılama puanı daha düşük çıkmıştır.

4. TARTIŞMA

Bu çalışma Türkiye'ye zorunlu göç ile gelen Suriyeli mültecilerin entegrasyon ve sosyal kimlik süreçlerini incelemektedir. Suriyeli mültecilerle ilgili Türkiye'nin çeşitli illerinde yapılmış çalışmalar mevcuttur. Fakat bu çalışmalar Suriyeli mültecilerle yapılmış olup, göçle gelen grubun çoğunluk grup karşısında kendisini nasıl algıladığını anlamaya yönelik çalışmalar sınırlı düzeydedir.

Çalışmamızın amacı, üniversite öğrencilerinin, Suriyeli mülteciler hakkındaki zenofobi tutumları incelemektedir. Sosyal kimlik açısından bakıldığında, çoğunluk grubun sahip olduğu sosyal kimlik profil ile Suriyeli mültecilerin sosyal kimlikleri arasında benzerlikler ön plandadır. Her iki grup da Müslüman ve doğu kültürü özelliği taşıyan geleneksel yapıya sahiptir. Alan yazında çoğunluğun bakış açısını tanımlamak açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çünkü entegrasyon çoğunluk ve azınlığın birbirini kabulü ile mümkündür. Bir

grubun entegrasyonu söz konusu olduğunda hukuki, ekonomik, kültürel, eğitim gibi birçok durumda bahsedilebilir (Yılmaz ve Türker, 2015). Çalışmamızda Suriyeli mülteciler konusu sosyo-psikoloji entegrasyonu açısından incelenmiştir.

Çalışmamız üniversite öğrencilerinin geleneksel ve evrensel değerlerinin sorgulanması ile başlanmıştır. Çalışmanın deseninin hazırlanmasında önemli bir faktör olarak gördüğümüz değerler araştırma sonuçlarında da beklendiği gibi bulgulara ulaşılmıştır. Çalışmamızda geleneksel değerler ile kör yurtseverlik arasında yine evrensel değerler ile yapıcı yurtseverlik arasında ilişki bulunmuştur. Schwartz geleneksel değeri bireylerin mensup oldukları kültürel, dini uygulamalara ve anlayışlara saygı, bağlılık evrensel değeri de bütün insanlar için anlayış, hoşgörü ortamı olarak tanımlamaktadır. Ayrıca bu durum geleneksel değerlere sahip olan üniversite öğrencilerinin Suriyeli mültecileri ülke sorunu, evrensel değerlere sahip olan üniversite öğrencileri ise dünya sorunu olarak değerlendirdiğini düşündürmektedir.

Çalışmamızda, evrensel değerler açısından cinsiyete dayalı farklılık gözlenmezken, geleneksel değer konusunda erkeklerin puanları daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yılmaz, Avşaroğlu ve Deniz (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise, öğretmen adaylarının değer tercihleri incelenmiştir. Bu araştırma bulgularına göre cinsiyet değişkeni ile değer tercihleri arasında bir farklılaşma bulunmamıştır. Bununla beraber Bacanlı'nın (2002), Saraçoğlu (1997), Saraçoğlu, Evin ve Varol (2004) üniversite öğrencileri ile ilgili çalışmada erkek

öğrencilerin geleneklere saygı, otoriter ve geleneksel değerlerle ilgili puanları daha yüksektir. Erkek öğrencilerin daha geleneksel olduğu ile ilgili bulgumuz, bu çalışmalarla paralellik göstermektedir.

Bununla beraber çalışmamızda genel değerlendirmede evrensel puanlar daha yüksektir. Bu durum Akar, Baykara ve Acar'ın (2014) sosyal hizmet öğrenimi gören öğrencilerle yaptığı çalışma ile paralellik içermektedir. Bacanlı'nın (1999) üniversite öğrencileri ile yaptığı değerler çalışmasında araştırma sonucunda elde edilen bulgular bütün olarak değerlendirildiğinde, üniversite öğrencilerinin önce bireysel, sonra toplumsal değerlere önem verdikleri, Aydın (2013) yaptığı çalışmada ise üniversite öğrencilerinin bireysel demokratik değerlerin yüksek çıktığı görülmektedir.

Çalışmamızda katılımcıların yurtseverlik tutumları cinsiyet açısından erkek katılımcılar lehine fark göstermektedir. Bu durum Yazıcı ve Kabapınar (2015) ve Yazıcı, Pamuk ve Yıldırım'ın (2016) çalışmaları ile paralellik göstermektedir. Yine zenofobi puanları cinsiyet açısından da çalışmamızda farklılık çıkmamıştır.

Ortalama puanlar açısından evrensellik ve yapıcı yurtseverlik puanı, Zenofobi korku puanının ortalama puanı yüksektir. Evrensel puanların Akar, Baykara ve Acar'ın (2014) sosyal hizmet öğrenimi gören öğrencilerde yüksektir ve Kabaklı (2017) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada bireysel puanları toplumsal puanlarından yüksektir. Bu bulgular çalışmamızla paralellik göstermektedir. Bununla beraber Kabaklı (2017) nın aynı çalışmasında kör yurtseverlik puanı yüksek

çıkarken, çalışmamızda yapıcı yurtseverlik daha yüksek çıkmıştır. Yurtseverlik puanı açısından çalışmamızla farklılık göstermektedir.

Çalışmamızda yurtseverlik tutumunun genel puanları, sağlık bölümünde sosyal bilimlerde okuyanlara oranla daha yüksektir. Bununla beraber mühendislik eğitimi alanların yurtseverlik puanı tıp fakültesi ve sosyal bilimlerde okuyanlardan daha yüksektir. Kör yurtseverlik açısından ise yine sağlık çalışanı sosyal bölümde öğrenim görenden daha yüksektir. Yapıcı yurtseverlik ise mühendislik öğrenimi görenler öğretmenlik, sağlık ve sosyal bölümde öğrenim görenlerden daha yüksek yapıcı yurtseverlik puanına sahiptir. Bu durumun yapıcı yurtseverliğin sorgulama ile ilgili bir alt boyut olmasından kaynaklandığını düşündürmektedir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri alanlar sorgulama konusunda ne kadar aktif ise öğrencilerin yurtseverlik konusunda yapıcı yurtseverlik puanlarının o kadar yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Sağlık bilimlerinin sosyal alanda aldıkları derslerin az olması, derslerinin sorgulamadan ziyade mevcut durumu anlamak ve iyi bir uygulamacı olmak konusu yapıcı yurtseverlik puanlarının mühendislik ve sosyal bilimlere göre düşük çıkmasına sebep olabilir. Mühendislik öğrenimi görenlerin ise hem genel yurtseverlik puanının hem de yapıcı yurtseverlik puanının diğer gruplara göre yüksek çıkması gerek üniversite giriş puanları gerekse üniversite öğrenimi sırasında sorgulama ağırlıklı derslerin fazla olması ile açıklanabilir.

Çalışmamızda zenofobi ve alt boyutlarının puanları okudukları fakültelere göre çeşitli düzeylerde anlamlı farklılık göstermiştir.

Özellikle Tıp fakültesi diğer fakültelere göre hem zenofobi genel puanı hem de zenofobi alt boyut puanları düşük olması açısından farklılaşmaktadır. Bu durumu sosyal alandaki derslerinin azlığı ve mesleki açıdan Suriyelilerle diğer fakültelere göre karşılaşma ihtimali daha düşüktür.

Çalışmamızda cinsiyet açısından zenofobi tutumlarında bir fark çıkmamıştır. Ancak yurtseverlik puanların da cinsiyete dayalı olarak erkeklerin lehine fark çıkmıştır. Ayrıca zenofobi ile yurtseverlik arasında bir ilişki bulunması ve özellikle yapıcı yurtseverlik açısından daha yüksek düzeyde ilişkinin olması, Suriyeli mülteciler konusunun çözülmesi gereken bir sorun olarak görüldüğünü düşündürmektedir. Kör yurtseverlik ile zenofobi arasında anlamlı bir fark olmaması, bu grubun Suriye mültecileri müslüman oldukları gerekçesiyle kendilerinden farklı görmediğini düşündürmektedir. Ayrıca kör yurtseverlik puanı yüksek olan bireylerin bu konuyu ülke sorunu olarak görüp zenofobi konusunda kendisi ile ilişkilendirmediğini düşünebiliriz.

Yayak (2017) tarafından yapılan çalışmada Almanya'da ki Türkler ve Almanlar arasındaki ayrımcılık tutumunu Sosyal Kimlik Teorisi açısından farklılıklardan kaynaklandığı açıklanmıştır. Bu farklılıkların sosyal kimliğin dini, kültürel kaynaklı olduğu ifade edilmiştir. Çalışmamızda zenofobinin alt boyutu olan nefret puanlarının düşük olması, iki grubun sosyal kimlik açısından benzer özelliklere sahip olması ile açıklanabilir.

Korelasyon açısından evrensel değerlerle zenofobi tutumu arasında ilişki bulunmuştur. Aşağılama ve korku açısından nefrete göre daha yüksek ilişki var. Bu durum katılımcı niversite ğrencilerimizin Suriyeli mültecileri evrensel bir sorun olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Aşağılama boyutunun puan olarak yüksek çıkması, Suriyeli profilini statü olarak düşük algıladığını düşündürmektedir. Aşağılama maddeleri eğitimsiz ve kaba konuşan gibi ifadeleri içerdiği için ve gerek basında gerekse sosyal hayatta eğitimsiz ve kaba bir grup olarak tanımlanmaları bu şekilde bir algının oluşumuna sebep olmuş olabilir. İkinci sırada korku alt boyutunun yer alması kendisinden farklı ve gelecekte nasıl bir durum yaratacağı konusundaki belirsizlik konusundaki endişesini ifade etmektedir. Suriyeli mültecilerin Türk toplumuna eğitim ve iş koşulları konusunda gelecekte nasıl konumlandırılacakları konusunda net bir programın olmaması doğal olarak bu durumu yaratmış olabilir. Nefret boyutunun üçüncü ve düşük puanlı olması ayrımcı bir tutum içinde olmadığını düşündürmektedir. Fakat devlet politikası açısından doğru bir entegrasyon programının oluşturulamaması (iş, eğitim vb) gelecek yıllarda nefret boyutunun ne çıkmasına zemin hazırlayabilir. Kahraman ve Nizam'ın (2016) Gaziantep'de Türk halkı ile yaptığı çalışma bu durumu destekler niteliktedir.

Çalışmamızda Suriyeli arkadaşınız, komşunuz var mı? sorularına evet cevabını verenlerin zenofobi ve alt boyut puanlarının anlamlı düzeyde düşük çıkması dikkat çekmektedir. Bu durum Suriyeli mültecileri tanıdıķa olumlu tutum geliştirdiklerini ve iki grubun benzer değerleri

olduğunu dűşündürmektedir. Ayrıca olumlu tutum içine girilmesi gelecekte olumlu bir entegrasyonun gerçekleşebileceğine dikkat çekmektedir. Tanımadığı bir grup hakkında basın yayın organları vasıtası ile bilgi sahibi olan grubun olumsuz dűşüncesinin tanıdığı durumda olumlu hale dönüşmesi iki grubun ortak ve uzlaşılabilir bir zemine sahip olduklarını dűşündürmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H., Akar, M., & Acar, Y. B. (2016). Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Değer Yönelimleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 97-118.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Bacanlı, H. (1999). Üniversite Öğrencilerinin Değer Tercihleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, (2), 597-610.
- Bacanlı, H. (2002). *Psikolojik Kavram Analizleri*. Ankara: Nobel Yayın.
- Bar-Tal, D., & Staub, E. (1997). Introduction: Patriotism: Its scope and meaning. In D. Bar-Tal & E. Staub (Eds.), *Patriotism in the lives of individuals and nations*(pp. 1-19). Chicago, IL: Nelson-Hall.
- Bauman, Z. (2013). *Sosyolojik Düşünmek* (A. Yılmaz, Trans.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boyraz, Z. (2015). Syrian refugees in Turkey as an example of migrant problem. *Journal of World of Turks*, 7(2), 35-58.
- Bozdağ, F. (2017). Zenofobi Ölçeği Nin Geliştirilmesi: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışmaları. *Journal of International Social Research*, 10(52), 615-620. doi:10.17719/jisr.2017.1921
- Büyüköztürk, Ş. (2008). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegema.
- Haque, A. E. (n.d.). Construction and Validation of a New Measure of Xenophobia. Retrieved from <https://audreyhaque.files.wordpress.com/2015/07/construction-and-validation-of-a-new-measure-of-xenophobia.pdf>

- Kabaklı Çimen, L. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Vatanseverlik Tutumları ile Benlik Kurguları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*,6(3), 1950-1975.
- Kabapınar, Y., & Yazıcı, F. (2015). Çokkültürlülük ve Yurtseverlik Bağlamında Azınlık Öğrencilerinin Tarih Dersleriyle İlgili Algıları. *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*,4, 38-63.
- Kahraman, F., & Nizam, Ö K. (2016). Mültecilik Hallerini Mekân Üzerinden Okumak: Gaziantep Örneğinde Türkiyelilerin Gözünden Suriyeli Kent Mültecileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*,9(44), 808-825.
- Kateb, G. (2000). Is Patriotism a Mistake. *Social Research*,67(4), 901-924.
- Kuşdil, M. E., & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*,15(45), 59-76.
- Macintyre, A. (2006). *Vatanseverlik bir erdem midir?*Ankara: Dost Kitabevi.
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and Personality*. Harper Collins.
- Nathanson, S. (1997). Should patriotism have a future. In D. Bar-Tal & E. Staub (Eds.), *Patriotism in the lives of individuals and nations* (pp. 311-326). Chicago, IL: Nelson-Hall.
- Özdemir, A. S. (n.d.). Türkiyedeki Suriyeli Sayısı. Retrieved from <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

- Öztürk, S., & Çoltu, S. (2018). Suriyeli mültecilerin türkiye ekonomisine etkileri. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*,7(13), 188-198.
- Saraçoğlu, A. S., Evin, İ, & Varol, S. R. (2002). İzmir İlinde Çeşitli Kurumlarda Görev Yapan Öğretmenler ile Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*,4(2), 335-364.
- Schatz, R. T., Staub, E., & Lavine, H. (1999). On the Varieties of National Attachment: Blind Versus Constructive Patriotism. *Political Psychology*,20(1), 151-174. doi:10.1111/0162-895x.00140
- Schwartz, S. (1994). Value priorities and behavior: Applying a theory of integrated value systems. In J. M. Olson & M. P. Zanna (Eds.), *The Ontario symposium* (pp. 1-24). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Schwartz, S. H. (1996). Value priorities and behavior: Applying a theory of integrated value systems. In C. Seligman, J. M. Olson, & M. P. Zanna (Authors), *The psychology of values: The Ontario symposium*(Vol. 8, pp. 1-24). Mahwah, N.J: L. Erlbaum Associates.
- Schatz, R. T., & Staub, E. (1997). Manifestation of blind and constructive patriotism: Personality correlates and individual-group relations. In D. Bar-Tal & E. Staub (Eds.), *Patriotism in the lives of individuals and nations*. Chicago, IL: Nelson-Hall.

- Staub, E. (1997). Blind versus constructive patriotism: Moving from embeddedness in the group to critical loyalty and action. In D. Bar-Tal & E. Staub (Eds.), *Patriotism in the lives of individuals and nations*(pp. 213-228). Chicago, IL: Nelson-Hall.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An Integrative Theory of Intergroup Conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations*(pp. 33-47). Monterey Calif.: Brooks Cole.
- Tajfel, H. (1982). *Social identity and intergroup relations*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü. (n.d.). Retrieved from <https://www.egm.gov.tr/>
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*,2(2), 29-63.
- Türker, D., & Yıldız, A. (2015). Göçmenlerde Sosyo-Psikolojik Entegrasyon Analizi". In I. Sirkeci, D. Elçin, & G. Şeker (Authors), *Politics and law in Turkish migration*(pp. 23-34). London: Transnational Press London.
- U.S.Cong. (1997). *The democratic attitudes of Turkish prospective physical education teachers*(A. S. Saraçoğlu, Author) [Cong. Bill from 40th World Congress for ICHPER-SD: The Revitalization and Humanity and a Better Environmentx Cong.]. Seoul, South Korea.
- Veer, K. V., Ommundsen, R., Yakushko, O., Higler, L., Woelders, S., & Hagen, K. A. (2013). Psychometrically and qualitatively

- validating a cross-national cumulative measure of fear-based xenophobia. *Quality & Quantity*,47(3), 1429-1444. doi:10.1007/s11135-011-9599-6
- Vorster, J. (2002). Racism, Xenophobia and Human Rights. *The Ecumenical Review*,54(3), 296-312. doi:10.1111/j.1758-6623.2002.tb00155.x
- Yakushko, O. (2008). Xenophobia. *The Counseling Psychologist*, 37(1), 36-66. doi:10.1177/0011000008316034
- Yayak, A. (2017). Göçmenlerin Ayrımcılık Algıları ile Özdeşleşme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*,21(3), 557-577.
- Yazıcı, F., Pamuk, A., & Yıldırım, T. (2016). Tarih Öğretmen Adaylarının Çokkültürlülük ve Yurtseverlik Tutumları. *Journal of Turkish Studies*,11(Volume 11 Issue 9), 947-964. doi:10.7827/turkishstudies.9510
- YAZICI, S., & YAZICI, F. (2009). Yurtseverlik Tutum Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Yayımlanmamış Makale*.
- Yılmaz, E., Avşaroğlu, S., & Deniz, M. (2010). An investigation of teacher candidates' value preferences. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*,2(2), 4943-4948. doi:10.1016/j.sbspro.2010.03.800
- Zenofobi. (2018, July 11). Retrieved from <https://tr.wikipedia.org/wiki/Zenofobi>

BÖLÜM 4:

**HEKİMLERİN MOBBİNG VE TÜKENMİŞLİKLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİN ETKİ
DÜZEYİNİN İNCELENMESİ¹**

Doç. Dr. Seda TOPGÜL²

---

¹ Bu çalışmanın özet metni "Mobbingin Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi ve Örgütsel Sessizliğin Aracılık Rolü" başlığıyla 24-26 Kasım 2017 tarihinde Kayseri'de düzenlenen I. Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi'nde sunulmuştur.

² Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF, Çal. Eko. ve Endüstri İliş. Bölümü, Tokat/Türkiye, seda.topgul@gop.edu.tr

GİRİŞ

Mobbing işyerlerindeki önemli problemlerden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Mobbingin varlığı maruz kalan kurban açısından psikolojik, sosyal ve psikosomatik etkileri beraberinde getirmekte ve bu durum çalışanı tükenmişliğe itmektedir. Çalışanın tükenmişliğe düşmesinde ise örgütte sessiz kalmanın ya da sinmenin de önemli bir rolü bulunmaktadır. Mobbinge maruz kalan çalışan örgüte fayda sağlayacak bilgileri örgüt ile paylaşmayarak uğradığı olumsuz durumu örgüte olumsuz olarak yansımaları sağlamaktadır. Bu anlamda da örgütte yaratıcılığı engellemekte ve örgüt performansını olumsuz etkilemektedir.

Çavuş, Develi ve Sarıoğlu (2015) mobbing ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkiyi enerji sektörü çalışanları üzerinden değerlendirmişlerdir. Mobbingin boyutları ve örgütsel sessizlik arasında anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki tespit etmişlerdir. Kalay, Oğrak ve Nışancı (2014) mobbing ve örgütsel sessizlik ilişkisine yönelik çalışmalarında ise, aynı şekilde anlamlı ve pozitif ilişki bulmuşlardır. Benzer bir çalışmada Gül ve Özcan (2011) tarafından yapılmış mobbing mağduru çalışanların örgütsel sessizlik eğilimlerine girdiklerini bulmuşlardır. Öztürk ve Cevher (2016) ise özellikle sosyal itibara yönelik psikolojik saldırıların örgütsel sessizlik üzerinde önemli bir payı olduğu ortaya konulmuştur.

Bu çerçevede mobbing ve örgütsel sessizlik arasında bir ilişkinin olduğu çeşitli çalışmalarla desteklenmiştir. Aynı durum mobbing ve tükenmişlik ilişkisi içinde geçerlidir. Candan ve İnce (2014) mobbing ve tükenmişliğin alt boyutları olan duygusal tükenme ve duyarsızlaşma arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki var iken, kişisel başarıda düşme hissi ile orta düzeyde negatif ilişki tespit etmişlerdir. Mobbing ve tükenmişlik konusundaki bir diğer ilişki Filizöz ve Alper Ay (2011) tarafından da ortaya konulmuştur. Buna göre mobbing tükenmişliği yordayan önemli bir araçtır. Örgütsel sessizliğin tükenmişlik ile ilişkisinin olduğu Yenihan ve Cerev (2015) tarafından ortaya konulmuştur.

Görüldüğü gibi farklı çalışmalarla mobbing, tükenmişlik ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkilerin var olduğu ortaya konulmuştur. Ancak üç kavramın bir arada ölçüldüğü bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu çerçevede bu üç kavram arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi amacı ile bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Son dönemlerde sıklıkla çalışılan kavramlar arasındaki ilişkilere yönelik çalışmalara aracılık etkisi üzerinden bir değerlendirmeyi içermemektedir. Üç kavram arasındaki ilişkinin analizler ile ortaya konması açısından önemli olan bu çalışmanın literatürdeki eksikliği gidererek önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

I.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmada kullanılan ölçeklere ait kavramsal tanımlamaların açıklanmasından sonra araştırmaya geçilecektir.

I. I. Mobbing

Mobbing kavramı örgütlerde bir çeşit tacizi ifade eden bir kavram olarak Heinz Leymann tarafından literatüre katılmıştır. Mobbing bir kişiden ziyade mobbing uygulayıcıları olarak bir gurubu içeren, kişileri psikolojik olarak yöneltilen bir taciz olarak tanımlanabilir (Leymann, 1996: 165). Temel olarak mobbing işyerlerinde var olan sosyal stres nedenlerinden biridir. Normal olarak strese neden olan kaynakların dışında sistematik ve uzun bir süre hedef bir kişinin psikolojik olarak taciz hareketlerine maruz kalmasına neden olmaktadır. Mobbingin nedeni örgütsel olarak, yöneticiden ya da örgüt kültüründen kaynaklanabileceği gibi, iş organizasyonunun yapısı ya da iş stresörlerinden kaynaklanabilir. Sosyal ilişkiler anlamında düşmanlık ve grup baskısı etkili olurken, kişisel anlamda da kişilik, sosyal yetenekler ve kişiyi günah keçisi ilan etme niyetinden kaynaklı psikolojik tacizler yaşanabilmektedir. Mobbing neden olan bu çeşitli durumlar mobbinge maruz kalan açısından sosyal izolasyonu, sözlü saldırıyı, örgütsel baskıyı, fiziksel baskıyı hatta fiziksel saldırıyı da beraberinde getirebilmektedir. Bütün bunların sonucunda ise, maruz kalan kişide fiziksel şikâyetler, depresyon, kaygı bozukluğu, takıntı gibi psikolojik problemler yaşanmaktadır (Zapf, 1999: 71). Bir davranışın mobbing olarak tanımlanabilmesi için ise Leymann (1990:

120) istatistiksel olarak bir tanımlamaya dayandırmış ve haftada en az bir kez olmak üzere altı ay boyunca devam eden davranışların mobbing olarak değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Leyman mobbing kurbanını tanımlarken dört kritik noktadan hareket etmiştir. Bunlar kurbanın sahip olduğu kritik bir ayrıcalığının olması, kurbanın bu ayrıcalık yüzünden damgalanması, damgalanan kurbanın kişisel olarak yönetilmesi ve kovma, kovulma ve işten ayrılmaya zorlanma aşamalarıdır. Bu anlamda çalışanlar yıldırılarak gönüllü olarak işten ayrılmaya zorlanmaktadır.

I. II. Tükenmişlik

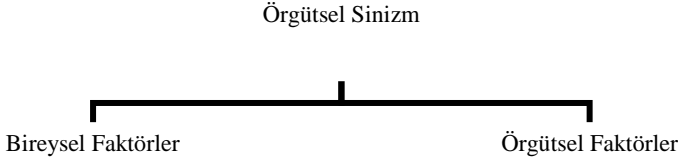
Tükenmişlik kavramı Morrow (1981: 84) tarafından resmi bir psikiyatrik durum olarak tanımlanmıştır. Maslach ise kelimenin nasıl hecelenmesi gerektiği noktasında karar verilemediğine dikkat çekmiştir (Maslach, 1981: 110). Tükenmişlik bütün işlerde sadece kişilerin kişisel özellikleri nedeni ile yaşadıkları bir durum değildir. Özellikle hizmetler sektörü ile eğitim alanında çalışan kişilerde duygularını kontrol noktasında sıkıntılar yaşanabilmekte ve insanlarla yoğun olarak ilişkiler içerisinde olunan bu tür işlerde tükenmişlik sendromu yaygın şekilde görülmektedir. Tükenmişlik sendromunun anahtar noktası kişilerin duygusal olarak tükenmiş hissetmeleri ile ilgilidir. Ancak bireyselliğin ötesinde değerlendirildiğinde örgütlerde uygulanan politikalarda kişilerin bu problemi yaşamalarına aracı olmaktadır (Schwab, 1983: 22).

Kaçmaz'a göre (2005: 30) tükenmişlik dört evreden oluşan bir süreçtir. Bu sürecin ilk evresi şevk ve coşku evresidir. Bu evre çalışma döneminde heyecanla uyum sağlama ve henüz işe alışma evresidir. İkinci evre işte ve işyerinde birçok şeyin sorgulanmaya başlandığı durağanlaşma evresi yer almaktadır. Üçüncü evre ise işyerinde terfi gibi birçok noktada engellendiğinin hissedilmeye başlandığı engellenme evresidir. Son evre ise, işten tatmin olunamayan, bıkkınlık, mutsuzluk ve sıkıntının yaşandığı evre olan umarsızlık evresidir. Bu evreler tükenmişliğe giden yola neden olmaktadır. Maslach tarafından tükenmişlik kavramı üç temel boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar fiziksel ve duygusal olarak enerji yoksunluğunun bulunduğu duygusal tükenme boyutu; işe, işyerine, çevreye kadar duyarsızlaşmanın olduğu duyarsızlaşma boyutu ve bu olumsuzlardan kaynaklanan kişisel başarıda düşme hissi boyutlarından oluşmaktadır (Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001: 402).

I. III. Örgütsel Sessizlik

Örgütsel sessizlik kavramı çalışanların sorunları ya da potansiyel problemleri konusunda kollektif olarak hareket etmeleri ve örgüte ait bilgilerin sızdırılmaması olarak ortaya konmaktadır (Morrison ve Milliken, 2000: 706). Kollektif hareket etmenin dışında Pinder ve Harlos (2001: 337) iletişimin bir formu olan sessizliğin örgütsel kurallar dışında çalışanların bireysel olarak örgütün faydasına olan bilgileri paylaşmamalarını ifade etmektedir. Örgütsel sinizmin

öncüllerinin neler olduğu konusunda Ersoy Kart (2015: 89) tarafından geliştirilmiş bir şema yer almaktadır.

Şekil 1. Örgütsel Sinizm Öncülleri

Bireysel faktörler içerisinde çalışanların kişilik özellikleri ve demografik özellikleri yer alırken, örgütsel özellikler içerisinde örgütsel adaletsizlik algıları, psikolojik sözleşmenin ihlali ve örgütsel politikalar yer almaktadır. Öncüller konusunda farklı bir sınıflandırma da Anderson'a (1996) aittir. Anderson'a göre, iş çevresinin özellikleri ki bu özelliklerden biri de etik olmayan davranışlardır ve örgütsel özellikler ve işin doğası örgütsel sessizliği beraberinde getirmektedir. Örgütsel sessizliğin razı olma sessizliği, savunmacı sessizlik ve olumlu sosyal sessizlik olmak üzere üç farklı boyutu bulunmaktadır (Erenler, 2010: 21; Öztürk ve Cevher, 2016: 74). Bunlar;

- Razı olma sessizliği: Olumlu olmayan davranışların kabul edilmesi ve razı gelinmesi, bu yüzden değerli ve örgüte katkı sağlayacak bilgilerin örgüte paylaşılmayarak gizlenmesini ifade etmektedir.

• Savunmacı sessizlik ise: temelinde yönetim ve uygulamalardan ya da paylaşılan fikirlerin kabul edilmeyeceğinden korkan çalışanın kendi fikirlerini örgütten gizlemesi boyutudur. Bu boyut aynı zamanda işsiz kalma korkusu ile yapılabileceği gibi terfi almak gibi ödüller içinde seçilen sessiz kalmayı ifade etmektedir.

• Olumlu sosyal sessizlik: çalışanların düşünce ve fikirlerini örgütten saklama nedeni, çalışanların örgütlerini, çalışma arkadaşlarını ve geleceklerini korumak istemelerinden kaynaklanmaktadır.

Bu boyutlardan razı olma sessizliği ve savunmacı sessizlik Pinder ve Harlos (2001) tarafından ayrılırken, bu boyutlara örgütsel sessizlik ölçeği geliştirerek üç boyutlu bir ölçek geliştirmiş ve üçüncü boyutu Dyne ve ark (2003) eklemiştir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı literatürde kavramlar arasında bağlantıların doğrulandığı çeşitli araştırmalar yer almaktadır. Kavramsal bağlantıların olması, üç kavram arasında da bir ilişkinin olma olasılığını güçlendiren bir noktadır. Dolayısıyla mobbing, tükenmişlik ve örgütsel sessizlik arasında bir ilişkinin olup olmadığı noktasından hareketle Tokat ilinde çalışan hekimler üzerinden bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Literatürde üç kavram arasındaki bağlantıları inceleyen başka bir çalışmaya rastlanmadığından bilimsel anlamda önemli bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Bu anlamda da gerçekleştirilen bu çalışma büyük önem taşımaktadır.

III. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini Tokat ilinde kamu ve özel sektör hastanelerinde çalışan çeşitli branşlardaki hekimler oluşturmaktadır. Bu evren içerisinde %95 güvenilirlik sınırları ve %5 hata payı dikkate alınarak tesadüfi örneklem yöntemi ile 450 anket dağıtılmıştır. Dağıtılan anketlerden geri dönüş oranı %82'dir. Toplanan 369 anketin veri setleri incelenmiş ve boş madde bırakanlar ile birden fazla cevap veren 8 kişinin anketleri çalışma grubundan çıkarılmıştır. 361 kişinin veri seti analizlere dâhil edilmiştir.

Tablo 1. Hekimlere İlişkin Demografik Bilgiler

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	149	41,3
	Erkek	212	58,7
Yaş	26-30 Arası	71	19,7
	31-35 arası	157	43,5
	36-40 Arası	92	25,5
	41 ve Yukarı	41	11,4
Medeni Durum	Evli	141	39,1
	Bekar	77	21,3
	Boşanmış	113	31,3
	Eşi Ölmüş	30	8,3
TOPLAM		361	100

Araştırmaya katılan hekimler değerlendirildiğinde katılımcıların %41,3'ünün kadın, %58,7'sinin erkek hekimlerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların %43,5'ini 31-35 yaş arası genç hekimlerden oluştuğu, %39,1'inin ise evli olduğu görülmektedir.

IV. VERİLERİN TOPLANMASI

Verilerin toplanması kısmında veri toplama araçlarına, veri toplama sürecine ve verilerin analizine ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

IV. I. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında katılımcılara demografik bilgilerine ilişkin sorular ile Leymann'ın Psikolojik Terör Envanteri, Maslach'ın Tükenmişlik Ölçeği ve Van Dyne 'nin Örgütsel Sessizlik Ölçeği uygulanmıştır.

Leymann'ın Psikolojik Terör Envanteri: Psikolojik terör envanteri 1993 yılında Profesör Heinz Leymann tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 2003 yılında Osman Cem Öner toy tarafından Türkçeye çevrilerek "Mobbing: İşyerinde Duygusal Taciz" adlı kitapta yayınlanmıştır. 5'li likert tipi (5=Her Zaman, Çok Fazla; 4=Genellikle, Çokça; 3=Ara Sıra, Ortalama; 2=Çok Nadir, Çok Az; 1=Hiçbir Zaman, Hiç) kullanılmıştır. YEM (Yapısal Eşitlik Modeli) kullanılarak DFA (Doğrulayıcı Faktör Analizi) yapılmıştır. DFA sonuçlarına göre istatistiksel anlamlılık düzeyleri değerlendirilmiştir. Buna göre DFA'dan elde edilen sonuçlara göre uyum iyiliği değerleri; $\chi^2(361, N = 361) = 106.55$ $p < .01$; $\chi^2/df = 1,77$; RMSEA =

.075(RMSEA için ≤ 0.08); SRMR = .072; CFI=.90; NFI = .90; NNFI=.95. Uyum iyiliği indeksi kapsamında DFA değerlendirildiğinde sonuçlara göre ölçeğin kabul edilebilir sınırlar içinde yer aldığı görülmektedir.

Maslach'ın Tükenmişlik Ölçeği: Tükenmişlik ölçeği Maslach tarafından geliştirilmiş ve üç boyuttan oluşmuştur. Ölçek, Çam (1991) ve Ergin (1993) tarafından geçerlik ve güvenilirlik testleri yapılarak kullanılmıştır. 22 maddeden oluşan ölçekte 9 madde duygusal tükenmişlik düzeyini, 8 madde kişisel başarıda düşme hissini ve 5 madde de duyarsızlaşmayı ölçmektedir. Ölçek, 5'li likert tipi (5=Her Zaman, Çok Fazla; 4=Genellikle, Çokça; 3=Ara Sıra, Ortalama; 2=Çok Nadir, Çok Az; 1=Hiçbir Zaman, Hiç) kullanılmıştır. Ölçekte duygusal tükenme ve duyarsızlaşma boyutlarının artması, kişisel başarıda düşme boyutunun azalması tükenmenin arttığını göstermektedir. Maslach Tükenmişlik Ölçeği için DFA sonuçları; $X^2(361, N = 361) = 389.77$ $p < .01$; $X^2/sd = 1,97$; RMSEA = .070 (RMSEA için ≤ 0.08); SRMR = .083; CFI=.90; NFI = .90; NNFI= .90. Bu değerlere göre araştırmada kullanılan ölçeğin uyum seviyesi iyi seviyededir.

Van Dyne 'nin Örgütsel Sessizlik Ölçeği: Ölçek 2003 yılında Linn Van Dyne, Soon Ang ve Isabel C. Botero tarafından geliştirilmiş ve Erdoğan (2011) tarafından Türkçeye çevrilmiştir (Tayfun ve Çatır, 2013: 121). Ölçek kabullenici sessizlik, savunmacı sessizlik ve prososyal (koruma amaçlı) sessizlik olarak üç boyuttan ve 15 sorudan oluşmaktadır. 5'li likert tipi (5=Her Zaman, Çok Fazla; 4=Genellikle,

Çokça; 3=Ara Sıra, Ortalama; 2=Çok Nadir, Çok Az; 1=Hiçbir Zaman, Hiç) kullanılmıştır. Van Dyne'nin Örgütsel Sessizlik Ölçeği için DFA sonuçları; $X^2(361, N = 361) = 80,38$ $p < .01$; $X^2/sd = 1,75$; $RMSEA = .062$ ($RMSEA$ için ≤ 0.08); $SRMR = .079$; $CFI = .96$; $NFI = .96$; $NNFI = .95$. İyilik indeksi değerlerine göre araştırma için ölçek iyi uyum göstermektedir.

IV. II. Veri Toplama Süreci

Veriler araştırmacı tarafından oluşturulan anketler aracılığı ile toplanmıştır. Anketlerin uygulanabilmesi için gerekli yasal izinler sağlandıktan sonra uygulamaya geçilmiştir. Anket çalışması 2015 Aralık - 2016 Ekim dönemini içeren 10 aylık süreçte tamamlanmıştır. Katılımcılarının anketi cevaplama süreci ortalama 15 dakika sürdüğü gözlenmiştir.

IV. III. Verilerin Analizi

Bilgisayar ortamına aktarılan veriler güvenilirlik ve geçerlilik çalışmalarına tabi tutulmuştur. Buna göre mobbingi ölçmek amacı ile yapılan Leymann'ın Psikolojik Terör Envanteri için Cronbach Alfa Katsayısı (α) değeri .90, Maslach'ın Tükenmişlik Ölçeği için güvenilirlik .95, Van Dyne'nin Örgütsel Sessizlik Ölçeği için güvenilirlik .90 olarak bulunmuştur. Sosyal bilimler araştırmaları için kabul edilen değerler $.60 \leq \alpha \leq .80$ oldukça güvenilir kabul edilirken; $.80 \leq \alpha \leq 1.00$ yüksek derecede güvenilirlik ifade etmektedir. Buna göre uygulanan ölçeklerin yüksek derecede güvenilir olduğu görülmektedir.

Ölçeklerin geçerliliği konusunda ise, önceden çeşitli araştırmalarda araştırmacılar tarafından kullanıldığı göz önüne alındığında içerik geçerliliğinin sağlandığı kabul edilebilir. Yapı geçerliliği ise DFA (Doğrulayıcı Faktör) analizleri ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada uyum iyiliği değerlerinden ki kare testi, RMSEA, NNFI, CFI ve SRMR değerleri dikkate alınmıştır. GFI ve AGFI değerleri örneklem büyüklüğüne duyarlı olduğu için değerlendirilmemiştir. Model test edilmeden önce değişkenler arasındaki çoklu doğrusallık ilişkisi incelenmiştir. Buna göre ölçeklerin bağımsız değişkenlerinin VIF değerleri 10'dan küçük ve tolerans değerleri .20'nin üzerinde olduğu görülmüş ve araştırma için doğrusallık sorunu oluşturmadıkları ortaya konmuştur.

V. BULGULAR

Araştırmanın analizlerinde SPSS 21 ve LISREL 8.8 paket programları kullanılmıştır. Bu kapsamda mobbing, tükenmişlik ve örgütsel sessizlik ölçeklerine ilişkin veriler değerlendirilmiştir. Buna göre modelde yer alan örtük değişkenler arasındaki korelasyon değerleri değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Modelde Yer alan Değişkenler Arası Korelasyon

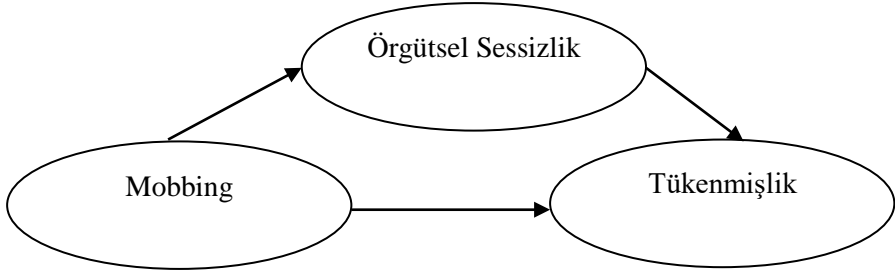
	1.	2.	3.	4.
1. Mobbing	-			
2. Örgütsel Sessizlik	.75**	-		
3. Duygusal Tükenmişlik	.73**	.68**	-	
4. Kişisel Başarıda Düşme	-.55**	-.48**	-.68**	-
5. Duyarsızlaşma	.50**	.47**	.65**	-.62**

**p<.01

Tablo 2'ye göre bütün değişkenler. 01 düzeyinde anlamlıdır. Değişkenler arasında en düşük ilişki tükenmişliğin boyutları olan duyarsızlaşma ve örgütsel sessizlik arasında görülürken ($r=.47$, $p<.01$), en yüksek ilişki mobbing ve örgütsel sessizlik arasında ($r=.75$, $p<.01$) görülmektedir. Mobbing ve tükenmişlik boyutları arasındaki ilişki de ise, mobbing en fazla duygusal tükenmeye neden olurken ($r=.58$, $p<.01$), en az kişisel başarıda düşmeyi ($r=.35$, $p<.01$) etkilemektedir. Bulguların anlamlı olmasının devamında yol analizi ile modelin uyum iyiliği değerlerine bakılmıştır.

Araştırmanın anlamlı bulgular vermesi üzerine modelin uyum iyiliği değerleri incelenmiştir. Buna göre, modele ait uyum iyiliği değerleri; $X^2(361, N = 361) = 320.10$, $p < .01$; $X^2 /sd = 3,20$; $RMSEA = .073$ ($RMSEA$ için %90 güven aralığı = 0,061 – 0,085); $CFI = .96$; $GFI = .91$; $NFI = .95$; $NNFI = .92$ ve $SRMR = .083$ olarak belirlenmiştir. Modele ait uyum iyiliği endeksine uyan kabul için kesme noktalarını içerdiği görülmüştür. Bu değerler kapsamında da modelin doğrulandığı görülmektedir. Oluşturulan yapısal eşitlik modelinin

uyum değerlerinin iyi olduğu ve kabul edilebilir bir model olduğu görülmektedir.

Şekil 2. Araştırmanın Modeli

H1: Mobbing ile tükenmişlik arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır.

H1a: Mobbing ile duygusal tükenmişlik arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır.

H1b: Mobbing ile kişisel başarıda düşme hissi arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır.

H1c: Mobbing ile duyarsızlaşma arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Örgütsel sessizlik, mobbing ve tükenmişlik arasında aracılık ilişkisi vardır.

Modelin analiz sonuçları değerlendirildiğinde, mobbing ve tükenmişlik arasında ($r=.62, p<.01$) ve mobbing ile örgütsel sessizlik arasında ($r=.50, p<.01$) anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Örgütsel sessizliğin, mobbing ve tükenmişlik arasında aracılık etkisi

değerlendirildiğinde, bu iki değişken arasındaki ilişkide örgütsel sessizliğinde kısmen bir etkisinin bulunduğu ortaya konmuştur. Mobbing ve tükenmişlik arasına örgütsel sessizlik değişkeni girdiğinde iki değişken arasındaki ilişki devam etmekle birlikte bir azalma göstermektedir. Örgütsel sessizlik değişkeni girdiğinde modeldeki ilişki, mobbingin tükenmişliği etkileme ilişkisi $r=50$, $p<.01$ olmaktadır. Mobbingin örgütsel sessizliği açıklaması $r=48$, $p<.01$ ve örgütsel sessizliğin tükenmişliği açıklama düzeyi de $r=25$, $p<.01$ olarak açıklanmıştır.

H1: Mobbing ile tükenmişlik arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır. KABUL

H1a: Mobbing ile duygusal tükenmişlik arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır. KABUL

H1b: Mobbing ile kişisel başarıda düşme hissi arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır. KABUL

H1c: Mobbing ile duyarsızlaşma arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki vardır. KABUL

H2: Örgütsel sessizlik, mobbing ve tükenmişlik arasında aracılık ilişkisi vardır. KABUL

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma hekimlerin yaşadıkları mobbinging düzeylerinin tükenmişliklerine yol açması ve hekimlerin tükenmişliği yaşadıkları süreçte örgütsel sessizliklerinin bir etkisinin olup olmadığının araştırılmasına yöneliktir. Hekimlerin davranışları çalıştıkları yerlerde karşılaştıkları birçok psikolojik faktörden etkilenmektedir. Bu faktörler hekimlerin davranışları üzerinde olumlu ya da olumsuz etkilere yol açmaktadır. Bu anlamda farklı hipotezler üretilmiştir. Bu hipotezler doğrultusunda hekimlerin yaşadıkları mobbing ve tükenmişlik sendromu yaşamaları arasında bir ilişkinin varlığı kabul edilmiştir. Tükenmişliğin boyutları arasında ise duygusal tükenme ve duyarsızlaşma artış gösterirken, kişisel başarıda düşme ile arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Mobbing düzeyi arttıkça kişisel başarıda azalmaktadır. Buna yönelik olarak duyarsızlaşma artmaktadır. Özellikle sağlık alanında hekimlere yönelik şiddet haberlerinin arttığı son dönemlerde, hekimlerin hastalara duyarsızlaşmasının arkasında kendilerinin yaşadığı psikolojik tacizin olduğu söylenebilir.

Araştırmanın aracılık ilişkisi noktasında ise, mobbing yaşayan hekimlerin tükenmişlik sendromu yaşamalarında örgütsel sessizliğinde bir aracılık etkisinin olduğu görülmüştür. Örgütsel sessizlik, örgütlerde yaşanan adaletsizlik algıları ya da etik olmayan davranışlar sonucunda çalışanların örgütün gelişimi için gerekli olan bilgilerini çalıştıkları yerin gelişmesine katkı sağlamak için kullanmamalarını ifade etmektedir. Psikolojik tacize maruz kalan

hekimlerde, çalıştıkları yerin gelişimi için katkı sağlama konusunda bir isteksizlik ve sessizlik durumunun olduğu ortaya konulmuştur. Gelecekte yapılacak araştırmaların benzer şekilde hekimler üzerinden örneklem genişletilerek artırılması önemlidir. Hekimlerin duyarsızlaşma boyutunun artmış olması hastalar ile ilişkilerinde de büyük öneme sahiptir. Yapılacak çalışmaların hekimlere yönelik şiddet ile bağlantılandırılarak ele alınması önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Anderson, L. M. (1996). Employee Cynicism: An Examination Using a Contract Violation Framework. *Human Relations*, 49(11), 1395-1418.
- Candan, H. ve İnce, M. (2014). Mobbingden (Bezdiri) Tükenmişliğe Giden Yol: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Üzerinde Bir Araştırma. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 56-85.
- Çavuş, M. F., Develi, A. & Sarıoğlu, G. S. (2015). Mobbing ve Örgütsel Sessizlik: Enerji Sektörü Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 10-20.
- Dyne, L. V., Ang S. & Botero, I. (2003). Conceptualizing Employee Silence And Employee Voice As Multidimensional Constructs. *Journal Of Management Studies* 40(6), 1359-1393.
- Erenler, E. (2010). Çalışanlarda Sessizlik Davranışının Bazı Kişisel Ve Örgütsel Özelliklerle İlişkisi: Turizm Sektöründe Bir Alan Araştırması, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Ersoy Kart, M. (2015). *Örgütsel Sinizm Bağlamsal Performans ve Etik İdeoloji*. Ankara: Nobel.
- Filizöz, B. & Alper Ay, F. (2011). Örgütlerde Mobbing ve Tükenmişlik Olgusu Arasındaki İlişkilere Yönelik Bir Araştırma. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 6(2), 229-241.

- Gül, H. & Özcan, N. (2011). Mobbing ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkiler: Karaman İl Özel İdaresinde Görgül Bir Çalışma. *KSÜ İİBF Dergisi*, 1(2), 107-134.
- Kaçmaz, N., (2005). Tükenmişlik (Burnout) Sendromu. *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, Cilt. 68 (1), 29-32.
- Kalay, F., Oğrak, A. & Nişancı, Z. N. (2014). Mobbing, Örgütsel Sessizlik ve Örgütsel Sinizm İlişkisi: Örnek Bir Uygulama. *Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 127-143.
- Leymann, H. (1990). Mobbing and Psychological Terror at Workplaces. *Violence and Victims*, 5(2), 119-126.
- Leymann, H. (1996). The Content and Development of Mobbing at Work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5(2), 165-184.
- Maslach, C. (1981). Understanding Burnout: Problems, Progress, and Promise. *Paper presented at the National Conference on Burnout, Philadelphia*, November 19
- Maslach, C., Schaufeli, W. B. & Leiter, M. P. (2001). Job Burnout. *Annual Review Pschol.*, 52, 397-422.
- Morrison, E. W. & Milliken, F. J. (2000). Organizational Silence: A Barrier to Change and Development in a Pluralistic World. *The Academy of Management Review*, 25 (4), 706-725.
- Morrow, L.(1981). The burnout of almost everybody. *Time*, September 21.
- Öztürk, U. C. & Cevher, E. (2016). Sessizlikteki Mobbing: Mobbing ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişki. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(30), 71-80.

- Pinder, C. C. & Harlos, K. P. (2001). Employee Silence: Quiescence and Acquiescence as Responses to Perceived Injustice. *Research in Personnel and Human Resources Management*, 20, 331-369.
- Schwab, R. L. (1983). Teacher Burnout: Moving Beyond “Psychobabble”, *Theory Into Practice*, 22(1), 21-26.
- Yenihan, B. & Cerev, G. (2015). Örgütsel Sessizlik ve Tükenmişlik Arasındaki İlişki: Kocaeli-Gölcük'te Görev Yapan Kadın Öğretmenlere Yönelik Bir İnceleme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 10(2), 86-104.
- Zapf, D. (1999). Organisational, Work Group Related and Personal Causes of Mobbing/Bullying at Work. *International Journal of Manpower*, 20(1-2), 70 – 85.

BÖLÜM 5:
İŞ AİLE ÇATIŞMASININ ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNE
ETKİSİ

Dr. Saliha EMRE DEVECİ¹

---

¹ Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Gaziantep, Türkiye. salihaemre@gantep.edu.tr

GİRİŞ

Her bireyin hayatının başlangıcından sonuna kadar birtakım rolleri ve sorumlulukları vardır. Kişi iş hayatına girmesiyle birlikte bu rollere iş hayatındaki rollerde eklenmektedir. İstenilen durum iş hayatındaki roller ile sosyal hayattaki rollerin uyum içinde olmasıdır. Bu nedenle insanlar yaşamları boyunca bu dengeyi yakalamak için çabalamaktadır (Yüksel,2005,303).

Yetişkinlerin yaşamında iş ve aile iki önemli odak noktasını oluşturmaktadır. Bu iki kavramın rol beklentileri her zaman uyumlu olmamakla beraber, çatışmanın oluşmasına da yol açabilmektedir (Tekingündüz vd.,2015,29). Kişinin hayatındaki rolleri dengelemesindeki zorluklar iş hayatında büyük bir sorun olarak görülmektedir. Bu sorun iş aile çatışması olarak kabul edilmektedir (Aktaş vd.,2015,140).

İş hayatının aile hayatını etkilemesi neticesinde gerçekleşen iş ve aile yaşamı çatışmasının etkilerini inceleyen çalışmalar, iş ve aile çatışmasının aile hayatı tatmini, genel yaşam tatmini, evlilik hayatı tatmini, işten ayrılma niyeti) üzerinde etkili olduğunu göstermektedirler (Özmete ve Eker,2013, 23).

Örgütsel bağlılık, çalışanın çalıştığı kuruma karşı duyduğu aidiyetin gücünü ifade etmektedir. Örgütsel bağlılık, örgütsel performansı pozitif yönde etkilediğine inanılmakta, örgütsel bağlılığın işe geç gelme, devamsızlık ve işten ayrılma gibi durumları azalttığı, ayrıca ürün veya

hizmet kalitesine olumlu yönde etkilediği iddia edilmektedir (Bayram, 2015, 125).

Bu çalışma Gaziantep’te görev yapan kamu çalışanlarının iş aile çatışma düzeylerinin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerindeki etkisini tespit etmeyi hedeflemektedir. Bu amaçla öncelikle literatür araştırması yapılarak, kavramsal bölüm özetlenmektedir. Daha sonra, araştırma yöntemi, amacı, araştırmada kullanılan ölçekler, kurulan hipotezler verilmekte ve sonuçlar gösterilerek, mevcut sonuçlar ile daha önce elde edilen bulgular birlikte tartışılmaktadır.

1. İş Aile Çatışması

Bireyler günlük yaşamlarında farklı roller oynarlar. Her biri bir rol oynayabilir çalışan, bir baba veya anne, bir koca veya eş veya diğer roller. Sorumlulukları ve bu farklı roller çatışabilir (İbrahim ve Marri, 2013,157). Kişinin yaşamı süresince sahip olduğu en dikkate alınması gereken roller işi ve ailesi ile ilgili olanlardır. İş yaşamı bireyin kendisine bıraktığı zamanı, sosyal hayatında etkili olan ilgi alanlarını, kişisel gelişimini içeren ve yaşamının bütününde önemli bir rolü olan alandır (Kumaş, 2001: 170-171: Çarıkçı ve Çelikkol, 2009, 155).

Asıl olarak çatışma; bir rolü üstlenen kişinin kendisinden yapılması beklenen başka roller sebebi ile meydana gelen baskıların sonucu ortaya çıkan olumsuzluk durum olarak tanımlanmaktadır (Özmete ve eker,2012,3).

İş-aile çatışması, işten bazı sorumlulukların alındığı bir rol-içi çatışma türü olarak tanımlanabilir ve aile alanları uyumlu değildir ve çalışanın iş durumu üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir (Boles vd., 2001, 376).

Farklı bir çalışmada ise iş-aile çatışması ifadesi, iş ve aile yaşamları arasındaki çatışmayı belirtmede kullanılırken, bir rol çatışması olarak “iş ve aile taleplerinin çatışmasıdır” olarak ifade edilmektedir (Turunç ve Çelik, 2010,213).

Literatüre göre asıl olarak bir roller arası çatışma olan iş-aile çatışması “iş ve aile hayatlarından meydana gelen rol isteklerinin bazı yönleriyle uyumlu olmaması durumu” olarak belirtilmektedir (Özdevecioğlu ve Doruk, 2009,9).

Literatürde iş-aile çatışmasının en önemli niteliklerinden biri cinsiyet faktörüdür ve sonuçlara göre kadınların erkeklere göre çatışma yaşama oranları fazladır. (Lo, 2003: 377). Uzun ve düzensiz çalışma saatleri, fazla mesai, düşük ücret, üst yönetimin olumsuz tavrı, kişinin işte bulunma süresinin uzunluğu gibi çeşitli iş özellikleri de iş-aile çatışmasının en önemli nedenlerindedir (Özdevecioğlu ve Aktas,2007,6).

İş aile çatışması yazınında, iş ve aile çatışması sonucunda iş görenler, örgüt ve tüm toplum için olumsuz çıkarımlar ve sorunlar oluştuğu ifade edilmiştir (Doğan vd.,719). İş tatmininin düşmesi, performans düşüklükleri, tükenmişlik durumları, işten çıkma niyetinin artması, stresin artması, örgüte bağlılığın azalması, iş ve aile arasında yaşanan

çatışmaların olumsuz sonuçları olarak gösterilebilir (Eby vd., 2005; Çarıkçı, Çelikkol, 2009: 153; Arslan,2012: 99; Turunç, Erkuş, 2010: 415;).

2. Örgütsel Bağlılık

İş görenlerin sadakati organizasyonel hedefe varmada en önemli neden olarak kabul edilmekte ve organizasyon çalışanlarının örgütsel bağlılığını yükseltmeyi arzu edilmektedir. Örgütsel bağlılık iş görenleri sorun çıkarıcı değil, çözüm üreten insanlar haline getirir. Örgütler uzun süreli faaliyet göstermek ya da huzur içerisinde olmak istiyorlar ise kesinlikle iş görenlerinin sadakatlerini elde etmelidirler (Bozkurt ve Yurt,2013,126).

Örgütsel bağlılık, iş görenlerin kurumlarının hedeflerini ve normlarını kabul etme derecesi ve organizasyonlarına karşı duydukları hissel aidiyet ve organizasyonda çalışmaya devam etme arzusu olarak tanımlanabilir (Dağlı vd., 2018, 1766).

Meyer ve Allen (1991), üç boyutta incelemiştir. Birincisi çalışanların örgüte bağlılığını psikolojik olarak inceleyen duygusal bağlılık, İkincisi, çalışanın örgüte olan devam bağımlılığı ve sonuncusu ise işletmede bağlılıktan ziyade gereklilik olarak kabul ettiği için bulunmaktadır (Meyer ve Allen,1997,11).

İş görenlerin organizasyona olan bağlılıklarını etkileyen birçok faktörün yanı sıra; ücret, prim gibi maddi menfaatler, örgütsel kültür ve liderlik, özel yaşam – iş yaşamı arasındaki denge, kişisel özellikler,

genel yönetim politikaları, işyerindeki eğitim ve gelişme olanakları gibi durumlarda etkilemektedir (Durna ve Eren, 2005, 211).

Yapılan araştırmalar örgütsel bağlılık ve performans, devamsızlık, işgücü devri, işe geç gelme arasında ilişki olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda örgütsel bağlılığa yaş, eğitim, kıdem gibi demografik özelliklerle birlikte iş güçlüğü, başarı ihtiyacı gibi iş ile ilgili durumların etkili ettiğini göstermektedir. Ayrıca kişi-örgüt amaç denkliği, iş gerilimi, gibi örgütle ilgili durumların da örgütsel bağlılıkla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Yağcı, 2007, 118-119).

3.ARAŞTIRMANIN METODOJİSİ

Bu kısımda araştırmanın yapılma amacı, evreni ve örneklem kümesinin seçimi ve hipotezleri sunulmaktadır.

3.1.Araştırmanın Amacı

Çalışma, kamu çalışanlarının iş aile çatışma düzeylerinin örgütsel bağlılık düzeylerine olan etkisini ve ayrıca iş aile çatışması düzeyinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini ölçmek amacıyla yapılmıştır.

3.2.Araştırmanın Yöntemi ve Örneklem Kümesinin Seçimi

Araştırmada yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anket Gaziantep teki kamu kurumlarında çalışan kişilere uygulanmıştır. Tesadüfi olmayan kolayda örneklem yöntemi ile seçilen 200 çalışana ile yapılan anketten, 120 tanesi değerlendirmeye alınmıştır.

3.3.Araştırmanın Yöntemi

Kullanılan Ölçekler

Uygulamada iş görenlerin iş aile çatışması düzeylerini belirlemek için Haslam ve arkadaşları (2014) tarafından geliştirilmiş ve Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği yapılmış olan ölçek kullanılmıştır. Toplamda 10 maddeden oluşan ölçekte cevaplar 5’li likert şeklinde (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum) alınmıştır.

Çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerini belirlemek amacıyla Meyer ve arkadaşları tarafından üretilmiş olan ve Dağlı vd. (2018) tarafından geçerlilik ve güvenilirliği yapılmış olan ölçek kullanılmıştır. Duygusal faktör, devam bağımlılığı ve normatif bağımlılık olmak üzere 3 boyut bulunan ölçekte toplam 18 soru bulunmaktadır. Ölçekte cevaplar 5’li likert şeklinde (1=Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum) alınmıştır.

3.4.Hipotezler

H1: Çalışanların cinsiyetleri değişkeni ile iş aile çatışma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H2: Çalışanların cinsiyetleri değişkeni ile iş aile çatışma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

H3: Çalışanların iş aile çatışma düzeyleri ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

H4: Çalışanların iş aile çatışma düzeyleri ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

4.İstatistiksel Analiz

Uygulamada verilerin analiz edilmesinde SPSS 25.0 paket programı kullanılmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılığı için Cronbach Alpha katsayılarına bakılmış, yapısal geçerliliği için ise açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. T testleri ile farklılıklar ve Çoklu Regresyon analizi ile ilişkiler belirlenmiştir.

4.1.Bulgular

Çalışma iş aile çatışması düzeyi ile örgütsel bağlılık ölçeklerine yönelik güvenilirlik analizi, basıklık ve çarpıklık değerleriyle Kolmogorov-Smirnov test sonuçları tablo 1’de görülmektedir.

İlgili tabloya göre hem çalışma iş aile çatışması hem de örgütsel bağlılık ölçeğinin güvenilir ölçekler olduğu öne sürülebilir. Bununla birlikte her iki ölçeğin basıklık ve çarpıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında olması, verilerin normal bir dağılıma sahip olduğunu ifade etmektedir (George ve Mallery, 2010).

Tablo 1: Çalışma iş aile çatışması düzeyi ile örgütsel bağlılık ölçeklerine yönelik güvenilirlik analizi

Değişken	Güvenilirlik Cronbach's Alpha	Basıklık	Çarpıklık	Kolmogorov Smirnov
İş aile çatışması	,845	-,312	-,213	000
Örgütsel bağlılık	,779	-,393	,723	000

4.2.Çalışanların Demografik özelliklerine Yönelik Bulgular

Çalışanların demografik özelliklerine yönelik bulgular tablo 2'de verilmiştir. İlgili tabloya göre çalışanların %61,7 'si kadın, %38,3 'ü erkeklerden oluşmaktadır. Çalışanların %52,5'i bekar %47,5'i evlidir. 20-40 yaş aralığındaki çalışan oranı %78,3 iken, 40 ve üzeri yaş aralığındaki çalışan oranı %21,7'dir. Ankete katılan çalışanların %65,8'i kurumunda 1-6 yıl aralığında çalışmak iken %34,2'si 6 yıldan fazla çalışmaktadır.

Tablo 2: Çalışanların Demografik özelliklerine Yönelik Bulgular

Değişken	n	%
Cinsiyet		
Kadın	74	61,7
Erkek	46	38,3
Toplam	120	100
Medeni Durum		
Bekar	63	52,5
Evli	57	47,5
Toplam	120	100
Yaş		
20-40 yaş	94	78,3
40 ve üzeri	26	21,7
Toplam	120	100
Çalışma süresi		
1-6 yıl	79	65,8
6 ve üzeri	41	34,2
Toplam	120	100

4.3 Örgütsel Bağlılık ölçeğinin Boyutlarının Tespit Edilmesine İlişkin Bulgular

Örgütsel bağlılık ölçeğinin boyutlarının tespit edilmesi amacıyla keşfedici faktör analizi yapılmış ve analizlerden elde edilen bulgular tablo 2’de sunulmuştur. Yapılan keşfedici faktör analizinde KMO değeri ve Barlett Küresellik testi sonuçları dikkate alınmış ve analiz sonucunda KMO değerinin,771, Barlett küresellik testinin ise ,000 olduğu tespit edilmiştir. Önermelerin faktör yüklerine bağlanma değeri olarak 0,4 katsayısı dikkate alınmış ve bu katsayıdan düşük olan önermelere faktör tablolarında yer verilmemiştir. Faktör analizinin döndürülmesinde “Varimax” rotasyonundan yararlanılmış ve iki faktöre aynı anda bağlanan önermelerin binişik önerme sayılabilmesi için 0,1 değeri dikkate alınmış ve iki boyuta bağlanma fark değeri 0,1’in altında olan önermelerin faktör tablosundan çıkarılmasına karar

verilmiştir. Yapılan analiz sonucunda üç önermenin faktör yük değerinin 0,4'den küçük olması ve binişik önerme şeklinde nitelendirildiği için faktör tablosundan çıkarılmasına karar verilmiştir.

İlgili tabloya göre çalışanların örgütsel bağlılık değerleri ölçeğini oluşturan ilk boyut 'duygusal bağlılık' şeklinde isimlendirilmiş olup bu boyutun 4 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Örgütsel bağlılık değerleri ölçeğini boyutunu oluşturan ikinci boyut 'devam bağımlılığı' şeklinde adlandırılmış ve bu ölçeğin 7 önermeye ve son boyut olan normatif bağlılık ise 4 önermeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizi sonucunda örgütsel bağlılık değerleri ölçeğini boyutların açıklama toplam varyansının %43,975 olduğu tespit edilmiş olup; örgütsel bağlılık değerleri ölçeğini en fazla %24,881 varyans değeri ile 'duygusal bağlılık' boyutunun etkilediği tespit edilmiştir.

Tablo 3: Örgütsel Bağlılık ölçeğinin Boyutlarının Tespit Edilmesine İlişkin Bulgular

Rotated Factor Matrix ^a			
	Factor		
	1	2	3
Meslek hayatımın geri kalan kısmını bu kurumda geçirmek beni çok mutlu eder.		0,629	
Bu kurumun problemlerini gerçekten kendi problemlerim gibi görüyorum.		0,564	
Kuruma karşı güçlü bir aidiyet hissetmiyorum.			0,542
Bu kuruma karşı duygusal bağlılık hissetmiyorum.			0,796
Bu kurumda kendimi “ailenin bir parçası” gibi görmüyorum.			0,721
Bu kurumun benim için çok özel bir yeri vardır.			-0,372
Şu anda bu kurumda çalışıyor olmam hem kendi isteğimden hem de şartların bunu gerektirmesindedir.		0,702	
Kurumumdan ayrılmayı isteseydim dahi şu anda bu bana çok zor gelirdi.		0,557	
Şu anda kurumumdan ayrılacak olsam, hayatımda birçok şey alt üst olur.		0,536	
Bu kurumdan ayrılmamı düşündürecek seçenekler oldukça azdır.		0,522	
Eğer bu kurumdan ayrılmak benim yararına olsa dahi şu anda buradan ayrılmanın doğru olmadığını düşünüyorum.		0,491	
Kurumumdan şu anda ayrılacak olsam kendimi suçlu hissederim.	0,764		
Bu kurum benim sadakatimi (bağlılığımı) hak ediyor.	0,712		
Bu kurumdaki insanlara karşı bir minnet borcu/sorumluluk hissettiğim için şu anda bu okuldan ayrılmam.	0,854		
Bu kuruma çok şey borçluyum.	0,654		
Açıklanan Varyans	24,881	11,523	7,572
Toplam Açıklanan Varyans	43,975		
Kaiser Maier Olkins	,771		
Barlett Küresellik Testi	871,391		

4.4. Çalışanların İş Aile Çatışma Değerinin Örgütsel Bağlılık Düzeylerine Olan Etkisine Yönelik Geliştirilen Basit Doğrusal Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Yapılan regresyon analizi sonucunda modelin anlamlı olması sonucunda bağımsız değişkenler olan iş aile çatışma düzeyi boyutlarının bağımlı değişken olan örgütsel bağlılık düzeyine olan etkilerinin tespit edilmesine yönelik regresyon etki tablosuna bakılmıştır (Tablo 4). Bu kapsamda çalışanların iş aile çatışma düzeylerinin (β :148; $p<0,05$), çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerine pozitif yönde etki ettiği sonucu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Çalışanların İş Aile Çatışma Değerinin Örgütsel Bağlılık Düzeylerine Olan Etkisine Yönelik Geliştirilen Basit Doğrusal Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Model Özeti						
Model	R	R2	Düzeltilmiş R2	Hesaplanan Standart Hata	F	Anova p
1	,212	,045	,037	,54376	5,529	,020

Tablo 5: Çalışanların İş Aile Çatışma Değerinin Örgütsel Bağlılık Düzeylerine Olan Etkisine Yönelik Geliştirilen Basit Doğrusal Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Model		Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t	P
1		Beta	Standart Hata	Beta		
	Mevcut	2,380	,218		10,919	,000
	İş aile çatışma düzeyi	,148	,063	,212	2,351	,000

4.5. İş Aile Çatışma Düzeyinin Çalışanın Cinsiyeti Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Bulguları

Tabloda görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan çalışanların iş aile çatışma ölçeğinin çalışanların cinsiyeti değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t=1,405$; $p>05$).

Tablo 6: İş Aile Çatışma Düzeyinin Çalışanın Cinsiyeti Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Bulguları

İş aile çatışma ölçeği	Gruplar	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
	Kadın	74	3,4608	,76154	1,405	118	,727
	Erkek	46	3,2522	,83633			

5. SONUÇ

Gerçekleştirilen çalışmada çalışanların iş aile çatışma düzeyleri ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasında ilişki olup olmadığı ölçülmeye ve bu ilişkinin yönünü tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bu kapsamda çalışanların iş aile çatışma düzeylerinin ($\beta:148$; $p<0,05$), çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerine pozitif yönde etki ettiği sonucu tespit edilmiştir. Ayrıca çalışanların iş aile çatışma düzeylerinin cinsiyet faktörüne göre anlamlı olarak farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla bağımsız grup t testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t=1,405$; $p>05$). Bağlamda H2 ve H3 hipotezleri kabul edilirken H1 ve H4 hipotezleri ret edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, H.& Gürkan Ç.G. (2015), İş-Aile ve Aile-İş Çatışması ile Bireysel Performans Etkileşiminde Mesleki Bağımlılığın Aracı Rolü: Hemşireler Üzerinde Bir Araştırma, Doğu Üniversitesi Dergisi, ss.139-154.
- Bayram, L. (2005), Yönetimde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Bağlılık, Sayıştay Dergisi.
- Boles, J.S.&Howard W.G.&Donofrio H.H. (2001), An Investigation Into The Inter-Relationships Of Work.
- Bozkurt, Ö.&Yurt İ. (2013). Akademisyenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt: 11, Sayı: 22, ss. 121-139.
- Çarıkçı, İ.& Çelikkol Ö. (2009), İş –Aile Çatışmasının Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c.9.
- Çelik, M.&Turunç Ö. (2010). Lider Desteginin Çalışanların İş-aile Yaşam Çatışması ve İş performansına Etkisi: Savunma Sektöründe Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, c.14, ss.19-41.
- Doğan, A.&Bozkurt S.&Demirbaş H.T. (2017), İş-Aile Çatışması, Aile-İş Çatışması ile Öz yeterlilik İnancı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, c.10.
- Durna, U.& Eren V. (2005). Üç Bağlılık Unsuru Ekseninde Örgütsel Bağlılık, Doğu Üniversitesi Dergisi, ss.210-219.
- Eby, L.T.&Casper W.J.&Lockwood A.&Bordeaux C.&Brinley A. (2005). Work and family research in IO/OB: Content analysis and

- review of the literature (1980–2002), *Journal of Vocational Behavior*, pp.124–197.
- Efeoğlu, İ.E. & Özgen H. (2007). İş-Aile Yaşam Çatışmasının İş Stresi, İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri: İlaç Sektöründe Bir Araştırma, *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Ens. Dergisi*, ss.237-254.
- Haslam, D & Filus A. & Morawska A.&Sanders M. (2014), The Work Family Conflict Scale (WAFCS): Development and Initial Validation of a Self -Report Measure of Work-Family Conflict for Use with Parents, *Child Psychiatry and Human Development*.
- Ibrahim, M.E.& Marri A. A. (2015) "Role of gender and organizational support in work-family conflict for accountants in UAE", *International Journal of Commerce and Management*, Vol. 25 Issue:2, pp.157-172.
- Lo, S. (2002), Perceptions Of Work-Family Conflict Among Married Female Professionals İn Hong Kong, *Personnel Review*, Vol. 32 No. 3, pp. 376-39.
- Meyer, J. P. & Allen N.J. (1997), "Commitment in The Workplace, Theory, Research And Application" Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Mustafayeva, L.& Bayraktaroğlu S. (2014), İş-Aile Çatışmaları ve Yaşam Tatmini Arasındaki İlişki: Türkiye ve İngiltere'deki Akademisyenlerin Karşılaştırılması, *İşletme Bilimi Dergisi Cilt:2 Sayı:1*.
- Özdevecioğlu, M.&Aktaş A. (2007). Kariyer Bağlılığı, Mesleki Bağlılık ve Örgütsel Bağlılığın Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkisi:

- İş-Aile Çatışmasının Rolü, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, ss.1-20.
- Özdevecioğlu, M.&Doruk N.Ç. (2009), Organizasyonlarda İş-Aile ve Aile iş Çatışmalarının Çalışanların İş ve Yaşam Tatminleri Üzerindeki Etkisi, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.
- Özmete, E. & Eker I. (2013), İş-Aile Yaşamı Çatışması ile Başa Çıkma Kullarılan Bireysel ve Kurumsal Stratejilerin Değerlendirilmesi, Sosyal Güvenlik Dergisi, ss.19-49.
- Tekingündüz, S. Kurtuldu A.& Öksüz S. (2015), İş-Aile Yaşam Çatışması, İş Tatmini ve İş stresi Arasındaki İlişkiler, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, c.3.
- Wayne, J.H.&Randel A.E.& Stevens J. (2006), The role of identity and work-family support in work-family enrichment and its work-related consequences, Journal of Vocational Behavior, pp.445-461.
- Yağcı, K. (2007). Meyer-Allen Örgütsel Bağlılık Modeli Yaklaşımıyla Otel İşletmeleri İş görenlerinin Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 9, Sayı: 3.
- Yüceler, A. (2009). Örgütsel Bağlılık ve Örgüt İklimi İlişkisi: Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Yüksel, İ. (2005), İş –Aile Çatışmasının Kariyer Tatmini, İş Tatmini ve İş Davranışları ile İlişkisi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, ss.301-316.

IKSAD
Publishing House

978-605-7695-78-9